

Cas. 2112

57506

EKONOMICKÝ ČASOPIS

36 | 1988 | 12

8.— Kčs

Z OBSAHU

VINCŮR, Pavol: Jednotné kritériá efektívnosti ako východisko overovania konzistentnosti rozvojových riešení — HUBKOVÁ, Katarína: Privatizácia v kapitalistických štátoch, jej problémy a miesto v súčasnom štátnomonalistickom kapitalizme — RUSMICH, Ladislav: Od teórie cenovej prešavby k praxi — MIKULIČ, Kamil: Odvod z miezd — štruktúrna zložka komplexnej prešavby cien — KONONENKO, V. I.: Cena ako nástroj plánovitého ekonomického riadenia podnikov — TKÁČ, Marián — KRÁLIK, Štefan: Poznatky z vývoja rozpočtového hospodárenia na Slovensku — JANEČEK, Milan: Vefkoobchod s výrobnými prostriedkami a jeho ďalší rozvoj v ČSSR — SAMSON, Štefan — JAKUBÍKOVÁ, Emília: K diskusií sovietskej ekonomickej vedy o otázkach zdokonaľovania riadenia národného hospodárstva — Recenzie — Správy — Obsah 36. ročníka Ekonomického časopisu

Ekon. Čas., 36, 1988, č. 12, s. 1057—1152

ISSN 0013—3035

Jug. Vaňo

S-1-C

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonomie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie a metodológie spoločenskej prognózy a výsledkov prognostických prác, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономии, планового управления и развития социалистического народного хозяйства, теории и методологии общественного прогноза и результатов прогностических работ, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory and methodology of the social forecasting and of the results of forecasting works, theory of the economic policy, finances, industrial economics, agricultural economics and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific and technological revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, news about the scientific life and bibliography.

Hlavný redaktor Egon Hlavatý
Výkonná redaktorka Zora Komínková
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Ivan Figura, Vladislav Garaj, Ivan Haluška, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Jozef Košnár, Ján Kúkeľ, Adam Laščíak, Ladislav Lysák, Jozef Markuš, Vladimír Mikuláš, Jan Přivara, Štefan Samson, Jozef Sokira, Eduard Šarmír, Milan Šikula, Ladislav Unčovský, Jozef Vojtko, Vladimír Vrtiak.

Adresa redakcie: Fučíkova 10, 811 02 Bratislava, telefón 576 37, 543 41-3.

Číslo bolo redakčne spracované v auguste 1988.

OBSAH

State	
VINCŮR, Pavol: Jednotné kritériá efektívnosti ako východisko overovania konzistentnosti rozvojových riešení — — — — —	1060
HUBKOVÁ, Katarína: Privatizácia v kapitalistických štátoch, jej problémy a miesto v súčasnom štátmonopolistickom kapitalizme — — — — —	1073
Diskusia k problematike cien v hospodárskom mechanizme	
RUSMICH, Ladislav: Od teórie cenové prestavby k praxi — — — — —	1087
MIKULIČ, Kamil: Odvod z miezd — štruktúrna zložka komplexnej prestavby cien	1091
KONONENKO, V. I.: Cena ako nástroj plánovitého ekonomického riadenia podnikov	1095
Z dejín národného hospodárstva na Slovensku	
TKÁČ, Marián — KRÁLIK, Štefan: Poznanky z vývoja rozpočtového hospodárenia na Slovensku — — — — —	1101
Konzultácie	
JANEČEK, Milan: Veľkoobchod s výrobnými prostriedkami a jeho ďalší rozvoj v ČSSR — — — — —	1114
SAMSON, Štefan — JAKUBÍKOVÁ, Emília: K diskusii sovietskej ekonomickej vedy o otázkach zdokonaľovania riadenia národného hospodárstva — — — — —	1125
Recenzie	
MARKUŠ, J.: Záujem o plánovanie a záujmy v plánovaní (Miesto plánovania vo fungovaní socialistického národného hospodárstva) — E. Hlavatý — —	1134
HALUŠKA, I. (red.): Prestavba — nová etapa sociálno-ekonomického rozvoja — L. Dolgoš — — — — —	1137
HEININGER, H. — MAIER, L.: Internationaler Kapitalismus (Tendenzen und Konflikte staatsmonopolistischer Internationalisierung) — J. Mašláni — —	1140
Správy	
Medzinárodná konferencia o modelovaní a prognózovaní socialistických ekonomík (I. Šujan — F. Hajnovič) — — — — —	1145
Obsah 36. ročníka Ekonomického časopisu — — — — —	1148

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

- ВИНЦУР, Павол: Единые критерии эффективности как исходный пункт проверки consistency вариантов развития — — — — — 1060
 ГУБКОВА, Катарина: Приватизация в капиталистических странах, ее проблемы и место в современном государственно-монополистическом капитализме — 1073

Дискуссия к вопросам цен в хозяйственном механизме

- РУСМИХ, Ладислав: От теории ценовой перестройки к практике — — — 1087
 МИКУЛИЧ, Камил: Отчисление из фонда зарплат — структурная составная часть комплексной перестройки цен — — — — — 1091
 КОНОНЕНКО, В. И.: Цена как инструмент плано-экономического управления предприятиями — — — — — 1095

История народного хозяйства Словакии

- ТКАЧ, Мариан — КРАЛИК, Штефан: Выводы из развития бюджетного хозяйства в Словакии — — — — — 1101

Консультации

- ЯНЕЧЕК, Милан: Оптовая торговля с средствами производства и ее дальнейшее развитие в ЧССР — — — — — 1114
 САМСОН, Штефан — ЯКУБИКОВА, Эмилия: К дискуссии советской экономической науки по вопросам совершенствования управления народным хозяйством — — — — — 1125

Рецензии

- МАРКУШ, Й.: Интерес к планированию и интересы в планировании (Место планирования в функционировании социалистического народного хозяйства) — Э. Главаты — — — — — 1134
 ГАЛУШКА, И. (ред.): Перестройка — новый этап социально-экономического развития — Ль. Долгош — — — — — 1137
 ХАЙНИНГЕР, Х. — МАЙЕР, Л.: Международный капитализм (Тенденции и конфликты государственно-монополистической интернационализации) — Ю. Машлани — — — — — 1140

Научная жизнь

- Международная конференция по проблемам моделирования и прогнозирования социалистических экономик (И. Шуян — Ф. Гайнович) — — 1145
 Перечень статей опубликованных в журнале в 1988 г. — — — — — 1148

CONTENTS

Articles

- VINCŪR, Pavol: Unitary Criteria of Efficiency as a Starting Point of the Verifying of the Development Strategies Consistency — — — — — 1060
 HUBKOVÁ, Katarína: Privatization in Capitalist Countries, its Problems and Place in the Contemporary Capitalism — — — — — 1073

Discussion on Price Problems in the Economic Mechanism

- RUSMICH, Ladislav: From the Price Restructuring Theory to the Practice — — 1087

MIKULIČ, Kamil: Deliveries from the Wages — Structural Part of Complex Price Restructuring — — — — — — — — — —	1091
KONONENKO, V. I.: Price as an Instrument of the Planned Economic Management of the Enterprises — — — — — — — — — —	1095

History of the National Economy in Slovakia

TKÁČ, Marián — KRÁLIK, Štefan: A Lesson from the Economic Behaviour of the Budget Organization in Slovakia — — — — — — — — — —	1101
--	------

Consultations

JANEČEK, Milan: Wholesale with the Production Means and its Further Development in Czechoslovakia — — — — — — — — — —	1114
SAMSON, Štefan — JAKUBÍKOVÁ, Emília: On Discussion in the Soviet Economic Science about the Problems of Improving the National Economy Management	1125

Book Reviews

MARKUŠ, J.: Interest for Planning and Interests in Planning (The Role of Planning in Functioning of Socialist National Economy) — E. Hlavatý — —	1134
HALUŠKA, I. (red.): Rebuilding — New Stage of the Social and Economic Development — L. Dolgoš — — — — — — — — — —	1137
HEININGER, H. — MAIER, L.: International Capitalism (Tendencies and Conflicts of the State-Monopolist Internationalization) — J. Mašláni — — — —	1140

Reports

International Conference on Modelling and Forecasting of Socialist Economies (I. Šujan — F. Hajnovič) — — — — — — — — — —	1145
---	------

Contents of the 36th Volume of the Journal Ekonomický časopis — — —	1148
---	------

Jednotlivé kritériá efektívnosti ako východisko overovania konzistentnosti rozvojových riešení

VINCÚR, Pavol

Prestavba riadenia národného hospodárstva ako súčasť celkovej prestavby socialistickej spoločnosti vstúpila schválením uznesenia 7. zasadnutia ÚV KSČ o Komplexnej prestavbe hospodárskeho mechanizmu ČSSR a jej zabezpečení a na to nadväzujúcich dokumentov do ďalšej fázy. Nová kvalita sociálno-ekonomického rozvoja odzrkadľuje zásadne novú vnútornú i medzinárodnú situáciu a objektívne potreby terajšej etapy rozvoja socializmu. Má hlboké, objektívne príčiny predovšetkým v doterajšom sociálno-ekonomickom rozvoji, ktorý rozvojové zámery dosahujú s neuspokojujúcou mierou zhodnocovania výrobných zdrojov, s vysokou energetickou a materiálovou náročnosťou tvorby národného dôchodku, a preto ho do budúcnosti nemožno proľongovať.

Postupné prekonávanie stotožňovania plánovitosti rozvoja socialistickej ekonomiky ako ekonomickej zákonitosti s plánovaním ako subjektívnou činnosťou je vlastne prekonávaním rozpornosti medzi úlohami národohospodárskeho plánu a kritériami ekonomickej efektívnosti, a teda hľadaním miesta a funkcie kritérií efektívnosti pri realizácii rozvojových zámerov. Predložený článok sa zamýšľa nad niektorými otázkami riešenia kritérií efektívnosti v rozvojových zámeroch, pretože odpoveď na všetky zásadné otázky spojené s vypracovaním novej „technológie“ národohospodárskeho plánovania, s novými princípmi cenovej tvorby a pod. je nad rámec možnosti článku.

Konzistentné rozvojové riešenie v plánoch sociálno-ekonomického rozvoja spočíva nielen v tom, aby bolo celospoločensky zasúlaďované určovanie a vytyčovanie cieľov spolu s podmienkami a formami ich dosiahnutia, a to veľa i obsahovo, ale aj v tom, aby sa uplatňovali účinné metódy realizácie — adekvátne spôsoby riadenia a stimulovania. Konzistentné rozvojové riešenia v tomto chápaní si vyžadujú vybudovať takú

sústavu sociálno-ekonomických informácií a ukazovateľov, ktoré umožnia v reprodukčnom procese, po prvé, objektívne hodnotiť, po druhé, v riadiacej činnosti účinne agregovať a dezagregovať ekonomické informácie a ukazovatele, a po tretie, účinne zainteresovať výrobcov v závislosti od dosiahnutých konečných výsledkov a cieľov.

O takéto konzistentné riešenie sociálno-ekonomického rozvoja v ČSSR sa v súčasnosti usilujeme. Nepriamym dôkazom toho je aj existencia ekonomickej nerovnováhy. Ekonomická nerovnováha skrýva v sebe značné spoločenské riziko už tým, že k nej došlo, ale najmä preto, lebo bráni účinnejšie riešiť protiklad medzi konkrétnou a abstraktnou prácou. Umožňuje bez negatívnych dôsledkov na výrobcu realizovať nielen nekvalitnú, ale aj spoločensky neefektívnu produkciu, t. j. realizovať také výrobky, na ktoré bolo vynaložené viac nákladov práce, ako bolo a je spoločensky nevyhnutné. Tak sa znižuje spoločenská efektívnosť reprodukčného procesu a dochádza k nedokonalému uspokojovaniu častí spoločenských potrieb (pri ich deficitnosti). Napriek tomu stále rastúci objem produktov vynaloženej práce nenachádza použitie a hromadí sa v zásobách, ako aj v nedokončenej vystavbe (prebytkovosť výroby). A to napriek tomu, že nerovnovážne fungujúci hospodársky mechanizmus pomocou deficitu produkcie donucuje spotrebiteľov (výrobných i konečných) k spotrebe a použitiu všetkého, čo sa vyrába. Nezanedbateľným negatívnym dôsledkom deficitných zdrojov je znehodnocovanie kvality tempa rastu spoločenského produktu i národného dôchodku. Preto je žiadúce dosiahnuť v tomto smere zásadnú zmenu novou kvalitou ekonomického rastu, ktorý vyžaduje efektívne vynakladanie a intenzívne využívanie zdrojov, vysokokvalitné a inovované výroby, skrátka, vyšší stupeň zhodnocovania výrobných vstupov.

Riešenie komplexného problému postavenia odberateľa v reprodukčnom procese, vytvorenie rovnosti podmienok výroby, hospodárenia a úlohy spotrebiteľa v socialistickej spoločnosti je základom vecnej a systémovej stránky plánovitej optimálnosti ekonomiky. Ide o problém prekonania deficitu ekonomiky, t. j. podriadenia výroby požiadavkám spotrebiteľov. Riešenie tohto problému predpokladá najst' spôsobu plného uspokojovania kúpyschopného dopytu tak na trhu výrobných prostriedkov, ako aj na trhu spotrebných predmetov. Ide o otázky skúmania problémov formovania socialistickeho trhu.

Aka píše akademik N. Fedorenko, i profesor V. Perlamutrov, „...skúsenosti posledných dvoch desaťročí ukazujú, že opatrenia na rozvíjanie chozrasčotu, ktoré nie sú sprevádzané zásadnou prestavbou organizácie a technológie národohospodárskeho plánovania, majú malú nádej na úspech. Napríklad «technológia» činností Štátneho plánovacieho výboru ZSSR sa v určujúcich momentoch nezmenila od prvej päťročnice. Nemenné zostalo «jadro» plánovania, t. j. tradičné bilancie tvorby a rozdelenia produkcie (kovov v tonách, strojov v kusoch, tkanín

v metroch a pod.), ktoré sa tak alebo onak bilančne prepoja a potom sa vertikálne presadia a rozvinú až do úrovne podnikov, prevádzok a pracovísk. Tu sa ponúka myšlienka, že pre súčasnú plánovaciu prax je charakteristický skôr technický, nie ekonomický alebo sociálny prístup. V organizácii činnosti Gosplanu sa nijako neprejavila ani skutočnosť, že plán hospodárskeho rozvoja sa oficiálne zmenil na plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Zmenil sa teda len názov plánu. A otázka je, či to nie je príčina v «prešľapovaní» a «slabosti» zavádzania chozrasčotu“ [1, s. 10].

Ďalší dynamický rozvoj národného hospodárstva si vyžaduje vytvoriť náročné ekonomické prostredie, ktoré bude nútiť ekonomické subjekty k optimálnej činnosti, k úsiliu o optimálne uspokojovanie potrieb spoločnosti svojou hospodárskou činnosťou a najvhodnejšou kombináciou výrobných činiteľov. V zásade ide o zmenu účelovej funkcie činnosti týchto subjektov — od kvality plnenia a prekračovania adresne určených objemových úloh plánu na kvalitu plnenia úloh v najširšom chápaní, na základe ekonomicky najefektívnejšieho spôsobu inovačno-podnikateľskej aktivity.

Významné miesto v zmene činnosti ekonomických subjektov pripadá kritériám efektívnosti. Efektívnosť výroby a celkovej ekonomickej činnosti v súvislosti s koncepciou rozvinutého socializmu je potrebné dávať do súvislosti s kategóriou konečných národohospodárskych výsledkov. Kategória konečných národohospodárskych výsledkov vyjadruje socializmu vlastnú podriadenosť výroby čo najúplnejšiemu uspokojovaniu spoločenských potrieb, ktoré sa nemohlo prejaviť na nižšom stupni zrelosti socialistických výrobných vzťahov. Ide o podstatnú odlišnosť etapy rozvinutého socializmu od etáp predchádzajúcich a jej najkonkrétnejším prejavom je zmena spoločenskej úlohy spotrebiteľa, ktorý začína vystupovať vo vzťahu k výrobcovi ako predsavitel záujmov spoločnosti. Táto odlišnosť má a bude mať ďalekosiahle dôsledky na zmeny v obsahu a v metódach riadenia reprodukčného procesu, stáva sa základnou orientáciou pre oblasť riadiacej a plánovacej činnosti. Základnou podmienkou toho, aby konečné národohospodárske výsledky boli hlavným a základným kritériom, je hladisko uspokojovania potrieb spoločnosti, teda akým spôsobom konečné národohospodárske výsledky uspokojujú potreby spoločnosti, či umožňujú, alebo neumožňujú ďalší rozvoj spoločnosti. Riešenie otázky prehlbovania efektívnosti v socializtickom hospodárstve je veľmi zložitou a rozsiahlou problematikou. Je podmienené skutočnosťou, že socialistická spoločnosť sa usiluje o dosiahnutie nového, kvalitatívne vyššieho stavu. Riešenie dialektického vzťahu medzi plánovitosťou rozvoja národného hospodárstva a pôsobením zákona hodnoty za socializmu je v pozadí nielen terajších diskusií, ale aj diskusií teoretického frontu pri všetkých predchádzajúcich ekonomických reformách. Základnou otázkou v týchto diskusiách je otázka, čo je hlav-

ným regulátorom národohospodárskych procesov v socializme. Na jednej strane stojí názor, že tovarovo-peňažné vzťahy a zákon hodnoty sú nezlučiteľné so socialistickým systémom plánovitého riadenia a na druhej strane stojí názor, ktorý uznáva objektívny charakter tovarovo-peňažných vzťahov a zákona hodnoty v socialistickej spoločnosti. Diskusie o vzťahu plánu a zákona hodnoty sa zdajú byť v súčasnosti ukončené. Ukončené aspoň v tom zmysle, že sa priznáva objektívny charakter tovarovo-peňažných vzťahov a zákona hodnoty, uznáva sa existencia socialistických tovarovo-peňažných vzťahov.

V učebnici politickej ekonómie sa píše: „Tak ako sa ekonomická teória postupne zbavovala zjednodušených predstáv o existencii a charaktere tovarovej výroby za socializmu, rozvíjalo sa postupne i teoretické chápanie podstaty a úloh zákona hodnoty za socializmu. Postupne sa prekonala nesprávny metodický postup založený na umelom stavaní plánovitosti do protikladu so zákonom hodnoty. Prekonala sa predstava, že národohospodárske plánovanie by malo prekonať dôsledky vyplývajúce zo zákona hodnoty. Národohospodárske plánovanie musí prekonať kapitalistickú podobu pôsobenia zákona hodnoty, nie však tento zákon sám“ [2, s. 143, 144].

Podľa akademika F. Valentu, vstup do kvalitatívne novej etapy má povahu dialektickej pozitívnej negácie, resp. syntézy, ktorú charakterizuje takto: „Socialistická spoločnosť v tomto procese (prestavby), na základe sebe vlastných socialistických výrobných vzťahov sa akoby vracia k spoločenským (v ekonomike k hodnotovým) formám, ktoré predtým v procese jednoduchej negácie spolu s formovaním socialistických výrobných vzťahov zanechala. Nejde o jednoduchý návrat v zmysle vývojovej špirály. ... Ide o rozvinutie a obohatenie socialistických výrobných vzťahov do systému, ktorý zodpovedá kvalitatívne novému obsahu vývoja socializmu na svojom vlastnom základe. Operácia dialektickej pozitívnej negácie, resp. syntézy je omnoho zložitejším procesom než jednoduchá negácia. Preto aj socialistická spoločnosť v tejto operácii podlieha ťažkému a neľahkému procesu, mnohokrát cestou pokusov a omylov“ [3, s. 92].

Teda základným zmyslom dialektickej pozitívnej negácie je v ekonomike akoby návrat k hodnotným formám, ktoré vychádzajú z rešpektovania objektívneho charakteru tovarovo-peňažných vzťahov. Z hľadiska postavenia jednotlivých článkov socialistickej ekonomiky ide o otázku miery centralizácie a decentralizácie riadenia, o otázku postavenia podnikov; buď ako administratívno-technických, alebo ako chozrasčotných jednotiek. Z hľadiska merania ekonomických javov a procesov ide o otázky: Čím merať? V akých merných jednotkách? Kde používať hodnotové nástroje a ukazovatele naturálneho, teda nehodnotového charakteru? V tejto súvislosti je však potrebné plne si uvedomiť a rešpektovať zvláštnosť postavenia socialistickej ekonomiky, socialistického reprodukčného procesu, ktorá spočíva v tom, že cieľom socialistického hospodárstva nie je dosiahnutie zisku (ktorý je len prostriedkom), ale uspokojovanie všetkých potrieb, ktoré je podložené kúpsyschopným do-

pytom. Preto meranie efektívnosti reprodukčného procesu len ziskom, a to len hľadaním výhodného výrobného sortimentu jednotlivými výrobcami a inou „iniciatívou“, je nepoužiteľné pri regulovaní národohospodárskych procesov za socializmu. I napriek tejto skutočnosti je však potrebné poznamenať, že problematika chápania tovarovo-peňažných vzťahov súvisí s riešením všetkých principiálnych otázok riadenia socialistickej ekonomiky a nepriamo sa dotýka mnohých spoločenských, ekonomických a technických problémov. Dnes existuje v ČSSR o tejto otázke značná literatúra.

Systém riadenia, ktorý sa opiera o veľkú centralizáciu, obvykle sa označuje za administratívno-direktívny alebo administratívno-technický systém s obmedzenou pôsobnosťou hodnotových ukazovateľov. Základom výrobnnej činnosti je kvantitatívne napĺňanie direktívnych ukazovateľov plánu, bez väzby na efektívnosť práce a zhodnocovanie vstupov. Chápanie chozraščotu, cien, zisku, rentability a peňazí sa obmedzuje na funkciu evidenčnú a kontrolnú a stráca sa ich postavenie ako reálne pôsobiacich ekonomických kategórií.

Postupne však — ako sa vyčerpávajú extenzívne zdroje rastu — dochádza vo vývoji socialistických ekonomík k spomaľovaniu tempa rastu, čo poukazuje na to, že takýto systém je príliš nepružný. Novovznikajúce požiadavky na efektívnejšie vynakladanie spoločenskej práce a na stále vyššie využívanie intenzívnych zdrojov rastu vyžadujú zmeny i v systéme riadenia. Zmeny sa požadujú v organizácii výrobnotechnickej základne, v postavení, úlohe a tvorbe cien, v metódach plánovania i v systéme ukazovateľov. Väčšina sovietskych ekonómov a ekonómov z ostatných socialistických krajín sa stále viac prikláňa k názoru, že zákon hodnoty je i v podmienkach socialistických výrobných vzťahov organicky spätý s progresívnym zdokonaľovaním všetkých ekonomických vzťahov a jeho využívanie preto nie je v antagonizme s plánovitým riadením socialistického hospodárstva. Konštatuje sa, že centrálné riadenie nemôže postihnúť všetky položky formou naturálnych ukazovateľov, a že ani pomocou naturálnych ukazovateľov nie je možné vyjadriť vývoj efektívnosti.

S prechodom na hodnotové väzby sú však spojené ďalšie diskusie týkajúce sa toho, ktorý z ukazovateľov by mal byť hlavným, základným ukazovateľom, o ktorý sa bude opierať plánovanie a hodnotenie výrobných jednotiek. Predmetom diskusií a kritiky boli ukazovatele zisku, produktivity práce, rentability, vlastných nákladov, objemu výroby a pod. Veľa sa diskutovalo o pozitívnych a negatívnych prejavoch pôsobenia ukazovateľa zisku, prípadne rentability výrobných fondov. Diskusie však potvrdili, že nedostatky hodnotových ukazovateľov pramenia z nedostatkov cenového systému. Preto súbežne s tým sa hľadali spôsoby zdokonaľovania systému tvorby cien. Ba možno konštatovať, že cenová tvorba je dodnes jedným z najužších miest riadenia socialistickej ekonomiky. Vo všeobecnej polohe sa vyskytovali názory, že cena má stimulovať výrobu

nových alebo kvalitnejších výrobkov a že cenová tvorba má byť pružnejšia. Tieto názory sa aj prijali, ale tým sa ešte nepovedalo, ako to dosiahnuť.

Tak ako intenzívny rozvoj nie je len novým variantom rozvoja socialistickej ekonomiky, tak ani sústava riadenia a jej zodpovedajúce kritériá, ukazovatele a meradlá nemôžu byť len novým variantom doterajšej sústavy. V súčasnosti používané kritériá a ukazovatele v nastúpenej ceste k intenzívnemu rozvoju sa môžu stať aj prekážkou ďalšieho rozvoja. Nastúpená cesta bude musieť nájsť svoj odraz *v sústave kritérií a ukazovateľov, v tvorbe plánov i v chozrasčotnej stimulácii.*

Na zovšeobecnenie úvah o ukazovateľoch ekonomickej efektívnosti v intenzívnom rozvoji možno použiť istý stupeň abstrakcie. Ekonomická veličina vynakladanie spoločenskej práce (V) by mala v intenzívnom rozvoji vykazovať pomalý rast, stagnáciu, prípadne i pokles. Ak spojíme vývoj tejto veličiny s jednotlivými typmi intenzívneho rozvoja, tak môžeme povedať, že v jednoduchom intenzívnom rozvoji vykazuje veličina (V) pomalý rast, v prevažne intenzívnom rozvoji vykazuje stagnáciu a v absolútne intenzívnom rozvoji klesá. Ekonomická veličina masa úžitkových hodnôt (M) by mala vykazovať stály vzostup. Ekonomickú efektívnosť potom v intenzívnom rozvoji meriame ako pomer masy úžitkových hodnôt a vynakladania spoločenskej práce.

Obdobnú analýzu vzájomného pohybu základných ekonomických veličín podáva F. Valenta [3]. Dochádza k záverom, že intenzívny rast, chápaný ako kvalitatívne nový typ rozšírenej reprodukcie, povedie k určitým štruktúrnym presunom vnútri reprodukčného procesu. Odraz týchto štruktúrnych presunov vidí v takom vzájomnom pohybe makroekonomických veličín, pri ktorom rastie podiel vytvoreného dôchodku a klesá podiel výrobnej spotreby v úhrnnom spoločenskom produkte. Pri celkovom raste novovytvorenej hodnoty potom predpokladá relatívne rýchlejší rast nadproduktu než spotreby živej práce. Táto téza zodpovedá predtým uvádzanej téze o odtrhnutí rastových tendencií a predpokladá podobný vývoj hodnotových kategórií.

V tejto súvislosti by sme chceli upozorniť na skutočnosť, že pri prechode na intenzívnu cestu rozvoja stále viac strácame schopnosť vyjadriť priebeh ekonomických javov a procesov, pričom súčasnou sústavou ukazovateľov len ťažko môžeme merať ekonomickú efektívnosť v etape intenzívneho rozvoja. Plánovanie a stimulovanie výrobnej sféry prostredníctvom naturálnych ukazovateľov a prostredníctvom fyzických objemov totiž spôsobuje, že hmotno-bilančný princíp peňažné ukazovatele vždy nabaľuje (načítava). Používanie naturálnych meradiel na tvorbu ukazovateľov v sústave riadenia vedie k nákladovému typu ekonomickeho rozhodovania, a tým k neustálemu presadzovaniu extenzívneho rozvoja. A teda v podmienkach objektívne nevyhnutného prechodu na cestu intenzívneho rozvoja sa tým prehlbuje celková hmotno-hodnotová nerovnováha.

V budúcom rozvoji našej ekonomiky bude rozhodujúca úloha pripadať *cenovej tvorbe*. Tvorba cien by mala dosiahnuť taký stav, keď ceny budú skutočným vyjadrením hodnoty. Spôsob určovania cien vytvára rozhodujúcou mierou úroveň ukazovateľov efektívnosti. Riešenie otázok vypovedacej schopnosti ukazovateľov ekonomickej efektívnosti v intenzívnom rozvoji bude iste predmetom ďalších teoretických diskusií, ako aj ich teoretických rozpracúvaní. V intenzívnom rozvoji ekonomiky sa váhy medzi jednotlivými ekonomickými veličinami budú meniť. Mení sa nielen váha a dôležitosť vstupov i výstupov v štruktúre, ale aj vzťah medzi vstupmi a výstupmi navzájom. Vo vývoji ukazovateľov ekonomickej efektívnosti je potom potrebné túto zmenu vzťahov zachytiť tak, aby ukazovatele efektívnosti zachytili a vyjadrili vzájomnú váhu vstupov a výstupov. Jedným z možných spôsobov riešenia je, aby vstupy, resp. výstupy, ktoré strácajú svoju dôležitosť, svojou váhou v ukazovateľoch vystupovali v podobe konštánt, alebo sa znižovali, a tie ekonomické vstupy či výstupy, ktoré nadobúdajú na dôležitosť, aby v ukazovateľoch zvyšovali svoju váhu.

Okrem toho analýzy ekonomickej efektívnosti v mnohých aplikáciách mávajú vždy dosť subjektívny charakter. Poznatky a závery formulujú ich tvorcovia v závislosti od vlastných skúseností, poznatkov, individuálnych prístupov. Niektorí skúsení praktici dokonca tvrdia, že analýzou ekonomickej efektívnosti možno dokázať tak pozitívne, ako aj negatívne hodnotenie určitej ekonomickej činnosti. Tieto tvrdenia považujeme za nadnesené, ale v praxi, napr. pri procesoch plánovania prípravy a realizácie investičnej výstavby, sme svedkami určitých skreslení tohto druhu.

Ďalšie problémy v analýzach ekonomickej efektívnosti sú spojené s problematikou *spoľahlivej informačnej základne*. Analýza ekonomickej efektívnosti totiž musí pracovať s javovými formami a od nich sa dopracúvať k vlastnej podstate, a to pri veľkých rozdieloch medzi javom a podstatou. V javovej forme ekonomických veličín a procesov totiž existuje veľa skreslení, vyplývajúcich z konkrétne existujúcich cenových a odpisových foriem, zo štatistických spôsobov a metód vykazovania ekonomických skutočností a pod. Je len prirodzené, že teoretické ujasňovanie tejto zložitej problematiky bude pokračovať.

V zmysle zásad prestavby hospodárskeho mechanizmu má byť rast efektívnosti a uspokojovania spoločenských potrieb základným kritériom pri formovaní a tvorbe dlhodobých programov inovácií (výrobných i technologických) nielen na úrovni podnikovo-hospodárskej sféry, ale aj pri príprave ostatných dokumentov dlhodobého plánovania na vyšších stupňoch riadenia tak, aby vytvárali predpoklady na realizáciu stratégie urýchlenia sociálno-ekonomického rozvoja.

Základným predpokladom dosiahnutia tohto cieľa je *určenie jednoznačného a jednotného kritéria efektívnosti*, ktoré by umožňovalo v dlhodobom plánovaní tak na úrovni centra, ako aj na úrovni hospo-

dárskych organizácií navzájom porovnávať alternatívne návrhy a objektívne hodnotiť výhodnosť určitého riešenia. Tieto návrhy by mohli poslúžiť jednak ako podklad pre tvorbu národohospodárskej úvahy o budúcom sociálno-ekonomickom rozvoji, jednak ako podklad pre tvorbu dokumentu o dlhodobom rozvoji hospodárskej organizácie. Keďže väčšina problémov v národnom hospodárstve má dlhodobý charakter, efektívne a zásadné riešenia možno zabezpečiť len na základe dlhodobých strategických cieľov a reálne konkretizovanej hospodárskej politiky. Orientácia činností všetkých riadiacich subjektov na tvorbu dokumentov dlhodobého plánovania predstavuje prvý predpoklad posilnenia zásady progresívnosti a vedeckosti plánovania. Ich akceptovanie je atribútom efektívneho hospodárskeho mechanizmu, v ktorom má dlhodobé plánovanie primárne a nezastupiteľné miesto.

Sme si vedomí toho, že hospodárska prax i ekonomická teória používajú množstvo ukazovateľov efektívnosti. Z nich sa niektoré považujú za kritériálne charakteristiky. Treba však poznamenať, že žiadna sústava ukazovateľov ekonomickej efektívnosti nepotvrdila svoju všeobecnú platnosť. Z toho logicky vyplýva, že z doteraz uvažovanej sústavy ukazovateľov nie sme schopní definovať jednotné kritérium ekonomickej efektívnosti. Povedané rečou matematiky, ekonomické úlohy sú multikritériálne a nemajú extrémny (jednovrcholový) charakter. Problematika kritérií a ukazovateľov ekonomickej efektívnosti je v literatúre obsiahle spracovaná. K dispozícii sú rôzne ukazovatele, sústavy jednovrcholové či viacvrcholové, pyramídové, metódy faktorovej analýzy, sústavy ekonomických normálov a pod. Ide o práce V. Hoffmanna, M. Matějku, F. Brabca a ďalších [4, 5, 6]. Rôznorodosť názorov na túto problematiku odzrkadlila aj diskusia prebiehajúca v roku 1986 na stránkach Hospodárskych novín [7].

Keďže výrobné zdroje sú v každom momente obmedzené, vymedzenie efektívnosti musí odrážať vzťah efektu nielen k bežným nákladom, ale aj k objemu viazaných výrobných zdrojov v reprodukčnom procese. Túto viazanosť výrobných zdrojov relatívne najadekvátnejšie rieši koncepcia *úplných národohospodárskych nákladov*, ktoré sumarizujú bežné náklady (vlastné náklady) a výrobné zdroje prostredníctvom normatívnych koeficientov efektívnosti využívania výrobných fondov a pracovných síl. Normatívne koeficienty efektívnosti sú normou minimálneho využívania výrobného zdroja, resp. určujú minimálnu veličinu nadproduktu, ktorú spoločnosť musí získať ako výsledok používania národohospodárskych zdrojov.

Od výšky úrovne normatívnych koeficientov efektívnosti výrobných zdrojov závisí vzájomná hodnota vzťahu medzi bežnými nákladmi (vlastnými nákladmi) a jednorazovými vkladmi výrobných zdrojov. Ak je napríklad objem bežných nákladov (vlastných nákladov) 200 jednotiek, objem výrobných základných fondov 1000 jednotiek a objem mzdových fondov 400 jednotiek, po-

tom za predpokladu 5 % normatívneho koeficientu využívania výrobných fondov a 50 % normatívneho koeficientu využívania pracovných síl je podiel bežných nákladov (vlastných nákladov) rovný 44,4 % (200 : 450). Pri znížení normatívneho koeficientu využívania pracovných síl na 40 % sa podiel bežných nákladov (vlastných nákladov) zvýši na 47,6 % (200 : 420). Naopak, pri zvýšení normatívneho koeficientu využívania pracovných síl na 60 % sa podiel bežných nákladov (vlastných nákladov) zníži na 37,4 % (200 : 490).

Tento nepriamy vzťah medzi vývojom koeficientov normatívneho využívania výrobných zdrojov a podielom bežných nákladov (vlastných nákladov) v úplných národohospodárskych nákladoch je potrebné mať na zreteli a je nevyhnutné rešpektovať ho pri meraní efektívnosti s využívaním kategórie úplných národohospodárskych nákladov. Navyše v súčasnosti sa napr. oprávnene odporúča zahŕňať do úplných národohospodárskych nákladov i náklady spojené s čerpaním obmedzených prírodných zdrojov a náklady, ktoré súvisia s reprodukciou životného prostredia.

Ak sa na národohospodárskej úrovni porovnáva objem vytvoreného národného dôchodku (ako najpribližnejšie vyjadrenie efektu spoločenskej výroby, i napriek všetkým nedostatkom tohto vyjadrenia) s úplnými národohospodárskymi nákladmi, výsledkom je syntetický ukazovateľ národohospodárskej efektívnosti (v chápaní výrobnotechnickej efektívnosti). Skutočnosť, že pri praktickom používaní syntetických ukazovateľov efektívnosti [8] sa vyskytujú isté problémy s meraním efektov spoločenskej výroby (ale hlavne problémy pri meraní nákladov výroby), niekedy vedie až k odmietnutiu možnosti existencie syntetického ukazovateľa efektívnosti. Tieto problémy vyúsťujú do záveru, že efektívnosť sa môže kvantitatívne vyjadriť len prostredníctvom súhrnu rôznych ukazovateľov. Viac-menej je zhoda názorov v tom, že ide o tri skupiny ukazovateľov, a to efektívnosť živej práce, efektívnosť (produkčnú účinnosť) výrobných základných fondov a efektívnosť materiálových nákladov. Z toho logicky vyplýva, že efektívnosť spoločenskej výroby je jednotkou pracovnej náročnosti, fondovej náročnosti a materiálovej náročnosti efektu výroby, ako aj to, že pôsobenie jednotlivých zložiek efektívnosti môže byť jednosmerné, ale aj protismerné vzhľadom k vývoju celkovej efektívnosti.

Pravdou však zostáva, že doterajšie pokusy o aplikáciu súhrnných (syntetických) ukazovateľov efektívnosti potvrdzujú, že toto vyjadrovanie efektívnosti nie je možné absolutizovať, ale že je potrebné spájať ho s analýzou ďalších čiastkových ukazovateľov efektívnosti a s hodnotením uspokojovania štruktúry spoločenských potrieb. Toto konštatovanie sa pokúsime dokázať na analýze vývoja efektívnosti výrobnjej sféry v ČSSR za roky 1976—1985 pomocou siedmich ukazovateľov súhrnnej syntetickej efektívnosti, ktoré uvádzame v tabuľke 1, pričom

vychádzame zo záverov sovietskych a našich ekonómov, publikovaných v [8].

Tabuľka 1

Prehľad o vývoji efektívnosti jednotlivých ukazovateľov

Rok	E_1	E_2	E	E_5	E_{10}	E_{14}	E_{15}
1977	1,80	2,43	1,01	1,03	-1,57	0,71	2,55
1978	1,39	2,10	0,86	0,72	-1,60	0,61	1,84
1979	-0,01	0,29	0,01	-0,13	-2,47	0,44	0,83
1980	-0,01	0,29	0,01	-3,42	-2,50	0,26	0,83
1981	-4,33	-5,20	-1,94	-0,17	-5,74	-0,60	-1,99
1982	-1,87	-4,40	-1,00	-2,13	-4,31	-0,52	-1,99
1983	-0,29	-0,01	0,01	-0,32	-2,13	-0,92	-1,40
1984	1,29	2,01	0,46	1,40	-0,76	2,80	1,20
1985	-0,75	0,26	0,00	-0,24	-2,31	1,12	0,37

Prameň: [9]; vlastný výpočet.

Z tabuľky 1 vyplýva, že všetkých sedem ukazovateľov vykazuje zhodný smer zmien v sledovanom období. Po roku 1980 sa značne spomaľuje rast ukazovateľov súhrnnej efektívnosti, v ktorých sa väčší dôraz kladie na váhu výrobných základných fondov (E_1 , E_2 , E_{10}). Tie vykazujú vzhľadom na pokles účinnosti ich využívania v 7. päťročnici pokles efektívnosti za celé obdobie. Diferencie medzi jednotlivými ukazovateľmi sú spôsobené rôznou konštrukciou váh a počtom zdrojov zahrnutých v jednotlivých ukazovateľoch.

I napriek tomu, že ide o rôznorodé prístupy k meraniu súhrnnej syntetickej efektívnosti, predsa len výsledok ukazovateľa E_{14} možno porovnať s výsledkami, ktoré spracovala a publikovala dvojica ekonómov O. Dědek a V. Nachtigal [9] dezagregáciou tempa rastu súhrnnej hospodárnosti za jednotlivé odvetvia výrobnnej sféry ČSSR, ako aj dezagregáciou tempa rastu súhrnnej hospodárnosti na príspevky ekonomík ČSR a SSR. Porovnanie sa týka rokov 1976–1980 a 1981–1985. Údaje za výrobnú sféru ako vážený súčet tempa rastu súhrnnej hospodárnosti (pozri [10]) dosahujú za roky 1976–1980 priemerný ročný rast súhrnnej hospodárnosti 0,61 %; za roky 1981–1985 je to 0,11 %. K týmto hodnotám sa približujú hodnoty ukazovateľa E_{14} , a to 0,51 % za roky 1976–1980 a 0,29 % za roky 1981–1985. Porovnanie je skreslené použitím rôznych váh pri výpočte úplných národohospodárskych nákladov.

Vychádzajúc z analýzy vzťahov medzi národohospodárskou efektívnosťou, presnejšie, syntetickou súhrnnou hospodárnosťou a rôznymi lokálnymi kritériami efektívneho správania, ktoré rozpracoval M. Toms [11] a ktoré sa využívajú v praxi, alebo sa predkladajú ako využiteľné návody pri prestavbe hospodárskeho mechanizmu, možno konštatovať, že kritérium syntetickej, súhrnnej hospodárnosti možno sledovať i na

nižších úrovniach riadenia. To by umožňovalo porovnávať dynamiku ukazovateľov vývoja čistej produkcie, masy zisku i rentability s dynamikou ukazovateľa súhrnnej hospodárnosti a zisťovať, do akej miery sú tieto ukazovatele konzistentné s ukazovateľmi syntetickej, súhrnnej hospodárnosti. Z podrobnej komparácie [pozri [11]] medzi ukazovateľmi produkcie, produktivity práce, hodnoty pridanej spracovaním, znižovaním vlastných nákladov na jednotku produkcie masy zisku, rentability výrobných fondov a masy čistého zisku vyplýva, že dynamika čistého zisku sa môže považovať za relatívne najpriamejšiu aproximáciu dynamiky syntetickej, súhrnnej hospodárnosti na lokálnej úrovni. V logike výkladu tejto komparácie M. Toms navrhol zaviesť tzv. *upravený (korigovaný) čistý zisk*, ktorý je nižší práve o penále určené ekonomickým normatívom za porušovanie záväzkov spojených s neplnením adresných úloh štátneho plánu a s neplnením hospodárskych zmlúv. Potom kategória upraveného (korigovaného) čistého zisku by odrážala nielen výsledky v oblasti zvyšovania hospodárnosti výroby, ale predstavovala by aj určitú aproximáciu zmien v realizovanej spoločenskej užitočnosti produkcie.

V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že problém ekonomickej efektívnosti sa v súčasnej etape stáva subproblémom hospodárskeho mechanizmu. Maximalizácia konečných národohospodárskych výsledkov je totiž podmienená odbúraním objemovej orientácie cieľov činnosti hospodárskych organizácií. Riadenie hospodárskych organizácií dostáva novú kvalitu. Táto kvalita sa postupne premietne do hospodárskeho mechanizmu tak, že centrálné orgány riadenia sa postupne stanú obhajcami záujmov spotrebiteľov voči dodávateľom, čím dodávateľ—výrobca bude postupne strácať spoločenskú zvýhodnenosť. Tým sa v súčasnej etape kritériá efektívnosti dostávajú do popredia ako jeden zo základných nástrojov, ktorým sa porovnávajú náklady a efekty, a to s cieľom zosúladiť lokálne záujmy so záujmami celospoločenskými.

Dosiahnutie maxima konečných národohospodárskych výsledkov však nie je možné dosiahnuť plnením nejakých nových ukazovateľov. Neaktívnosť podnikových a národohospodárskych konečných výsledkov (ako súčet čistej produkcie, resp. hrubého dôchodku podnikov na jednej strane a objem použitého národného dôchodku na strane druhej) je prejavom objektívnej rozpornosti záujmov rôznych stupňov hierarchie v národnom hospodárstve. Ak sa v súčasnej etape usilujeme o vytvorenie náročného ekonomického prostredia, tak je to s cieľom zabezpečiť, aby sa vytvorilo ekonomické prostredie pre proefektívne hospodárske rozhodovanie, aby hospodárske organizácie boli nútené rozhodovať podľa kritérií efektívnosti.

Základným predpokladom a nevyhnutnou podmienkou prechodu ekonomiky na trajektóriu intenzívneho ekonomického rozvoja je predovšetkým výraznejšia akcelerácia dynamiky súhrnnej efektívnosti spoločenskej výroby. V súčasnosti, ale hlavne v budúcnosti nemôže byť plnenie plánu jediným kritériom hodnotenia hospodárskej činnosti organizácie.

Okrem plnenia ukazovateľov to budú predovšetkým kritériá hodnotiace dynamiku hospodárnosti či efektívnosti, čím sa odstráni dichotómia ukazovateľov plánu a kritérií efektívnosti. Základným predpokladom eliminovania duality plánu a efektívnosti má byť teda zmena postavenia kritérií efektívnosti v samom procese plánovania, a to predovšetkým pri tvorbe rozvojových riešení na národohospodárskej úrovni.

Literatúra

- [1] FEDORENKO, N. — PERLAMUTROV, V.: Kdo je tvůrcem plánu? Hospod. Nov., 1987, č. 22.
- [2] RYPOTA, J.: Politická ekonomie — socializmus. Praha, Svoboda 1983.
- [3] VALENTA, F.: Ekonomická teorie v přestavbě. Nová Mysl, 1987, č. 10.
- [4] HOFFMANN, V.: Metodické problémy hodnocení efektívnosti VHJ a průmyslových podniků. Praha, SNTL 1977.
- [5] MATEJKA, M.: Hodnocení efektívnosti výrobního podniku. Praha, SNTL 1976.
- [6] BRABEC, F. a kol.: Efektívnost a její plánování. Praha, Svoboda 1982.
- [7] Co je a co není efektívni? Hospod. Nov., ročník 1986.
- [8] Kolektiv: Ekonomická efektívnost za socializmu (Problémy teórie a praxe). Bratislava, Veda 1980.
- [9] DĚDEK, O. — NACHTIGAL, V.: Desagregace tempa souhrnné hospodárnosti. Polit. Ekon., 35, 1987, č. 2.
- [10] VINCŮR, P.: Dlhodobé plánovanie (etapy, úlohy, výsledky). Bratislava, Pravda 1988.
- [11] TOMS, M.: Proces intenzifikace: teorie a měření. Praha, Academia 1988.

ЕДИНЫЕ КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАК ИСХОДНЫЙ ПУНКТ ПРОВЕРКИ КОНСИСТЕНТНОСТИ ВАРИАНТОВ РАЗВИТИЯ

ВИНЦУР, Павел

В статье рассматривается проблематика критериев эффективности в социалистической экономике, относящейся на современном этапе перестройки к важным и актуальным вопросам. Автор статьи пытается определить место и функцию критериев эффективности при реализации намерений развития социально-экономического прогресса. Одновременно автор стремится подчеркнуть, что новое качество экономического развития требует также нового подхода к управлению и измерению экономической эффективности. Проблема экономической эффективности становится постепенно на современном этапе субпроблемой хозяйственного механизма. Процесс перестройки хозяйственного механизма стремится создать требовательную экономическую среду с целью обеспечить эффективное поведение хозяйственных организаций, это значит принимать решения и мероприятия согласно единым критериям эффективности. В статье указывается при нахождении отдельных критериев эффективности потребность учёта более новых подходов к влиянию закона стоимости, товарно-денежных отношений и дальнейших экономических рычагов.

UNITARY CRITERIA OF EFFICIENCY AS A STARTING POINT OF THE VERIFYING OF THE DEVELOPMENT STRATEGIES CONSISTENCY

VINCŮR, Pavol

The article concerns the problems of effectiveness criteria in a socialist economy, which at the present period of restructuring belongs to important present-day questions. It attempts to define a place and function of effectiveness criteria in effecting

development intentions of economic and social development. It endeavours to emphasize the fact that the new quality of economic development requires also a new approach to the management and measuring of economic effectiveness. At the present period the problem of economic effectiveness gradually and unambiguously becomes a subproblem in the economic mechanism. The restructuring process of economic mechanism tries to form a pretensions economic environment with the aim to ensure pro-effective behaviour of economic enterprises i. e. to decide and accept economic decisions according to uniform effectiveness criteria. In the article, in the looking for local effectiveness criteria, also the necessity of taking into consideration the accesses to the writing of law of value, commodity and money relations and others economic instruments.

Privatizácia v kapitalistických štátoch, jej problémy a miesto v súčasnom štátnomonopolistickom kapitalizme

HUBKOVÁ, Katarína

Privatizácia sa v poslednom desaťročí stala jednou z vývojových tendencií nielen vo vyspelých kapitalistických krajinách, ale aj v krajinách tretieho sveta. Vo vyspelých kapitalistických štátoch (VKŠ) bolo od začiatku 80. rokov do konca roku 1987 privatizovaných asi 600 štátnych podnikov (zhruba v hodnote 90 mld amerických dolárov) [1] a na zozname ich je ešte ďalších 2000. Od samého začiatku je vodcom privatizácie Veľká Británia a aj vo Francúzsku s tradične vysoko centrálne regulovanou ekonomikou je privatizácia jednou z hlavných súčastí vládnych programov.

Privatizácia vo VKŠ je súčasťou prestavby hospodárskej politiky, ktorá sa uskutočňuje na konzervatívnom základe. Vlády jednotlivých krajín sa usilujú o racionalizáciu vzťahov medzi štátom a súkromnými podnikmi, vnútri štátnych podnikov, o zmenšenie priamych foriem štátneho zasahovania, v konečnom dôsledku o celkové zvýšenie efektívnosti štátneho regulovania v nových podmienkach. Privatizácia je reakciou tak na krízu keynesovsky orientovaných foriem štátneho regulovania ekonomiky, ktorá sa rozvinula naplno v polovici 70. rokov v súvislosti so zhoršením podmienok reprodukcie kapitálu, ako aj na nevyhnutnosť prispôbiť sa zmeneným hospodárskym podmienkam v súčasnej etape VTR a rastu internacionalizácie hospodárskeho života.

K nebývalému tlaku na privatizáciu významne prispel aj obrovský rast štátneho aparátu a jeho byrokracie. Napríklad počet rozličných ministerstiev vzrástol zo 6—7 v každej krajine v medzivojnovom období na 20—30 v súčasnosti. Pritom jednu tretinu až polovicu tvoria sociálno-ekonomické ministerstvá zamerané na riadenie štátneho vlastníctva. Tieto ministerstvá sa však nestali stelesnením „vyššej racionálnosti“ štátneho sektora, ako sa tvrdilo pri ich vzniku, ale „rozplynuli“ sa v mase neefektívnych úradov a ustanovení. Možno povedať, že „byrokratický dirigizmus“ vstúpil do protikladu s objektívnymi potrebami riadenia.

Opatrenia na upevnenie hospodárskej disciplíny, vrátane privatizácie, uskutočňujú sa vo VKŠ typicky kapitalistickými metódami. Pre pracujúcich to znamená rast neistoty, zoslabenie sociálnych záruk, potlačenie práv odborov. Avšak zvolené metódy konzervatívnych vlád, napr. predaj účastín v „drobnom“ či ich predaj pracovníkom podniku, často neumožňujú radovým pracujúcim odhaliť skutočný charakter takejto politiky. Veď dnes vlastní účastiny 42 % dospelých Američanov, 25 % Švédov, takmer 20 % Britov, 16 % Francúzov, 12 % občanov NSR atď. Účastinári sú zväčša aj daňovo zvýhodňovaní alebo iným spôsobom stimulovaní. Avšak drobní účastinári nijako nemôžu ovplyvniť chod podniku, ktorého sú „spoluvlastníkmi“, a už vôbec nie chod kapitalistického reprodukčného procesu. Zvolená taktika dosť otupila aj ostrie sociálne napätia.

Rozvojové krajiny na celom svete, snáď s výnimkou Stredného Východu, tiež nabrali kurz na privatizáciu. Týka sa to nielen krajín s kapitalistickou orientáciou, ale aj krajín so socialistickými prvkami ako Angola a Kongo. Ambiciózne plány majú hlavne Filipíny, kde sa má privatizovať 285 (32 mld dol.) štátnych podnikov a Sri Lanka 24 (500 mil. dol.) podnikov. V krajinách ASEAN-u bol vyhlásený desaťročný singapúrsky program, ktorý predpokladá, že do štátnych rúk prejde 41 štátnych podnikov, iných 30 má byť privatizovaných v Indonézii a pod. [1].

V rozvojových krajinách je však hospodárska situácia úplne iná než vo VKŠ. V súčasnosti sa tu hlboká hospodárska kríza spája s obrovským zahraničným zadlžením. Mimoriadne nízke svetové ceny priemyselných a poľnohospodárskych surovín im neumožňujú získať prostriedky, aby sa z tejto situácie vymanili. Aj privatizácia tu má iný priebeh, zhodné sú len argumenty — neefektívnosť štátneho priemyslu, neschopnosť štátnej pokladne vyrovnávať schodky.

V rozvojových krajinách často predstavujú štátne podniky symbol národnej nezávislosti, preto viaceré krajiny ešte váhajú. S jej realizáciou sú spojené aj mnohé odlišné problémy než vo VKŠ, pričom základným problémom je nedostatok domáceho súkromného kapitálu. Rozvojové krajiny sa snažia na rozdiel od VKŠ zahraničný kapitál doslova prilákať. Štátne podniky sú tu však dosť málo atraktívne pre zahraničných investorov. Napriek tomu, ale aj iným problémom, privatizácia i tu postupuje.

Problémy súčasnej privatizácie

Privatizácia nie je jednoduchý a priamočiary proces. Vystupuje tu množstvo problémov, ktorým sa teória a prax v kapitalistických a rozvojových krajinách snaží rozličnými spôsobmi čeliť. Podľa ideológov privatizácie predaním štátneho podniku do súkromných rúk vzrastie jeho efektívnosť, kvalita ním produkovaných tovarov či poskytovaných služieb. V súlade s proklamovanými cieľmi privatizácie by vláda mala predať stratové spoločnosti, a tak získať prostriedky a odbremeniť štát-

ny rozpočet. Neefektívny podnik si však dosť ťažko nájde kupca. Preto sa musí najprv na privatizáciu „pripraviť“. Uskutočňuje sa reorganizácia riadenia, nezriedka aj modernizácia. Reorganizácia sa spája hlavne so znižovaním počtu zamestnancov.

Napríklad vo Veľkej Británii sa v rokoch 1978–1983 znížil počet pracovníkov v oceľiarstve zo 180 tis. na 81 tis. (British Steel Corp. má byť pripravená na privatizáciu do roku 1990), v British Leland zo 174 tis. na 107 tis. (už bola privatizovaná), British Airways z 56 tis. na 15 tis. (bola privatizovaná) a pod. Potenciálnych kupcov odrádza aj neistota z ďalšej činnosti vlády v regulačnej oblasti, ako aj obavy z opätovného zoštatnenia pri zmene vlády (napr. ako to bolo vo Veľkej Británii v oceľiarstve, kde sa zákony o zoštatnení a privatizácii striedali podľa toho, či bola pri moci konzervatívna alebo labouristická vláda).

Na prekonanie bariéry „ochoty kupovať“ teória navrhuje najst skupinu kupcov, ktorá má záujem na kontinuite práce podniku. Ide hlavne o zamestnancov podniku, vrátane vedenia. Tento prístup sa využíva hlavne vo Veľkej Británii, kde sú pracovníci podniku, ktorí si kúpia účastiny, rozličnými spôsobmi aj stimulovaní. Logických kupcov predstavujú aj dodávatelia a klienti štátnych podnikov. Tu sa poukazuje hlavne na skutočnosť, že vertikálna integrácia môže výrazne zlepšiť operačnú efektívnosť podniku.

Ďalšou kategóriou kupcov môžu byť zahraničné multinacionálne spoločnosti. Ich politická prijateľnosť závisí hlavne od sledovanej vládnej politiky vzhľadom na zahraničné investície. Vo VKŠ je prax zatiaľ taká, že predaj účastín do zahraničia sa sleduje a limituje. Tento prístup sa využíva hlavne v rozvojových krajinách.

Podľa doterajších výsledkov privatizácie treba ale konštatovať, že zo štátneho sektora sa vyčleňovali prevažne efektívne spoločnosti, ktorých účastiny sa na burze dobre predávali. Príťažlivosť pre kupcov vzrástla aj tým, že boli za mimoriadne nízke ceny.

Predaj štátnych podnikov predstavuje komplex administratívnych problémov. Ťažkosti vznikajú už pri ocenení spoločnosti. Napríklad vo veľkej Británii sa privatizovali štyri podniky za pevné ceny a krátko potom cena ich účastín prudko stúpila. Vládi sa vytýkalo, že mrhá národnými prostriedkami [2, s. 54]. Ešte zložitejšie je to v rozvojových krajinách, kde nie sú rozvinuté kapitálové trhy a investičné banky.

Problémom je aj financovanie začiatkových nákladov spojených s privatizáciou. Tieto náklady môžu byť značné. Možno sem zahrnúť začiatkové výskumy, konzultácie, expertízy, poradenské služby, právne poplatky a iné. Tu sa navrhuje vytvoriť fond privatizácie, z ktorého sa majú hrať všetky výdavky. Ďalšou bariérou je finančná kapacita kupujúcich. Tento problém vystupuje hlavne v malých kapitalistických krajinách a v rozvojových krajinách. Štátne podniky sú obyčajne veľké konglomeráty, ktorých kapitál prekračuje rámec priemernej veľkosti súkromných firiem. Na prekonanie obmedzenosti miestnych súkromných trhov

sa navrhuje úverové financovanie. Pôžičky majú poskytovať vládne alebo kvázi vládne inštitúcie (rozvojové banky). Navrhuje sa aj plán splátok, kde by noví vlastníci platili za účastiny zo ziskov vytvorených v podnikoch. Zatiaľ sa tento problém vo VKŠ rieši hlavne predávaním veľkého počtu účastín s malou nominálnou hodnotou. Účastiny si môžu kúpiť aj pracujúci s priemernými príjmami, čím značne stúpa popularita konzervatívnych vlád hlavne v stredných vrstvách.

Problém pre potenciálnych nových majiteľov štátnych podnikov je aj nákup potrebných surovín a komponentov pre výrobu zo zahraničia tam, kde sú podniky na to odkázané. Súkromní vlastníci často nemajú možnosť získať potrebné devízové prostriedky. Toto obmedzenie sa týka hlavne súkromného sektora v malých kapitalistických a rozvojových krajinách.

Na zníženie zaťaženia štátneho rozpočtu a rast efektívnosti štátnych podnikov sa navrhuje aj spájanie štátnych a súkromných podnikov v pomere 50 : 50 % (joint ventures). Príkladom môže byť spojenie veľkého štátneho uhoľného podniku v Columbií so súkromnou spoločnosťou Exxon, brazílsky štátny letecký podnik má licenčnú dohodu s Piper Aircraft a okrem toho predal účastiny miestnym súkromným investorom, ktorí dostali federálny daňový úver na investovanie v spoločnosti a pod. Pri spájaní podnikov sa poukazuje na nevyhnutnosť uvoľniť štátnu kontrolu na vytvorenie operačného ziskového prostredia pre nových spolujateľov a poskytnutie adekvátnych záruk, že nové pravidlá sa budú skutočne dodržiavať. Na druhej strane mnohí investori preferujú takéto spojenia, lebo im zabezpečujú výhodnejšie zdanenie.

Často sa hovorí o tzv. privatizácii bez transferu vlastníctva. Ide o uzavretie zmlúv na dodávku produktov alebo služieb pre štátne podniky zo súkromnej sféry. Napríklad v Brazílii a Argentíne sa využíva súkromný sektor na štátne stavby a na údržbu železničných tratí. Niektorí kritici hovoria, že tu ide o spojenie zlej verejnej byrokracie a súkromnej hrabivosti [3, s. 45]. Iným prístupom je prenájom štátnych aktív. Napríklad na Jamajke bol štátny cukrovarnícky podnik prenajatý súkromným výrobcom. Za cestu k zvýšeniu efektívnosti sa pokladá aj povolenie, aby súkromný sektor konkuroval štátnemu. Niekedy sa považuje za výhodnejšie podporovať skôr výstavbu súkromnej oceliarne než rozšíriť kapacitu štátnej.

Tam, kde privatizácia nie je možná, lebo jej náklady by boli priveľmi vysoké a podnik je taký nerentabilný, že by nenašiel kupcov, používa sa krajná forma — uzavretie podniku. Praktizuje sa to hlavne v menej rozvinutých krajinách Južnej Ameriky a Afriky. Napríklad v Brazílii zatvorili tri štátne podniky, na Jamajke a v Paname po 2, v Zaire 10, v Libérii uzatvorili neefektívnu rafinériu ropy a štát bude kontrolovať dovoz ropných produktov [2, s. 59].

V tých štátnych podnikoch, kde vlády z rozličných dôvodov neuvažujú o privatizácii, robia sa prísne opatrenia na zefektívnenie ich čin-

nosti. Podniky sa komercializujú, pričom sa zdôrazňuje hlavne presné vymedzenie autonómie a zodpovednosti, vyjasnenie a zjednodušenie podnikových cieľov, depolitizácia ich vedenia, vytvorenie úradu rady štátneho podniku na čele s výkonným vedúcim (namiesto riadenia ministerstvom), vytvorenie stimulačného systému odmeňovania (vrátane prémie pre vedenie) a schém podielov na zisku, zlepšenie informačných systémov, prísne vedenie účtovníctva a evidencie, zjednodušenie finančných správ a pod.

Proces privatizácie je plný protirečení. Na jednej strane sa hovorí o nevyhnutnosti zvýšenia efektívnosti štátneho priemyslu, na druhej strane sa predáva to, čo ide najľahšie — rentabilné spoločnosti. Tie, čo prestavbu potrebujú, zostávajú v rukách štátu. Podľa proklamovaných cieľov privatizácie má vzrásť nielen efektívnosť, ale aj kvalita produkcie v privatizovaných podnikoch. Zatiaľ sa zdá, že vzrástli hlavne ceny.

Napríklad vo Veľkej Británii je v súčasnosti najvyššia cena na prírodný plyn zo všetkých VKŠ a o 20 % vyššia než v USA. Vedenie British Gas je často terčom útokov, že zneužíva monopolné postavenie. Nespokojnosť je aj s kvalitou poskytovaných služieb. Britská verejnosť je pobúrená slabým udržiavaním a zastaranosťou telefónneho zariadenia. Zlú reklamu si nové vedenie British Telecom urobilo aj neschopnosťou inštalovať nové telefónne linky [4]. Rast zisku po privatizácii treba často pripísať na vrub reorganizácie ešte pred privatizáciou. Napríklad British Airways, ktorá sa často uvádza ako príklad úspechu privatizácie, bola ešte pred rozpredajom tvrdo reorganizovaná.

V každom prípade je na hodnotenie výsledkov privatizácie skoro. Bude musieť uplynúť ešte nejaký čas, aby bolo možné posúdiť, aký efekt znamená privatizácia pre kapitalistické ekonomiky. Zatiaľ nie sú ojedinelé hlasy z radov samých buržoáznych ekonómov, ktorí hovoria, že „... privatizácia je ekonomický a politický útok. Je to drancovanie aktív štátneho sektora, redistribúcia bohatstva bohatým. Je to viac ako útok na verejné výdavky a pracovné podmienky, je to útok aj na odborové organizácie“ [5, s. 82].

Vplyv privatizácie na rozvojové krajiny asi nebude pozitívny. Rezignácia štátu v hospodárskej oblasti pri deficite domáceho súkromného kapitálu môže mať pre ich ekonomiku ťažké následky. Nedostatok vhodných podmienok pre rozvoj výroby — nedostatčne rozvinutá infraštruktúra — môže v budúcnosti znamenať veľkú brzdu. Štát tu prostredníctvom svojich podnikov stimuluje aj vývoj zamestnanosti. Pri oficiálne priznanej 40 % nezamestnanosti bude mať redukcia pracovných miest, ktorú privatizácia so sebou prináša, značný sociálny dopad. To, čo si môže dovoliť Veľká Británia, Francúzsko či Japonsko, nemôže si dovoliť Togo alebo Kongo [1].

Doterajší priebeh privatizácie vo vybraných vyspelých kapitalistických štátoch

Najväčší rozsah má zatiaľ privatizácia vo *Veľkej Británii*. Tu do súkromných rúk prešli, alebo majú prejsť aj tradičné štátne monopoly v elektrárenskom a plynárskom priemysle, v spojoch, v doprave, municipálne obytné domy i pôda. Do roku 1987 bol štátny sektor zredukovaný viac než o tretinu a pre štátny rozpočet to znamenalo injekciu vyše 15 mld Lstg [6, s. 45].

Zoznam doteraz čiastočne alebo úplne privatizovaných väčších štátnych podnikov a spoločností je nasledovný: Cable and Wireless (predaný za 1,045 mil Lstg), Amersham International (64 mil Lstg), National Freight Co (5 mil Lstg), Associated British Ports (51 mil. Lstg), International Aeradio (60 mil. Lstg), Onshore Oil (52 mil. Lstg), Sealink (66 mil. Lstg), Enterprise Oil 380 mil. Lstg), Jaguar (297 mil. Lstg), National Bus, British Aerospace (389 mil. Lstg), Britoil (627 mil. Lstg), BR Hotels (51 mil. Lstg), Rolls Royce, British Gas, British Telecom (3, 916 mil. Lstg), British Technology Groups (416 mil. Lstg), British Layland, British Airways, Trustre Savings Bank, Royal Ordonance a iné menšie spoločnosti. Na rad má prísť elektrická a vodovodná sieť a oceliarstvo.

Počet účastinárov za roky konzervatívnej vlády vzrástol z 3 mil. v roku 1979 na 9,5 mil. v roku 1987. Politicky dôležité je, že stúpol počet účastinárov z radov kvalifikovaných robotníkov (asi 16 % z nich). Avšak rozhodujúcu časť účastinného kapitálu aj tak nezískali drobní účastinári, ako sa to snaží tvrdiť britská vláda, ale veľkí investori. Účastiny sa predávali za veľmi nízke ceny a bol po nich veľký dopyt. Napríklad dopyt po účastinách firmy Rolls Royce, ktorá vyrába luxusné automobily, desaťkrát prevýšil ponuku. Labouristi pri tejto príležitosti vyhlásili, že premiérka M. Thatcherová predala spoločnosť „zadarmo“. Celkove vyčísľili, že len pri privatizácii plynárstva, telefónnych služieb a leteckej spoločnosti bola štátna pokladňa okradnutá o 2,5 mld Lstg [7].

Vo *Francúzsku* sa premiér J. Chirac rozhodol nasledovať príklad M. Thatcherovej. Súkromnému kapitálu sa má vrátiť to, čo len pred niekoľkými rokmi vláda socialistov zoštánila. Vyhlásený päťročný program privatizácie (do roku 1991) obsahoval 65 spoločností, z toho 10 veľkých priemyselných zoskupení, 14 poisťovní a 21 bánk. Väčšina bola zoštátnená v roku 1982, ale mnohé z nich boli zoštátnené ešte v rámci prvej povojnovej nacionalizačnej vlny.

Prvé boli aj tu privatizované najsilnejšie a najperspektívnejšie spoločnosti — Saint Gobain, finančná skupina Paribas, poisťovňa AGF; politicky významný bol predaj prvého programu Francúzskej televízie. Nový vlastník (F. Bouygues) chce dať tomuto programu predovšetkým komerčný charakter. Na zozname privatizácie sú aj spoločnosti Thomson, Rhône-Poulens, Péchiney, Bull, Elf Aquitaine, Compagnie Générale de Construction Téléphonique (CGCT), Compag-

nie Générale d'Electricité (CGE). V júni 1987 vláda nariadila príslušným orgánom, aby začali s prípravou privatizácie spoločnosti Matra a finančnej spoločnosti Suez. Pri Matre nejde o veľkú transakciu, ale do súkromných rúk prejde výroba rakiet pre lietadlá, vojenské družice a pod.

Podľa očakávaní sa má rozpredajom štátnych aktív získať 140—200 mld FRF [8, s. 81], ktoré budú tvoriť novú položku v štátnom rozpočte. O účastiny je aj vo Francúzsku záujem. Nečudo, veď len za päť rokov vlády socialistov bolo na modernizáciu zoštátnených podnikov vynaložených 40 mld FRF, čo je 20-krát viac, než do nich investovali bývalí vlastníci za 20 rokov. Pozornosť francúzskej verejnosti vzbudilo aj vyhlásenie ministra financií, že sa pripravuje zmena štatútu spoločnosti Renault. Tento podnik bol roky symbolom výdobytkov odborov na poli pracovnej politiky. Denník Le Monde nedávna napísal, že zmena štatútu má Renaultu umožniť získať prostriedky prostredníctvom predaja účastín. V skutočnosti bude zmena štatútu zo „société régie“ na „société anonyme“ znamenať prvý krok k privatizácii, o ktorej zatiaľ nikto nechce hovoriť.

NSR nemá také ambiciózne plány ako Veľká Británia a Francúzsko, ale aj tak je tu privatizácia najväčšia v celej histórii NSR. Konceptia rozpredaja štátneho majetku sa začala uplatňovať až v roku 1984. Prvá bola verejnosti ponúknutá časť ropného a chemického koncernu VEBA. Ide o najväčší priemyselný komplex NSR, ktorý sa takto zbavil dispozičnej moci štátu. Rozpredaj jeho 10 mil. zvyšných účastín v nominálnej hodnote 505 mil DM bol [9] ohlásený vo februári 1987. V septembri 1986 bola rozpredaná takmer polovica účastinného kapitálu spoločnosti Industrieverwaltungsgesellschaft mbH (IVG) za 500 mil. DM. Táto spoločnosť patrí k menším, ale má veľký vojenský aj civilný význam. V tom istom roku dala vláda na trh 40 % účastinného kapitálu koncernu VIAG (226 mil. DM). Rozpredať sa má aj 16 % účastinného kapitálu (240 mil. DM) spoločnosti Volkswagen [8, s. 81].

Z pôvodných 13 kandidátov uvedených v „celkovej koncepcii“ sa úplná privatizácia uskutočnila len v koncerne VIAG. Spoločnosti IVG a Prakla Seismos AG sa podľa posledných správ začali privatizovať až koncom roka 1987. V spoločnostiach Deutsche Verkehrskredit Bank AG a Schenker (Deutsche Bundesbank) sa má namiesto pôvodných 50 % privatizovať len 24,9 % účastinného kapitálu. Na neurčito sa odsunula privatizácia Deutsche Pfandbriefanstalt (Depsa), Deutsche Siedlung- und Landesrentbank (DSL Bank) a Deutsche Industrieanlagen GmbH (DIAD). Rozpredaj cestovnej kancelárie Deutsche Reisebüro (DER) a úradnej bavorskej cestovnej kancelárie (obe patria pod koncerny Bundesbank) bol škrtnutý. Doteraz bezvýznamné je aj rokovanie o rozpredaji 25 % účastinného kapitálu leteckej spoločnosti Deutsche Lufthansa [10, s. 12].

Celkove bolo za roky 1984—1986 privatizovaných 51 % väčších štátnych podnikov a celá privatizácia má vyniesť 2,7—3,1 mld DM.

V Japonsku je v porovnaní s veľkými európskymi kapitalistickými krajinami štátny sektor pomerne malý. Avšak japonské štátne železnice, letecká spoločnosť, ako aj telegrafná a telefónna spoločnosť sú mamutie koncerny, ktorých aktíva vysoko prevyšovali aktíva súkromných japonských spoločností.

Rozpredáva sa tu 50 % účastín telegrafnej a telefónnej spoločnosti NTT, na zozname privatizácie je aj Japan Tobacco a Japan Air Lines. Najväčší záujem verejnosti budí však privatizácia železníc. Od apríla 1987 sa má železničná sieť o dĺžke 21 000 km rozdeliť na 6 častí, podľa oblastí (3 ostrovov Honšú, 1 Hokkaidó, 1 Šikoku, 1 Kjúšú) a tie majú byť riadené ako súkromné spoločnosti. Nový siedmy podnik má sprostredkovať komunikáciu medzi nimi a ôsmy má byť založený ako výskumný ústav pre nové železničné projekty. Privatizáciu majú sprevádzať opatrenia ako uzavretie nerentabilných dráh, budovať sa majú len dráhy, ktoré sľubujú zisk, prepustenie takmer 100 tis. zamestnancov a iné [11].

Postoj marxistickej politickej ekonómie k privatizačným tendenciám

Je zrejmé, že v súčasnosti dochádza v kapitalistických krajinách k významným zmenám. Procesy privatizácie však nemožno absolutizovať. Treba konštatovať, že sú len súčasťou celkovej korekcie hospodárskeho regulovania štátom, zmeny jeho politických a právnych foriem. Sú výrazom snahy prispôbiť sa novým podmienkam, zabezpečiť zodpovedajúce metódy hospodárenia pre potreby základného ekonomického zákona kapitalizmu.

V súvislosti s prebiehajúcimi zmenami v štátnomonopolistickom kapitalizme (ŠMK) vystúpila do popredia potreba zaujať k nim stanovisko v marxistickej politickej ekonómii, ktorej tradičný kategoriálny aparát prestal adekvátne odrážať mnohé tendencie v súčasnom kapitalizme. Doterajšie prístupy už ďalej nedokázali uspokojivo objasniť viaceré nové skutočnosti. Tejto úlohy sa „chytili“ sovietski ekonómovia, ktorí rozvinuli živú a podnietnu diskusiu na stránkach teoretických časopisov ako MEiMO, SŠA, Voprosy ekonomiki a v niektorých iných. Zúčastnilo sa jej vyše 20 predstaviteľov sovietskej ekonomickej (napr. I. Osadčaja, S. Močernyj, V. Paňkov, V. Kuznecov, J. Pevzner, A. Kollontaj a iní) a ich otvorená polemika vnesla viac svetla do problémov, ktoré akoby vyvracali viaceré postuláty marxistickej politickej ekonómie kapitalizmu. Účastníci diskusie sa pokúšali odpovedať na otázku, prečo k neokonzervatívnej vlne došlo a aké atribúty ju charakterizujú. Osobitne si všímali problematiku privatizácie a deregulácie.

Prv, než sa budeme venovať niektorým otázkam súvisiacim s odrazom privatizácie v súčasnej marxistickej ekonomickej teórii, treba konštatovať, že napriek pozornosti, ktorú sovietski ekonómovia tejto problematike venovali, zostalo tu ešte viacero „bielych miest“. Je to spôsobené narábaním s poznatkami marxistickej ekonómie ako so strnulými

dogmami, ako to bolo nezriedka donedávna, ale aj zložitou hospodárskeho vývoja kapitalistických krajín v posledných rokoch, a často aj nedostatkom spoľahlivých informácií a krátkym obdobím, v ktorom sa tieto zmeny odohrali.

Diskusia ukázala, že marxistickí ekonómovia sú si vedomí ohraničenosti zaužívaných teoretických prístupov a že ekonomická veda sa snaží tvorivo nadviazať na dobré tradície marxistickej politickej ekonómie pri výskume kapitalizmu. Je to o to dôležitejšie, že v súčasnosti aj socialistické krajiny vstúpili do novej, náročnejšej etapy svojho rozvoja, keď sa v rámci prestavby hospodárskeho mechanizmu mení vzťah centra a podnikovej sféry a rastie význam tovarovo-peňažných vzťahov. Poznatky získané z výskumu vyspelých kapitalistických krajín, najmä z najnovšieho vývoja postavenia a riadenia štátnych podnikov, môžu byť zaujímavé aj pre riešenie niektorých problémov sociálno-ekonomického rozvoja socialistickej spoločnosti.

Základným problémom, ktorý v súčasnosti vystúpil do popredia v marxistickej teórii, je *vymedzenie miesta privatizácie v teórii ŠMK*. V ekonomickej literatúre je zakorenená predstava, že štátne vlastníctvo je výsledkom prekonania prekážok, ktoré stáli v ceste ďalšiemu rozvoju výrobných síl pri účastinnej forme vlastníctva. Z toho by vyplývalo, že kde je štátneho vlastníctva viac, je ŠMK rozvinutejšia, a naopak, privatizácia znamená demontáž ŠMK. Účastníci diskusie v tomto bode zhodne konštatujú, že takýto záver by bol neodpodstatnený. Formy zospoločenšenia v súčasnom kapitalizme a zabezpečenie prispôsobenia výrobných vzťahov stupňu rozvoja výrobných síl sú veľmi rozmanité a *rozsah štátneho sektora v nich nie je rozhodujúci*.

Súčasný zospoločenšenie sa prejavuje v rôznych formách riadenia spoločenskej výroby prostredníctvom uskutočňovania hospodárskej politiky štátu a nepriamych metód regulovania na základe stále zložitejších systémov zmiešaného štátno-súkromného podnikania a širšieho rozvoja kontraktného systému. Kontraktný systém robí kapitalizmus stále zmiešaným, prepletenejším a štátne monopoly a konkurencia v ňom vytvárajú organickú, hoci aj vnútorne protirečivú jednotu.

Štátne vlastníctvo aj pred privatizáciou, aj po nej malo len podriadený charakter. Základná masa výrobných prostriedkov vždy bola v rukách súkromného sektora a pôsobenie štátu na reprodukciu kapitálu sa uskutočňovalo vždy hlavne nepriamo. Podiel štátneho vlastníctva a jeho štruktúra nie sú v priamom vzťahu s rozvojom ŠMK. Ako hovorí M. Gnatovskaja, „... stupeň zospoločenšenia určený úrovňou delby práce — špecializáciou a kooperáciou výroby — je v konkrétno-historických podmienkach objektívne podmieneným parametrom. V dôsledku privatizácie sa neznižuje. Naopak, možno predpokladať, že povediek prehlbeniu špecializácie a kooperácie výroby. Súkromné firmy sa ukazujú ako dynamickejšie a efektívnejšie než štátne, lepšie skúmajú dopyt, majú pohyblivejšiu výrobu, rýchlejšie zavádzajú výdobytky VTR“ [12, s. 114].

Pri posudzovaní procesu privatizácie je teda nevyhnutné skúmať otázky vlastníctva v organickom spojení so všetkými inými prvkami systému štátnomonopolistického regulovania. Štátne vlastníctvo je v ňom len jedným, aj keď neobyčajne dôležitým prvkom. Hlavným je zoštátnenie procesu rozdeľovania a výmeny. Prostredníctvom znovurozdeľovania národného dôchodku sa financujú kapitálovo náročné projekty, rozvoj vedy, školstva, zdravotníctva, starobné zabezpečenie a iné sociálne výdavky, dotuje sa štátny výrobný sektor a pod., a tento podiel v globále neustále rastie.

V tejto súvislosti nemožno opomenúť spornú otázku, ku ktorej v diskusii došlo, a ktorá sa týka podmienok vplyvu ďalšieho rozvoja výrobných síl na štátne vlastníctvo. S. Močernyj tvrdí, že rozvoj výrobných síl bude v budúcnosti prebiehať hlavne v rámci štátneho kapitalistického vlastníctva a to preváži súkromnú monopolnú formu. Hovorí o kvalitatívne novom druhu národného hospodárstva, v rámci ktorého sa uskutocňuje všestranná štátna kontrola súkromných podnikov, celý hospodársky život sa vedie z jedného centra a v záujme buržoázie. Pri rozvíjaní koncepcie prerastania ŠMK do štátneho kapitalizmu sa odvoláva na mnohé citáty z diel V. I. Lenina, ktoré plne odrážajú osobitosti tohto typu kapitalizmu. Opierajú sa ale o špecifické podmienky vojny — priame zoštátnenie, podriadenie činnosti podnikov štátu a pod. Zaujímavý je aj záver úvah S. Močerného, kde dokazuje, že „... aj keď zoštátnenie kapitalistickej ekonomiky bude ešte viac podrývať súkromné vlastníctvo, vyvolávať odpor jednotlivých skupín monopolnej buržoázie, jednako kolektívny rozum celej triedy kapitalistov si bude stále viac uvedomovať, že ak nepôjde cestou stále rastúceho zoštátnenia, neuskutoční prechod k etape štátneho kapitalizmu, bude sa zosilňovať neudržateľnosť celého sociálno-ekonomického systému buržoázneho štátu a zrýchľovať dozrievanie jeho protirečenií“ [13, s. 125].

I. Osadčaja S. Močernému odpovedá, a s jej názorom sa stotožňujeme, že v súčasnom mechanizme ŠMK skutočne prebiehajú podstatné zmeny, ale nie smerom ku štátnemu kapitalizmu [14, s. 65]. Plány a projekty privatizácie, ktoré boli uskutočnené, aj tie, ktoré majú nasledovať, celkový pohyb ku konzervativizmu v ekonomickej politike dosť zreteľne ukazujú, že vládnuca trieda nemieni ísť dobrovoľne cestou ďalšieho priameho zoštátnenia.

Pri úvahách o zoštátnení alebo o privatizácii nie je ani tak dôležitá právna forma vlastníctva, ale skôr to, na akých princípoch podnik pracuje, stupeň jeho samostatnosti, začlenenia do komerčného systému. Preto sa treba pýtať — aké zoštátnenie?, aká privatizácia? Doteraz uskutočnené formy zoštátnenia vo vyspelých kapitalistických krajinách fakticky vylučovali účasť pracujúcich na riadení zoštátnených podnikov a odvetví. Ignorovali sa pokusy ľavicových strán a odborových organizácií na dosadenie rovnoprávných predstaviteľov z radov robotníkov a zamestnancov do ich riadenia, alebo boli dosadení vybraní odboroví pred-

stavitelia a tí pred robotníkmi nemali nijakú zodpovednosť. Tomu zodpovedala aj prevažne parlamentárna forma kontroly, zatiaľ čo kontrola zo strany spotrebiteľov, spoločenských organizácií či skupín prakticky neexistovala. Teda zoštatnenie samo osebe ešte nie je demokratizačným procesom. Nezainterosovanosť pracujúcich na chode podniku sa stala jednou z príčin ich neefektívnosti. A to aj čiastočne vysvetľuje dôvod nepopulárnosti zoštatnenia, a naopak, úspech privatizácie. Toľko k problémom privatizácie v súvislosti s jej vplyvom na podstatu ŠMK.

Ďalšou nemenej závažnou a diskutovanou otázkou je, prečo došlo k vlne privatizácie, aká je jej úloha v súčasnom kapitalizme a aké sú jej ďalšie perspektívy. Odpoveď na tento komplex otázok je pomerne zložitá a všetky faktory, ktoré ju ovplyvnili, nemožno považovať za definitívne preskúmané a uzavreté. V každom prípade nie je možné uvedenú problematiku skúmať v rámci uzavretého hospodárstva jednej krajiny, bez prihliadnutia na celkové zmeny v úlohe štátu v ekonomickom rozvoji, na pohyby v systémoch priorít štátneho regulovania, diverzifikácií a ich meniacich sa foriem.

Štátne vlastníctvo už historicky vystupovalo ako prostriedok štruktúrnej politiky. Išlo o preferovanie rozvoja dopravy, energetiky, spojov a ťažby surovín. Bez štátnych podnikov v týchto sférach by bolo ťažko možné dosiahnuť ich terajší stupeň rozvoja. Zároveň zoštatnenie po druhej svetovej vojne sa stalo jednou z foriem prelievania kapitálu medzi odvetviami a medziodvetvovej konkurencie. Stalo sa prvkom mechanizmu pôsobenia zákonov kapitalizmu, osobitne zákona priemernej miery zisku. Ako teda došlo k takému tlaku na privatizáciu? Veď buržoázia sa hneď po obnove vojnou zničeného hospodárstva v 50. rokoch domáhala privatizácie. Takýchto vln tlakov na privatizáciu bolo do konca 70. rokov niekoľko a predsa bolo privatizovaných len málo podnikov, ba naopak, viaceré boli zoštatnené. Diskusia poukázala hlavne na tieto faktory, resp. ich kombináciu:

1. Neustále preskupovanie kapitálu a pokles priemernej miery zisku obrátili pozornosť súkromného podnikania aj k niektorým menej rentabilným odvetviam, napr. k doprave, spojom, ku komunálnemu hospodárstvu a pod.

— Vzrástla úloha informatiky a spojov, čo pridáva týmto odvetviam na komerčnej príťažlivosti pre súkromný sektor.

— Ťažobné a spracovateľské odvetvia začali v rámci prekonávania zahranično-ekonomických bariér tiež využívať ostrejšiu konkurenciu transnacionálnych korporácií na trhoch svojich krajín. To núti štátne podniky meniť štatút z rozpočtových organizácií na komerčné, prípadne čiastočne privatizovať ich účasťinný kapitál, alebo zmenšovať podiel štátu v zmiešaných formách podnikov (napr. v NSR Volkswagen, VEBA).

— V značnej miere bola dokončená etapa extenzívneho rastu uvedených odvetví.

— Vlastnosti štátnych podnikov, ktoré spočiatku vystupovali ako ich prednosti, stali sa časom ich brzdou. Ide o úplné monopolné postavenie a jeho tendenciu k zahŕňaniu, priame spojenie so štátnym rozpočtom, byrokraciou

radiaceho aparátu, nezainterosovanosť na zisku, ktorá viedla k poklesu efektívnosti, často aj k vysokým stratám. Práve tieto skutočnosti najviac vyzdvihujú ideológovia neokonzervativizmu ako príčinu nevyhnutnosti privatizácie.

2. Významnú úlohu zohrala aj snaha konzervatívnych vlád (napr. Veľkej Británie, NSR, Japonska) znížiť rozpočtový deficit prostredníctvom predaja štátnych podnikov, resp. ich niektorých účastín, príp. získané prostriedky použiť v iných sférach.

— Zosilnel ekonomický potenciál súkromného sektora, čím sa stal schopný riešiť niektoré problémy, ktoré predtým riešil štát.

— Rozšírili sa možnosti štátu na kontrolu súkromných monopolov a ich prípadné usmernenie na celospoločenské potreby.

— Svoju úlohu zohrala aj snaha konzervatívnych vlád získať voličov vidinou stále zaručeného príjmu prostredníctvom vlastníctva účastín štátnych podnikov.

Čo sa týka rozsahu privatizácie, nie sú názory marxistických ekonómov jednotné. Niektorí hovoria o „velkorozmernej“ privatizácii, no sú aj takí, ktorí jej neprisújú veľký význam. Nazdávame sa, že skutočnosť je niekde medzi tým. Zatiaľ sa význam privatizácie z hľadiska fungovania ŠMK skôr preceňuje. Aj keď došlo k najväčšej privatizácii v celej povojnovej histórii kapitalizmu, významné rozmery dosiahla len vo Veľkej Británii. Svedčí o tom napr. proces privatizácie v NSR, kde sa doteraz realizovala len malá časť predpokladaných zámerov. A dokonca aj vo Veľkej Británii si štát často ponecháva určité percento účastín a vytvára zmiešané podniky, takže v súvislosti s privatizáciou nemožno hovoriť o zásadných pohyboch v štruktúre ekonomiky. Nesmieme zabúdať ani na to, že štátne podniky sa aj pred privatizáciou, teda v podmienkach, keď je politická moc v rukách predstaviteľov monopolov, tiež správali kapitalisticky. Z tohto hľadiska dôležitejšia než privatizácia je komercializácia štátneho sektora, vytváranie zmiešaných podnikov, spolupráca štátnych podnikov so súkromnými, presunutie právomocí a zodpovednosti na vedenie podnikov a snaha zainteresovať pracujúcich na dosiahnutých výsledkoch.

Zdá sa, že doteraz najdôležitejšími zmenami, ktoré privatizácia v kapitalistických ekonomikách vyvolala, sú zmeny v sociálnej štruktúre spoločnosti, jej ideologické a politické dôsledky. Základným proklamovaným heslom vodcov privatizácie je „demokratizácia účastinárov“. Napríklad vo Veľkej Británii vyhlasujú, že britský národ sa stane národom účastinárov. Rozpredaj účastín v „drobnom“ a za nízke ceny, keď sa vraj každý môže stať cez noc kapitalistom, deformuje triedne vedomie pracujúcich, ovplyvňuje ich politické názory. Veď dnes 6 z 10 účastinárov sú pracujúci zo stredných a nižších vrstiev [12, s. 116]. V skutočnosti ale ešte viac vzrástla koncentrácia ekonomickej moci v rukách finančných magnátov. Pritom ak podnik, ktorého sú „spoluvlastníkmi“, bude vykazovať zlé výsledky, budú to práve oni, ktorí stratia najviac. V tejto súvislosti treba súhlasiť s N. Gnatovskou, ktorá chápe privatizáciu ako súhrn

opatrení určených na dosiahnutie triednych cieľov vládnych kruhov [12, s. 114].

Racionalizácia vzťahov medzi štátom a jeho podnikmi, rast efektívnosti štátneho regulovania a zníženie spoločenských nákladov sú úzko spojené s rastom konkurencie, faktorov rizika a neurčitosti. To môže mať v ďalšom vývoji vplyv aj na vývoj privatizácie. V. Paňkov napr. konštatuje: „Súčasná privatizácia nie je spôsobená nejakými principiálnymi novými zákonitostami vývoja kapitalizmu a neexistujú dôvody, ktoré by predurčovali jej neodvratiteľný charakter“ [15, s. 75].

V každom prípade má privatizácia svoje ekonomické a politické hranice — stratové oblasti, o ktoré nemá súkromný sektor záujem (napr. účastiny britských železníc); štát si chce ponechať aj kontrolu vedúcich odvetví ekonomiky, najmä keď vzniká hrozba prechodu týchto odvetví pod kontrolu zahraničných transnacionálnych korporácií. Tu štát prístupuje len k čiastočnej privatizácii (hlavne Francúzsko). A nakoniec významným faktorom vždy bude robotnícke hnutie, boj odborov a ľavicových síl, lebo rozsah štátneho sektora je úzko spojený aj s otázkou zamestnanosti, s výdobytkami na poli pracovnej politiky a s viacerými sociálnymi istotami. V každom prípade štát zostane veľkým vlastníkom, zamestnávateľom, investorom a bankárom. V mnohom to ale bude závisieť od porovnateľnej efektívnosti štátnych a súkromných podnikov.

Literatúra

- [1] Svět Hospod., 1988, č. 8.
- [2] AUSTIN, J. E. — WORTZEL, L. H. — COBURN, J. F.: Privatizing State-Owned Enterprises: Hopes and Realities, Division of Research, Graduate School of Business Administration. Cambridge, Massachusetts, Harvard University 1986.
- [3] SAVES, E. S.: Privatizing the Public Sector, Chatham, UK. House Publishers 1985.
- [4] U.S. News and World Report, 9. Nov. 1987.
- [5] WHITFIELD, D.: Making it Private. London. Pluto Press Ltd. 1983.
- [6] HIZ, 1987, č. 38.
- [7] MENZEL, J.: Každý akcionářem? Hospod. Nov., 1987, č. 33.
- [8] The Economist, 15. March 1986, s. 71.
- [9] Svět Hospod., 1987, č. 41.
- [10] HIZ, 1987, č. 11.
- [11] HIZ, 1987, č. 4.
- [12] GNATOVSKAJA, N.: Privatizacija-ekonomičeskaja politika. MEMO, 1987, č. 12.
- [13] MOČERNYJ, S. V. — ANDREJEV, L. G.: Zakony i kategorii „Kapitala“ K. Marksa v svete sovremennych dannych. Kyjev, Vyšča škola 1986.
- [14] PAŇKOV, V.: „Deregulirovanije“ i evolucija choziajstvennogo mehanizma GMK. MEMO, 1987, č. 12.

ПРИВАТИЗАЦИЯ В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ, ЕЕ ПРОБЛЕМЫ И МЕСТО В СОВРЕМЕННОМ ГОСУДАРСТВЕННО-МОНОПОЛИСТИЧЕСКОМ КАПИТАЛИЗМЕ

ГУБКОВА, Катарина

В последнее десятилетие приватизация стала одной из тенденций в развитии не только развитых капиталистических стран, но также стран третьего мира. Речь идет о противоречивом процессе связанном с многими проблемами.

К главным проблемам связанным с приватизацией можно отнести: юридические мероприятия позволяющие приватизировать государственную собственность, определение методов оценки активов приватизированных компаний, определение методов финансирования издержек приватизации и, прежде всего, ответ на вопрос, кому, как и где продавать акции этих предприятий. В развивающихся странах к этим проблемам добавляются дальнейшие, причем основным из них является недостаточное предложение отечественного частного капитала.

Изменения форм и приоритетов экономической политики в развитых капиталистических странах трактуются также в марксистской политической экономии. Здесь необходимо переоценить некоторые до сих пор распространенные подходы и понятийный аппарат, чтобы более адекватно отразить новые явления и тенденции в современном государственно-монополистическом капитализме.

PRIVATIZATION IN CAPITALIST COUNTRIES, ITS PROBLEMS AND ROLE IN THE CONTEMPORARY STATE-MONOPOLY CAPITALISM

HUBKOVÁ, Katarína

In the last decade privatization has become one of the development tendencies not only in the advanced capitalist countries, but also in the countries of the third world. It is a contradictionary process connected with many problems.

Some of the main problems connected with the privatization are as follows: legalization of numerous legal arrangements, allowing to privatize the state property, determining the way of pricing the assets of companies to be sold, as well as the way of financing costs of privatization and especially determining, whom, how and where to sell the shares. In the developing countries there are even more problems in this connection and the principal one is the deficiency of local private capital.

The changes of the forms and priorities of economic policy in advanced capitalist countries are reflected also in the marxist political economy. Here is necessary to reconsider some of the hitherto approaches and traditional categories so as to adequately reflect the new phenomena tendencies in the contemporary state-monopoly capitalism.

Diskusia k problematike cien v hospodárskom mechanizme

Od teorie cenové přestavby k praxi

RUSMICH, Ladislav

Čím dále pokročí příprava jakékoliv reformy, čím více se v jejím průběhu postoupí od formulace celkových cílů a rámcových prostředků jejich zabezpečení k jednotlivostem, tím více jí hrozí nebezpečí samouúčelnosti. Do hry totiž začne vstupovat to, co bychom mohli nazvat profesionální čistotou jednotlivých řešení, jejíž kritéria se většinou vytvořila ve starém, předreformním řádu a leckdy nesou i byrokratický punc. Na prapříčiny a vlastní účel prováděných změn se pak pozapomíná. Toto se týká i cenové přestavby. Proto je více než dobré vracet se při její přípravě čas od času k jejímu hlubšímu smyslu a širším souvislostem i k teoretickým zdrojům, z nichž vyšla.

Jaký je ten smysl? Na prvním místě zřejmě kvalitativní změna v chování lidí jako účastníků reprodukčního procesu, kteří si za dlouhá léta extenzivního rozvoje navykli plnit více méně pasivně příkazy a pokyny. Přestavba hospodářského mechanismu včetně cenové přestavby má vést k jinému chování, tak zvané inovačnímu, tzn. k úsilí co největšího počtu pracujících o změnu daného stavu ve výrobě — v jejich výstupech, technologických postupech i organizaci tak, aby výroba co nejdokonaleji a s co nejnižšími náklady uspokojovala potřeby tuzemských a zahraničních spotřebitelů. Na tom je prvořadě závislá efektivnost procesu rozšířené socialistické reprodukce jako celku a jeho intenzifikace.

A jaká jsou teoretická východiska? Naplnit všechny zbožně peněžní formy, používané tradičně v úloze nástrojů řízení socialistické výroby jim adekvátním obsahem, který dosud nemají, a doplnit je formami novými tak, aby všechny společně sloužily realizaci socialistického vlastnictví výrobních prostředků v kvalitativně nových podmínkách socialistické zbožní výroby. Zbožně peněžní formy mohou získat *zbožní obsah* až tehdy, když všichni výrobci (chozrasčotní kolektivy) budou skutečnými výrobci zboží nesoucimi reálnou hmotnou odpovědnost za společenské důsledky svých vlastních, na nikom jiném nezávislých hospodářských rozhodnutí. Jde ale také o *socialistický obsah*, spočívající v tom,

že trh, pro nějž výrobci své zboží vyrábějí, bude díky své plánovité regulaci fungovat dokonaleji, bude dokonaleji soutěživý než trh kapitalistický, deformovaný monopolními vztahy, a proto bude v soustavě rozvinutých socialistických zbožně peněžních vztahů realizován zákon ekonomie času ve větší míře, než tomu bylo kdykoliv v minulosti.

Na takovém trhu cena vystupuje → jak to lapidárně formuloval Lenin — jako jev hodnoty a hodnota jako zákon cen. Stejně lapidární formulaci najdeme u klasiků marxismu i pokud jde o podstatu hodnoty, již se cena musí na dokonale fungujícím trhu přibližovat. Hodnota je vztahem nákladů a užitečnosti. Zvětňuje se v ní dialekticky rozporný, ekonomický (výrobní) vztah mezi výrobcem a spotřebitelem. Rozpornost tohoto vztahu se projevuje jako protikladnost zájmů jeho subjektů. Tento rozpor se řeší tím, že se reálná cena co nejvíce přibližuje hodnotě. To znamená, že cena, na rozdíl od současnosti, nebude prostředníkem přerozdělování nadvýrobku, vytvořeného jedním kolektivem, ve prospěch jiných kolektivů a jejich členů. Přerozdělování důchodů prostřednictvím cen skrývá pro socialistickou zbožní výrobu dvě, možno říci, smrtelně vážná nebezpečí. Tím prvním je ztráta objektivních kritérií sociálně ekonomické efektivity. Druhým je utajení přerozdělovacích procesů před očima veřejnosti, jež vede ke snaze beneficentů přerozdělování o jeho maximalizaci namísto zvyšování efektivity vlastního hospodaření a tím k příživnictví, rovnostářství a k dalším společensky škodlivým jevům.

Otázka, zda je nutné se k takovým ideálním cenám postupně přiblížit, dle mého názoru nevzniká. Z hlediska usměrnění chování účastníků reprodukčního procesu v souladu s celospolečenskými zájmy je *kategoricky* nezbytné disponovat objektivními kritérii efektivity, které bez cen blízkých hodnotě nikdy nezískáme. Vzniká pouze otázka, jak se k nim přiblížit. Odpověď na ni je dle mého názoru pouze jedna. Souvisí s tím, že reálná národní hodnota zcela převažující většiny produktů lidské práce souvisí na konci druhého tisíciletí našeho letopočtu v celém světě s jejich hodnotou světovou. Liší se od ní pouze rozdílnými náklady na dodání jedné a téže užité hodnoty (tedy výrobku uspokojujícího stejně kvalitně danou potřebu spotřebitele) do rozličných míst spotřeby. Proto „národní“ cena blízká hodnotě nemůže převyšovat realizační cenu nejpříhodnějšího zahraničního dodavatele násobenou průměrným nákladem na získání jednotky odpovídající měny a doplněnou skutečnými náklady na dodání tuzemskému spotřebiteli. U vyváženého výrobku je taková cena výsledkem obdobného přepočtu ceny realizace na zahraničním trhu.

Otázka přiblížení velkoobchodních (a v návaznosti na ně i maloobchodních) cen hodnotě samozřejmě není jen věcí nějakého (a už vůbec ne administrativně provedeného) výpočtu nebo přepočtu. Musí být výsledkem odpovídající komplexně zabezpečené hospodářské, vědeckotechnické a sociální politiky, která povede k formování nové, efektivní struktury výroby, konkrétně k rozvoji vybraných výrob, jež díky koncentraci mozků vynesou ČSSR postupně na světovou špičku, a k likvidaci výrob neschop-

ných konkurence na světových trzích. Přiblížení cen k hodnotě tedy znamená, že výlučně pro tuzemskou spotřebu budou vyráběny pouze ty svým významem okrajové výrobky, které nejsou a pro své fyzické vlastnosti ani potenciálně nemohou být předmětem mezinárodní směny. U ostatních druhů zboží nebudou hmotně bilanční úvahy o krytí tuzemských potřeb důvodem k plánování rozvoje a ani k zachování výrobních kapacit, jak je obvyklé v dnešní plánovací praxi.

Přechod k cenám blízkým hodnotě tedy musí být organickým výsledkem optimalizace plánů, vedoucí k efektivní specializaci československého výrobně ekonomického komplexu v mezinárodní socialistické a světové dělbě práce a k ekvivalentnosti směny na národním trhu podle světových hodnotových kritérií. Ti výrobci, kteří dnes mohou vyvážet jen s vysokými přírážkami k zahraničním realizačním cenám, anebo dokonce nemohou pro nízkou kvalitu a vysoké ceny vyvážet vůbec, mají ve skutečnosti na národním trhu monopolní postavení, které jim umožňuje přizívat se na výsledcích práce svých odběratelů i jiných efektivně pracujících výrobců a snižovat svými cenami jejich konkurenční schopnost. Musí z trhu zmizet.

Dnes se často v souvislosti s cenami hovoří o rovnovážnosti. Na jeden, a to ten nejvýznamnější aspekt rovnovážnosti cen a rovnovážné politiky vůbec, se však zpravidla zapomíná. Jde o rovnovážné chování subjektů trhu. O rovnovážném chování výrobce je možno hovořit tenkrát, když jako spotřebitel má možnost volby pro sebe nejefektivnějších materiálních zdrojů a ostatních výrobních činitelů, když má k těmto činitelům volný přístup, omezený jen jeho koupěschopností, a když nikdo nemá možnost jej jakýmkoli způsobem (administrativně, vytvářením umělého deficitu apod.) nutit k spotřebě, která by pro něj byla spojena s jakýmkoliv vícenáklady oproti optimu. Rovnovážným takovéto chování nazýváme nejen proto, že je makroekonomicky podmíněno rovnovážnou politikou státu, ale především z toho důvodu, že je společně s plnou zaangažovaností všech výrobních činitelů do výrobního procesu (s neexistencí technologicky nadměrných zásob, technologicky nadměrné rozestavenosti v investiční výstavbě a nezaměstnanosti) jediným spolehlivým kritériem a základním identifikačním znakem ekonomické rovnováhy, resp. míry přiblížení k ní. Teoreticky (dle Marxe) je rovnovážná cena rovná hodnotě. Prakticky jsou to takové vzájemné relace všech cen, které svým působením na chování subjektů trhu vedou k minimalizaci odchylek od jejich rovnovážného chování, tedy zainteresovávají odběratele v optimalizaci spotřeby a dodavatele v tom, aby tuto optimalizaci svými dodávkami zabezpečovali. Je to stav reálné rovnosti výrobců a spotřebitelů, kupujících a prodávajících na všech trzích a rovnosti podmínek hospodaření pro všechny základní hospodářské články.

Společenská praxe se takovému stavu samozřejmě může jen více nebo méně přiblížit. I to je však velice zásadní rozhodnutí, protože se v jeho důsledku oproti současnosti zásadním způsobem změní jak preference

v chování všech účastníků reprodukčního procesu (včetně subjektů jeho centrálního řízení), tak i společenská kritéria hodnocení tohoto chování a jeho výsledků. V současných podmínkách hluboké nerovnováhy znamená vpravdě revoluční změnu v celé ekonomice. K její realizaci je nezbytné dlouhé přechodové období, které se od cílového stavu nemůže lišit účelovou funkcí chování jednotlivců a kolektivů, ale jen postupně narůstající intenzitou, masovostí, a přirozeně i výsledky tohoto chování. Bylo by pustým idealismem domnívat se, že takovou zásadní změnu, která se bude dotýkat i existenčních podmínek stále rostoucího počtu lidí, lze zajistit ideovým působením a přesvědčováním. Musejí se od samého začátku začít měnit i vnější parametry a požadavky na obsah a výsledky hospodaření. To na straně jedné. Na druhé straně musejí být všichni seznámeni i s cílovou představou a s plánem „dávkování“ rozporů na cestě jejího dosažení, aby věřili, že společnost je odhodlána neustoupit před rozporů, které nutně vzniknou, a tomu uzpůsobili rozhodování o své vlastní budoucnosti.

Hlavním článkem přechodu od deficitnosti k rovnovážnosti včetně rovnovážných cen nemůže být nic jiného než upevňování postavení spotřebitele ve společnosti a odběratele v odběratelsko-dodavatelských vztazích. Pozitivní funkci trhu v tomto směru bude zřejmě v počátcích, kdy trh ještě nebude ani trochu rovnovážný, nezbytné pouze simulovat a účinnost této simulace podpořit prvními dílčími, ale reálnými kroky ve směru budoucí tržní rovnováhy. Obsahem zmíněné simulace může být administrativní podpora úlohy odběratelů v cenové tvorbě, zejména těch odběratelů, kteří sami jsou, nebo se mohou stát efektivními exportéry. Reálné ekonomické kroky mohou být učiněny k redukci poptávky po produkci nejméně efektivních výrobců a k nahrazování části jejich produkce dovozem s nutnými důsledky na snižování důchodů těchto výrobců. Vhodná kombinace takových opatření a jejich rozšiřování by nejprve vytvořila a později rozšiřovala ostrůvky rovnováhy v celkově deficitní ekonomice, čímž by se otevíralo i pole působnosti pro smluvní tvorbu cen.

Jsou samozřejmě možné i jiné varianty. Jejich společným znakem ale musí, dle mého názoru, být vznik atmosféry zvyšování úlohy spotřebitele v reprodukčním procesu a nezvratnost této tendence, což se nemůže obejít bez využití vztahů ceny k mezinárodní hodnotě od samého počátku. Jen tato atmosféra se může stát spojovacím mostem mezi cenovým systémem a chováním člověka ve výrobě, o jehož změnu především jde.

Odvod z miezd - štruktúrna zložka komplexnej prestavby cien

MIKULIČ, Kamil

Medzi živo diskutované otázky týkajúce sa objektivizácie nákladov k 1. 1. 1989 patrilo určenie zvýšenej jednotnej úrovne sadzby odvodov z miezd. Zvýšenie odvodov z miezd vernejšie vyjadruje väzbu na štátny rozpočet, z ktorého sa uhradzujú značné náklady na reprodukciu pracovných síl. Odlišnosti medzi návrhmi na úroveň tohto odvodu boli dané diferenciami jednak pri určení sumy spoločenských nákladov vynakladaných na reprodukciu pracovných síl, jednak pri vymedzení okruhu organizácií, na ktorý sa má povinnosť tohto odvodu vzťahovať. Diferencia úrovne nákladov, ktoré tvoria obsah odvodov z miezd, závisela od štruktúry položiek zarátovaných do nákladov na reprodukciu pracovných síl. Návrhy na jednotnú sadzbu sa pohybovali v rozmedzí od 25 % (a dokonca od ponechania doteraz platných 20 %) až po 70 %. Okrem už spomínaných rozdielov pri kvantifikácii sumy spoločenských nákladov na reprodukciu pracovných síl, na návrh úrovne jednotnej sadzby pôsobilo aj vymedzenie okruhu hospodárskych organizácií ako nositeľov tohto odvodu.

Uplatnením jednotnej zvýšenej sadzby odvodov z miezd sa aj naďalej rovnomerne rozkladajú spoločenské náklady na reprodukciu pracovných síl podľa miesta a času vynaloženia rozhodujúcej časti mzdových nákladov.

Uplatnením vyšších sadzieb odvodov z miezd sa výrazne zmenia — a to je aj zmysel tohto opatrenia — relácie medzi ocenením živej a správnostnej práce, predovšetkým vo vzťahu k základným výrobným fondom. Teoreticky k zlepšeniu tejto relácie možno pristupovať, po prvé, tak, že by sa zvýšilo ocenenie živej práce pri dodržaní ocenenia techniky, po druhé, pri dodržaní ocenenia živej práce sa dajú tie isté efekty dosiahnuť znížením ocenenia novej techniky, resp. novým ocenením jestvujúcej techniky reprodukčnými cenami, a po tretie, využitím protismerného pohybu v ocenení oboch uvedených faktorov.

V prvom prístupe, za predpokladu udržania hladiny veľkoobchodných cien, zvýšenie sadzby odvodov z miezd vyžaduje najst kompenzáciu v plánovanom znížení nákladov aj miery zisku. Ukážme si na plánovaných údajoch očakávané dôsledky zmien v úrovni sadzby odvodov z miezd za predpokladu úplného útlmu ich vplyvov na úkor reštrikcie dosahovanej miery zisku (tab. 1). Keďže zvyšovanie plánovaného odvodu z miezd na úrovni národného hospodárstva substituuje rozsah odvodu zo zisku, zvyšovanie odvodu z miezd, pri dodržaní hladiny cien, tlačí na znižovanie jednak plánovanej miery zisku, jednak nákladov. Všimnime si jeho vzťah k miere zisku.

Tabuľka 1

Reštrikcia miery zisku v závislosti od zmien úrovne sadzby odvodov z miezd (v %)

Odvetvie	Plánovaná miera zisku	Úroveň sadzby odvod z miezd		
		25	40	70
priemysel	7,35	6,96	5,80	3,44
v tom:				
ťažba uhlia	4,60	4,13	2,36	-2,95
stavebná výroba*	11,69	11,45	6,88	-4,83

* Miera zisku je meraná k výrobným fondom bez nevyfaktúrovaných prác a dodávok.

Prameň: Správa Federálneho cenového úradu. [Interná správa.] Praha 1987.

V týchto prepočtoch sa predpokladá, že uvažované zvýšenie vlastných nákladov z dôvodu zmeny sadzby odvodov z miezd sa v plnej miere kompenzuje na úkor zisku, resp. jeho miery. Ale kompenzácia dôsledkov uvažovaného zvýšenia odvodov z miezd sa nemusí viazať iba na úpravu miery zisku, lebo priestor na útlm ich zvýšenia sa môže vytvoriť aj v oblasti vlastných nákladov.¹ Toto riešenie sa akceptovalo na realizáciu v komplexnej prestavbe veľkoobchodných a nákupných cien. Pritom je zrejmé, že odvetvia majú rozdielne možnosti útlmu dôsledkov plynúcich zo zvýšenia odvodu z miezd. Pre úplnosť zaoberajme sa aj ďalšími možnosťami riešenia dôsledkov zo zvýšenia týchto odvodov.

Pripustíme, že by sa dôsledky z uplatnenia zvýšených odvodov z miezd neutilmovali, čiže by sa premietli do zvýšenia platnej úrovne cien. V dôsledku rozdielnej náročnosti výrobov a výrobných odborov na živú

¹ Aj keď sa na prvý pohľad myšlienka o obmedzení úrovne sadzby odvodov z miezd v závislosti od zachovania minimálnej miery zisku k výrobným fondom javí ako nelogická, predsa má svoje odôvodnenie. Z predpokladu dodržania tak hladiny veľkoobchodných cien, ako aj minimálnej miery zisku v nich sa totiž „zhora“ značne predukuje úroveň odvodov z miezd a ich sadzba. Pravda, pritom treba brať do úvahy aj utlmovacie možnosti plánovaného zníženia nákladov.

prácu by sa umocnili zmeny cenových relácií. V rámci nich by takéto uvažované jednorazové zvýšenie hladiny veľkoobchodných cien spotrebných tovarov, pravda, za predpokladu dodržiavania hladiny maloobchodných cien, značne korigovalo úroveň dane z obratu.²

Jedna z možných alternatív riešenia dôsledkov zo zvýšenia sadzby odvodov z miezd sa pracovne nazvala ako vyplňovanie priestoru („vypchávanie“) cien. Ak totiž v sústave cien alebo v jej určitej časti sa dosahuje nadnormatívny zisk, ten sa dá odčerpáť zvýšeným odvodom z miezd. Pritom sa nemení ani úroveň cien, ani ich relácie. Túto možnosť je vhodné uplatňovať pri postupnom zvyšovaní sadzby odvodu z miezd.

„Zdražením“ pracovných síl v porovnaní s technikou sa vytvárajú priaznivejšie predpoklady na ich nahradzovanie. Toto „zdraženie“ znáročňuje aj podmienky na vyššie zhodnocovanie pracovného predmetu. Stupňovanie tohto zhodnocovania si zvyčajne vynucuje vyššiu prácnosť. V určitej výrobnej vertikále potom každý nasledujúci stupeň inkasuje vyššie náklady na živú prácu v porovnaní s jej doterajším ocenením. A v prípade, keď sa takéto výrobky vyvážajú, dostaví sa aj vonkajší aspekt tohto „zdraženia“, zhoršuje sa ekonomická efektívnosť ich vývozu. Aby sa tomu predchádzalo, treba zachovávať východiskovú hladinu veľkoobchodných cien a v nej založené cenové relácie.

Za predpokladu dodržania platného ocenenia živej práce, a to je druhý prístup, by sa buď znížením cien nakupovanej a precenením používanej techniky, alebo objektivizovaním odpisov podľa využitia základných prostriedkov zlepšili prepočty o ich zámenách (takýto prístup sa mal využívať pri pripravovaných zmenách cien k 1. 1. 1988). Za predpokladu zníženia cien nielen novej, ale aj používanej techniky by si vyžiadalo vykonať jej precenenie na báze nižších reprodukčných cien. Takéto precenenie sa dá v hospodárskej praxi uskutočniť.

V treťom prístupe ide o kombináciu obidvoch predchádzajúcich; využíva sa tak zvýšenie odvodu z miezd, ako aj zníženie cien nakupovanej techniky (reprodukčnými cenami by sa však mala dodatočne oceniť používaná technika). Ilustrujme si to na údajoch očakávaných k 1. 1. 1989. Vyjdime z toho, že sadzby odvodov z miezd sa z platných 20 % zvyšujú na 50 % a očakáva sa zníženie hladiny cien strojárskych a elektrotechnických výrobkov o 13,4 %, t. j. na 86,6 % terajšej úrovne. Index zvýšenia ocenenia živej práce je 1,25. Zmenu relácie medzi ocenením živej práce a technikou nám vyjadruje podiel z indexu ocenenia práce a z očakávaného indexu zníženia cien výrobkov uvedených odvetví. Po dosadení čísiel vychádza, že sa má zlepšiť relácia medzi ocenením živej práce a technikou, a to 1,443-krát ($125:86,6 = 1,443$). Toto zlepšenie

² Znižovanie salda dane z obratu prakticky vedie k zblíženiu medzi cenovými hladinami maloobchodných a veľkoobchodných cien, čím sa z dlhodobého hľadiska smeruje k jednoladimovej sústave cien.

relácie, t. j. relatívne zdraženie živej práce povedie k podpore jej substitúcie technikou. V podmienkach uplatnenia Zásad, „systém teda vytvára tlak na znižovanie nákladov, a to bez rozdielu ich druhu (na rozdiel napr. od systému zainteresovanosti na upravených vlastných výkonoch, ktorý preferoval znižovanie materiálových nákladov); koruna zníženia mzdových nákladov (napr. nižšej prácnosti výrobku) je ekvivalentná korune zníženia nákladov na materiál alebo odpisy“.³ K uvedeným, inak správne vymedzeným tendenciám dodávame, že koruna zníženia miezd fakticky prináša úsporu na nákladoch 1,50 Kčs, čiže úspora koruny miezd je ekvivalentná úspore 1,50 Kčs materiálových nákladov (a aj odpisov). Inými slovami, zvýhodnenie úspory živej práce má osobitný význam pre výpočet jej substitučných efektov. Avšak hranicou tohto zvýhodnenia v porovnaní s odpismi je jeho antistimulačné pôsobenie na zvyšovanie smennosti.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje účinnosť odvodu z miezd ako nového prvku ekonomického mechanizmu. Pokiaľ odvod z miezd by zostal iba štruktúrnou zložkou zohľadňovanou spôsobmi tvorby cien pri určovaní ich úrovne, potiaľ by aj jeho účinnosť zostala zanedbateľná. Avšak jeho funkčnosť sa výrazne zvýši vtedy, keď sa úroveň cien začne odvodzovať od hodnotových kategórií vyjadrujúcich realizačné podmienky. Rozšírenie spôsobov odvodzovania cien vyžaduje, aby sa v podmienkach tendencie k vytváraniu rovnovážnosti využívalo hmotné zainteresovanie pracovných kolektívov na ich syntetických hodnotových výsledkoch. V takýchto podmienkach sa začne prejavovať účinnosť odvodu z miezd.

Uplatnenie odvodu z miezd sa významne podieľa na utváraní štruktúry cenových relácií k 1. 1. 1989 a na očakávanom ekonomickom zvýhodnení substitúcie živej práce technikou.

³ SYNEK, M.: Mechanizmus hospodárskeho mechanizmu. Hospod. Nov., 1987, č. 28, s. 3.

Cena ako nástroj plánovitého ekonomického riadenia podnikov

KONONENKO, V. I.

Vzhľadom na univerzálny charakter ceny a jej vplyv na ostatné nástroje riadenia, úspech prestavby hospodárskeho mechanizmu vo veľkej miere závisí od vytvorenia ekonomicky zdôvodnenej sústavy cien. Prestavba hospodárskeho mechanizmu, ktorej začiatkom bola predovšetkým zmena rozdeľovacích vzťahov, vyžaduje uskutočniť hlboké zmeny v sústave cien a v tvorbe cien ako predpoklad ďalšieho prehĺbenia ekonomickej reformy.

V hospodárskom mechanizme, ktorý je založený predovšetkým na administratívnych metódach riadenia, na maximálne centralizovanom plánovaní a rozdeľovaní produkcie a zdrojov v naturálnej forme prostredníctvom sústavy materiálových bilancií, adresných plánových úloh a fondového limitovania materiálo-technického zásobovania podľa rozsiahlej nomenklatúry produkcie, pri obmedzenom, formálnom chozrasčote stráca cena a ostatné hodnotové ocenenia svoju aktívnu úlohu v riadení ekonomiky. Nie sú spoľahlivou ekonomickou orientáciou a stimulom efektívneho hospodárenia tak na makroúrovni, ako aj na mikroúrovni, zmenili sa na pasívny nástroj evidencie a znovurozdeľovania príjmov. V takomto systéme riadenia plánovité rozhodovanie o tempách a proporciách na národohospodárskej a odvetvovej úrovni sa uskutočňuje v podstate pomocou „bezprostredne spoločenských“ odhadov potrieb, cieľov, výsledkov a podmienok reprodukcie, na základe ktorých sa vytvára sústava priorít. Avšak takéto odhady majú značne subjektívny, orientačný a inerčný charakter, nie sú zdôvodnené nevyhnutými ekonomickými prepočtami s využitím hodnotových kritérií a nástrojov. To vysvetľuje mnohé omyly a zaostávanie v štruktúrnej politike.

Ceny neslúžili ani ako nevyhnutné kritérium v hospodárskom rozhodovaní podnikov, pre ktoré plánové adresné úlohy výroby produkcie a limity zabezpečenia materiálnych zdrojov v naturálnej forme určovali základné parametre činnosti, avšak individuálne adresné plánovanie

miezd a rozdeľovania príjmov zlepšovalo podmienky hospodárenia nezávisle od jeho konečných výsledkov. Veľkoobchodným cenám sa kládli úlohy spojené predovšetkým s realizáciou funkcie prostriedku agregácie rôznorodej produkcie, zdrojov a služieb do rôznych zovšeobecnených ukazovateľov. Ceny neplnili zodpovedajúcim spôsobom úlohu plánového meradla nákladov a výsledkov reprodukčného procesu v dôsledku ich dlhodobého odklonu od úrovne spoločensky nutných nákladov vo viacerých odvetviach a orientácie na skutočné náklady, ako aj v dôsledku toho, že sa nedostatočne bral do úvahy súhrn cenotvorných faktorov, predovšetkým spoločenská užitočnosť, vzájomný vzťah dopytu a ponuky, pomocou ktorých sa hodnotí spoločenský význam produkcie a zdrojov. V dôsledku toho, že sa tieto faktory nedostatočne premietali v cenách, ocenenie výsledkov sa robilo prakticky podľa výšky vynaložených nákladov, čím sa cena zmenila len na pasívny registrátor skutočných nákladov a nezabezpečovala súlad medzi záujmami pracovných kolektívov a spoločnosti podľa zásady „čo je výhodné pre spoločnosť, musí byť výhodné aj pre podniky“.

Systém administratívno-prikazovacieho riadenia na základe jeho prírodno-vecných foriem sa orientoval na podhodnotenú (stlačenú) úroveň cien a ekonomických ocenení takých výrobných zdrojov ako palivovo-energetické, surovinové, prírodné a pracovné, čo v minulosti pri existencii ich značných rezerv v ZSSR vytváralo podmienky pre aktívne zapojenie týchto zdrojov do národohospodárskeho obehu na základe prevažne extenzívneho typu ekonomického rastu.

Nedostatočný vplyv cien na podniky bol podmienený mimoriadne úzkymi hranicami ekonomickej samostatnosti základného hospodárskeho článku, upravovaním predpisov v oblasti materiálno-technického zásobovania, nedostatočnou slobodou pri voľbe dodávateľov a odberateľov, ako aj nedostatočným prepojením so systémom materiálneho stimulovania pracovných kolektívov a jeho nízkou úrovňou.

Pri vysokej miere centralizácie plánovitého riadenia na všetkých jeho stupňoch (zvlášť na najnižšej úrovni) ostáva málo možností pre prijímanie hospodárskych rozhodnutí na základe cien a ďalších hodnotových ukazovateľov určovaných na základe cien.

Avšak pri podstatnom rozšírení hraníc ekonomickej samostatnosti podnikov, keď si podniky budú samostatne určovať prevažnú časť svojho výrobného programu (s výnimkou neustále sa znižujúceho podielu, ktorý tvoria povinné štátne objednávky) a plne zodpovedať za formovanie a využívanie svojho výrobného potenciálu, sociálny rozvoj a hmotnú stimuláciu kolektívu na princípoch úplného chozrasčotu a samofinancovania, vytvoria sa predpoklady pre reálnu premenu ceny na plánovitý nástroj riadenia činnosti podnikov — tak výrobcov, ako aj spotrebiteľov produkcie a zdrojov.

Existencia prísne predpismi ohraničenej sústavy fondového rozdeľova-

nia materiálnych zdrojov s jemu vlastnou stálou deficitnosťou, prioritou zabezpečovania určitých odvetví a podnikov na úkor znižovania potrieb ostatných, nepružnosťou a neobratnosťou celej procedúry zostavovania a plnenia plánov materiálno-technického zásobovania prakticky zlikvidovala určujúci vplyv cien na hospodárske rozhodovanie podnikov a znemožňuje realizáciu ich peňažných prostriedkov na nevyhnutné materiálové zdroje. Prechod na veľkoobchod s produkciou výrobnotechnického zamerania, vytvorenie socialistického trhu výrobných prostriedkov vytvára pre podniky vzhľadom na stimulujúci vplyv cien možnosti slobody voľby dodávateľov a nevyhnutných druhov produkcie.

Bezprostredným základom regulujúceho vplyvu cien na činnosť podnikov sú formy ekonomickej zodpovednosti a zainteresovanosti pracovných kolektívov na výsledkoch tejto činnosti. Aby sa hospodárske rozhodnutia prijímali na základe cien, musia byť výsledky týchto rozhodnutí spojené s ekonomickými záujmami kolektívov. Ceny stimulujúco pôsobia na podniky prostredníctvom základných hodnotových ukazovateľov, pomocou ktorých vyjadrujú výsledky a efektívnosť ich činnosti (ukazovatele hrubej výroby produkcie, čistá výroba, zisk atď.). Od zamerania, úplnosti a intenzity vplyvu systému ekonomickej zodpovednosti a zainteresovanosti závisí charakter a účinnosť stimulujúceho vplyvu cien. V starom systéme hospodárenia prevládajúce stimulovanie zamerané na plnenie plánu alebo rast ukazovateľov hrubej výroby produkcie, ktoré ovplyvňovali určovanie výšky mzdových fondov a pobádacieho fondu, vytváralo zainteresovanosť na používaní drahých surovín a materiálov, to znamená, že dochádzalo k skresľovaniu stimulujúceho vplyvu cien, k jeho smerovaniu nie na znižovanie výrobných nákladov, ale na zdražovanie výroby.

Obmedzený charakter a relatívne nevelký rozsah chozrasčotného stimulovania pracovných kolektívov podstatne obmedzovali i úlohu cien pri regulovaní reprodukčného procesu na úrovni základného článku riadenia. Napríklad od zavedenia ekonomickej reformy v roku 1965 sa chozrasčotné stimulovanie realizovalo predovšetkým prostredníctvom fondov ekonomickeho stimulovania (fond rozvoja výroby, pobádací fond, ako aj fond sociálno-kultúrnych opatrení a fond bytovej výstavby), zatiaľ čo vytváranie mzdového fondu, tohto základného stimulu činnosti pracovného kolektívu, bolo viazané na splnenie plánovaných ukazovateľov objemu výroby produkcie. Aj v súčasnosti v podmienkach prechodného obdobia v rozvoji hospodárskeho mechanizmu v ZSSR je prírastok mzdového fondu prostredníctvom normatívnych vzťahov závislý vo väčšine prípadov od rastu objemových ukazovateľov výroby, zahrnujúcich aj tú produkciu, ktorá nezodpovedá spoločenským potrebám, nenachádza odbyt a je morálne zastaraná. Prostriedky pobádacích fondov, napriek ich rastu v priebehu posledných päťročníc, tvoria pomerne nevelkú hodnotu (približne desatinu) v porovnaní so mzdovým fondom. Prostriedky fondov rozvoja výroby, vedy a techniky, ktoré majú priemyselné podniky

k dispozícii na realizáciu technickej prestavby, rozšírenie a rekonštrukciu výroby, sú zatiaľ tiež nepatrné.

Najplnšiemu a najúčelnejšiemu pôsobeniu ceny ako páky podnikového riadenia zodpovedá systém hodnotenia činnosti a hmotného stimulovania na základe čistej výroby a zisku ako zovšeobecnených ukazovateľov efektívnosti hospodárskej činnosti základného výrobného článku. Na zvýšenie úlohy týchto ukazovateľov v systéme motivácií pracovných kolektívov sú zamerané opatrenia v rámci prestavby hospodárskeho mechanizmu na zásadách plného chozrasčotu a samofinancovania.

Keď sa do sféry chozrasčotných vzťahov zahŕňa tvorba celého mzdového fondu a rozšírená reprodukcia základných výrobných fondov na základe chozrasčotných príjmov, prudko narastá účinnosť ceny ako nástroja plánovitého riadenia činnosti podnikov. Dôležitou podmienkou pri tom je zabezpečenie ekonomickej samostatnosti združení a podnikov pri využívaní hrubého príjmu a zisku po odvode príslušných platieb do štátneho rozpočtu vo forme platby za zdroje (základné výrobné fondy, pracovné a prírodné zdroje) a príslušných odvodov zo zisku.

Najciteľnejšie sa stimulujúci vplyv cien zabezpečuje pri zostatkovo-výsledkovej metóde tvorby mzdového fondu na základe ukazovateľa skutočnej čistej výroby. Použitím zostatkovej metódy dochádza k takému pôsobeniu rozdeľovacej funkcie ceny, pri ktorom najefektívnejšie, úspešné podniky, dosahujúce vysoké príjmy, zabezpečujú sa prostriedkami na rozvoj a technické zdokonaľovanie výroby, hmotné stimulovanie práce a riešenie sociálnych problémov vo väčšej miere ako zaostávajúce, neefektívne podniky s nízkou rentabilitou. Tým dochádza k zrýchleniu tempa rastu a technického rozvoja v popredných podnikoch, čo napomáha celkový rast efektívnosti daného odvetvia výroby. Takéto pôsobenie plánovanej ceny v najvyššej miere zodpovedá využívaniu zákona hodnoty v socialistickej ekonomike, zameranému na znižovanie spoločensky nutných nákladov práce a rast efektívnosti spoločenskej výroby.

Systém hmotnej stimulácie, založený na využívaní hrubého dôchodku a zisku, umožňuje mnohostranné využitie stimulujúcej funkcie ceny na mobilizáciu výrobných rezerv.

Ceny upevňujú svoj vplyv na výber vyrábanej produkcie v takej nomenklatúre a sortimente, ktoré by zabezpečili najvyššiu rentabilitu. Pri správnom vytvorení sústavy cien, keď produkcia, ktorú národné hospodárstvo najviac potrebuje, má vyššiu rentabilitu a keď sa zostavenie podrobného programu v súlade s objednávkami spotrebiteľov stáva v podstate výsadným právom základného výrobného článku (so zohľadnením obmedzeného počtu štátnych objednávok podľa nomenklatúry a sortimentu), vtedy sa cena musí stať reálnym nástrojom plánu, regulujúcim skladbu výrobného programu podnikov-výrobcov, stimulujúcim jeho štruktúru z hľadiska uspokojovania spoločenských potrieb.

Pri podstatnom posilnení zainteresovanosti pracovných kolektívov na objeme čistej výroby a zisku sa značne zvyšuje pozornosť, ktorá sa kla-

die na úroveň rentability jednotlivých skupín a druhov vyrábanej produkcie. Problematická sa preto stáva existencia veľkých ekonomicky neodôvodnených rozdielov v úrovni rentability, čo sa dnes javí ako hlavná prekážka pre využívanie regulujúceho pôsobenia veľkoobchodných cien na vytváranie skladby vyrábanej produkcie. Napríklad revízia veľkoobchodných cien v roku 1982 v priemysle ZSSR, hoci aj viedla k zníženiu stratovosti výroby (s výnimkou ťažby uhlia) na minimum, predsa neodstránila neodôvodnené výkyvy v rentabilite najdôležitejších skupín a druhov produkcie vnútri jedného odvetvia. V mnohých odvetviach sa podstatne zvýšil podiel produkcie s nízkou rentabilitou (s rentabilitou do 10 % vo vzťahu k vlastným nákladom). V podmienkach takejto rôznej rentability by aktivizácia cien na základe rozvoja samostatnosti podnikov pri plánovaní výroby viedla k zvýšenej honbe za výhodnou nomenklatúrou a sortimentom, k rastu výroby výhodnej produkcie bez ohľadu na stupne jej nevyhnutnosti pre národohospodárske potreby a k ďalšiemu „vyplavovaniu“ nevýhodnej nízkorentabilnej a lacnej produkcie z výroby, čo by v konečnom dôsledku vyostriло problém vybilancovanosti dopytu a ponuky.

Zvýšenie úlohy ceny ako páky riadenia výrobného programu podnikov preto vyžaduje vytvorenie rovnako výhodných výrobných podmienok pre druhy produkcie rovnakej kvality — avšak s prehĺbením diferenciácie rentability v závislosti od efektívnosti výroby, stupňa jej priority a deficitnosti. Upustenie od určovania normatívu rentability v cene v závislosti od nákladov výroby a jeho určovanie a zvýšenie diferenciácie v závislosti od efektívnosti výroby na základe dôslednej evidencie úžitkových vlastností, kvality, ekonomického efektu jej využitia v národnom hospodárstve je taktiež dôležitým predpokladom aktivizácie ceny v plánovitom riadení. Zabezpečuje jej účinný vplyv na zdokonaľovanie výroby, najmä na voľbu najefektívnejších variantov techniky a technológie.

Rozšírenie práv a možností základného výrobného článku v technickom rozvoji výroby na základe samofinancovania podmieňuje nevyhnutnosť plnšieho a zdôvodneného zohľadnenia reprodukčného princípu v tvorbe cien. Ceny, zohľadňujúce ekonomicky zdôvodnené náklady na rozšírenú reprodukciu, sú nástrojom plánu, ktorý reguluje mikroštruktúrne zmeny na základe chozrasčotných zásad samofinancovania. Zisk podniku, ktorý sa zabezpečuje cenou zohľadňujúcou úžitkové vlastnosti produkcie, musí dať podnikom nevyhnutné prostriedky na taký rozvoj výroby danej produkcie, ktorý by vytvoril podmienky pre uspokojovanie požiadaviek spotrebiteľov. Mechanizmus chozrasčotného regulovania technického rozvoja výroby a disponovania výrobnými kapacitami samými podnikmi umožňuje na základe cenových relácií medzi jednotlivými druhmi vyrábanej produkcie, ktoré sa vyvíjajú pod vplyvom spotrebiteľského dopytu, pružne a operatívne reagovať na zrýchľujúcu sa diverzifikáciu tak potrieb

výroby, ako aj spotreby v podmienkach rozvíjajúcej sa vedecko-technickej revolúcie a rastu blahobytu obyvateľstva.

Komplexná hlboká prestavba hospodárskeho mechanizmu, vrátane zmien v plánovaní, vo financovaní, v systéme hmotnej stimulácie, premeny podniku na základný článok plánovitého riadenia výroby na zásadách úplného chozrasčotu a samofinancovania, vytvára predpoklady pre premenu ceny z pasívneho a skresleného registrátora skutočných nákladov výroby na aktívny nástroj plánovitého ekonomického riadenia činnosti základného výrobného článku. Na druhej strane, aktivizácia ceny ako páky plánovitého regulovania výroby na mikroúrovni hospodárskeho riadenia, ktoré zabezpečuje objektívne hodnotové ocenenie nákladov a výsledkov výroby, a tak vytvára nevyhnutné ekonomické stimuly, orientované na splnenie úloh stanovených národohospodárskym plánom, je podmienkou pre vytvorenie mechanizmu ekonomického riadenia.

Z ruského originálu preložila

Eva Kočiščáková

Z dejín národného hospodárstva na Slovensku

Poznatky z vývoja rozpočtového hospodárenia na Slovensku

TKÁČ, Marián — KRÁLIK, Štefan

Úroveň finančného a rozpočtového hospodárenia národa či štátu je nielen jedným z prejavov jeho suverenity, ale i dôležitým predpokladom dosahovania vytýčených cieľov sociálno-ekonomického rozvoja. Osobitne si tieto súvislosti uvedomujeme v roku 1988, ktorý je rokom významných výročí.

Cieľovedomá aktivita v záujme povznesenia Slovenska začína od polovice minulého storočia (v tomto roku uplynulo 140 rokov od povstania slovenských dobrovoľníkov), avšak programovo a relatívne samostatne sa Slovensko rozvíja len od polovice tohto storočia. Pritom tak, ako sa uvádza v programovom vyhlásení prvej vlády Slovenskej socialistickej republiky v roku 1969, „zostane historickou skutočnosťou, že Slovenská socialistická republika vznikla v socialistických podmienkach pod vedením komunistickej strany, ktorá nadväzuje na všetko pokrokové v našich dejinách a završuje zápas progresívnych síl slovenského národa o jeho úplnú svojbytnosť“ [10]. Toto konštatovanie v plnom rozsahu platí aj o organizačných formách na úseku financií, finaçnej správy a vlastného rozpočtového hospodárenia.

Zmyslom state je vyvodit' z doterajšieho vývoja rozpočtového hospodárenia na Slovensku závery platné i pre ďalšiu orientáciu finančnej a rozpočtovej politiky, čo je aktuálne práve pri prestavbe hospodárskeho mechanizmu.

Rozpočtové hospodárenie v rokoch 1918—1944

Hospodárstvo na území Slovenska po vzniku Československej republiky nielenže zaostávalo svojou úrovňou za hospodárstvom v českých krajinách viac ako o päťdesiat rokov, ale v dôsledku novovytvorenej situácie bolo vystavené zhoršeným ekonomickým podmienkam. Priemysel stratil politickú podporu, ktorú mal v rámci Uhorska, rozhodujúca časť podnikov bola odrezaná od pôvodnej palivovej základne, ako aj od bývalých financujúcich centier.

Vplyv slovenskej buržoázie vo volených i výkonných orgánoch štátnej správy bol takmer zanedbateľný. Česká buržoázia obsadila svojimi ľuďmi väčšinu miest v štátnom aparáte, v štátnej správe aj inde. Napríklad v roku 1921 pracovalo v štátnej správe na Slovensku 8465 Čechov a 8258 Slovákov [16, s. 60].

Československá republika prevzala rakúsku organizáciu finančnej sústavy v Čechách, na Morave a v Sliezske a uhorskú organizáciu finančnej správy na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Ministerstvo financií ako najvyšší orgán vo veciach finančnej správy malo rozhodujúci, aj keď sprostredkovaný (prostredníctvom ministerstva vnútra) vplyv na oblasť vzázkov územnej samosprávy. Ministerstvu boli priamo podriadené v Čechách a na Morave krajinské finančné riaditeľstvá v Prahe a v Brne s expozitúrov pre Sliezske v Opave, na Slovensku Generálne finančné riaditeľstvo v Bratislave a v Podkarpatskej Rusi finančné riaditeľstvo v Užhorode.

Generálne finančné riaditeľstvo v Bratislave (pôvodne v Žiline) bolo zriadené v roku 1919 ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska. Vykonávalo dozor a kontrolu nad vyrubovaním, účtovaním, vyberaním a vymáhaním priamych a nepriamych daní a ostatných príjmov, podávalo výklad platných právnych finančných predpisov a priznávalo a likvidovalo peňažné požitky. Usmerňovalo činnosť bohato rozvetvenej siete finančných úradov. V roku 1935 pracovalo vo finančnej správe na Slovensku 6145 pracovníkov. Priamo na riaditeľstve pracovalo 331 pracovníkov [13]. Aj keď Generálne finančné riaditeľstvo bolo najvyšším finančným orgánom na Slovensku v rokoch prvej republiky, nebolo orgánom nezávislým.

Prvý štátny rozpočet Československej republiky bol zostavený na rok 1919 až v júni 1919. Na posledné dva mesiace roku 1918 sa nezostavoval osobitný československý štátny rozpočet a finančné hospodárenie štátu sa opieralo o rozpočet rakúsky (zostavený na obdobie od 1. júla 1918 do 30. júna 1919). Rozpočtové obdobie (fiškálny rok) sa na rozdiel od dovtedajších rakúsko-uhorských zvyklostí zhodovalo s kalendárnym rokom.

Štruktúra štátneho rozpočtu v období 1918–1938 prekonávala časté zmeny. K zásadnej zmene formy výkazu štátneho rozpočtu došlo v roku 1927 na podnet ministra financií K. Engliša, odkedy sa rozpočet štátnych financií skladal zo štyroch častí: z vlastnej štátnej správy, zo správy štátnych podnikov, z podielov samosprávnych zväzkov, fondov a mimořiadnych opatrení na štátnych daniach, dávkach a poplatkoch a zo správy štátneho dlhu [3].

Príjmy štátneho rozpočtu zabezpečoval komplikovaný systém priamych a nepriamych daní, dávok a poplatkov. V spomínanom roku 1927 sa uskutočnila daňová reforma, ktorá na jednej strane síce prispela k odstráneniu existujúcej disparity daňového zaťaženia v českých krajinách a na Slovensku i v Podkarpatskej Rusi, ale ktorá na druhej strane zá-

roveň znamenala presun daňového zafazenia z buržoázných vrstiev na vrstvy pracujúcich.

Výnos priamych daní od roku 1919, keď predstavoval takmer 760 mil. korún (17,4 % zo všetkých príjmov) stúpал až po rok 1927, keď dosiahol výšku takmer 2546 mil. korún (23,2 % všetkých príjmov). V dôsledku účinkov daňovej reformy sa však v roku 1928 absolútne znížil na 1971 mil. korún (18,2 % všetkých príjmov) [7, s. 107]. V ďalších rokoch sa výnos priamych daní stabilizoval [20, s. 316]. Z priamych daní mala rozhodujúci význam dôchodková daň (daň z príjmu). Na celkovom výnose priamych daní predstavoval jej podiel v roku 1919 takmer 30 %, v roku 1925 už 55,6 %, v roku 1930 61,3 % a v roku 1938 57,5 % [18, s. 118].

Z nepriamych daní mala rozhodujúci význam daň obratová a prepychová. Jej výnos dosiahol v roku 1925 1756 mil. korún, v roku 1930 2285 mil. korún a v roku 1935 2313 mil. korún [18, s. 118]. Významným zdrojom príjmov štátneho rozpočtu bol výnos veľkého počtu spotrebných daní. Nezanedbateľným príjmom boli i výnosy z kolkov a právnych poplatkov (v roku 1930 1382 mil. korún) [7, s. 135, 140]. Daňové zafazenie v prepočte na jedného obyvateľa neustále rástlo. Kým v roku 1919 predstavovalo 145 korún, v roku 1924 621 korún, v roku 1929 už dosiahlo výšku 779 korún [12].

Vo výdavkovej časti štátneho rozpočtu prevažovali výdavky na udržiavanie štátneho aparátu a armády. Napríklad v roku 1930 predstavovali výdavky na činnosť ministerstiev vnútra a spravodlivosti sumu 985 mil. korún, výdavky ministerstva národnej obrany 1393 mil. korún (výdavky na obranu prudko stúpali v rokoch 1936 a 1937). Vysoké výdavky vykazovalo Ministerstvo financií. V roku 1930 dosiali výšku 3237 mil. korún [20, s. 314]. Tieto prostriedky boli určené na zabezpečenie činnosti finančných orgánov, na správu štátneho majtku, na štátne subvencie, dotácie a preddavky, na štátne garancie a podobne.

Až na roky 1921, 1927—1930 a 1937 končilo rozpočtové hospodárenie schodkom. Najväčším — 3,1 mld korún v roku 1931 [20, s. 229, 300]. Československá republika preto od svojho vzniku zápasila s narastajúcim problémom štátneho zadlženia. Štátny dlh do roku 1938 vzrástol takmer 6,5-krát. Úhrn štátneho dlhu bol v roku 1920 7285 mil. korún a v roku 1937 už 46 785 mil. korún [7, s. 66]. Značnú časť prírastku štátneho dlhu predstavovala ročná suma úrokov, ktorá v priemere dosahovala výšku 1,5 mld korún [20, s. 315].

Z údajov vidieť, že koncepcia finančnej politiky buržoázneho štátu mala v sebe zabudovaný protiludový mechanizmus, ktorý pôsobil v skrytých, ale častokrát i v otvorených formách. Markantne sa prejavoval vo vzťahu k hospodárskym problémom Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Česká buržoázia využívala svoje dominantné postavenie na to, aby v ostrom konkurenčnom boji znemožnila slovenskej buržoázii, ktorá nebola vybavená dostatočnou finančnou základňou, dosiahnuť rovnocenné podmienky hospodárenia. Vo sfére verejných financií sa diskriminačne využívali efekty vyplývajúce z uplatňovania finančných a rozpočtových

nástrojov v rozdielnych podmienkach. Zároveň sa využívali i diferencované postupy štátneho aparátu, čo sa osobitne nepriaznivo prejavovalo v oblastiach železničných taríf, zadávania štátnych objednávok, štátnej distribúcie surovín, vymáhania daňových nedoplatkov, ako aj v oblasti úverovej [6; 17, s. 316].

Unifikácia daňového systému pokračovala pomaly a v podstate sa až na oblasť priamych daní nerealizovala do dôsledkov. Na Slovensku sa platili dane podľa uhorských zákonov a boli takmer vo všetkých daňových kategóriách vyššie ako v českých krajinách. Napríklad úroková daň na Slovensku bola 10 % z brutta úrokov, v Čechách 6 %, aj to len z netta debetných úrokov, teda z čistého salda obnosu. Daň zároboková v podnikoch verejne účtujúcich bola na Slovensku 12 % a v Čechách 10 %. Daňová politika takto slúžila českej buržoázii na hatenie konkurenčnej schopnosti priemyslu Slovenska [16, s. 66].

Formy diskriminácie viedli k tomu, že v rokoch 1918–1932 sa podľa oficiálnych údajov odbúrало na Slovensku asi 260 závodov, v ktorých pracovalo 28 000 ľudí. V neskoršom období zaniklo ďalších asi 400 priemyselných závodov [1, s. 160]. Ekonomické postavenie Slovenska nemohlo byť predmetom kritiky komunistov. KSC ukázala na príčinu tejto situácie: „Na tom, že je stále ešte priepastný rozdiel medzi hospodárskou, sociálnou a kultúrnou úrovňou Slovenska a českých krajín, nesie vinu bezohľadný postup českého finančného kapitálu a hospodárska politika doterajších vlád. V tejto politike, ktorá odkazuje Slovensko v prevažnej miere na poľnohospodárstvo, nemožno naďalej pokračovať, ak Slovensko nemá ostať večnou popoluškou republiky“ [5, s. 4].

Chronický nedostatok finančných prostriedkov charakterizoval hospodárenie zväzkov územnej samosprávy (krajiny, okresy a obce). Príjmovú základňu samosprávy tvorili štátne prídely, obecné dávky, prirážky k štátnym daniam, prípadne výnosy obecných hospodáriacich jednotiek. Situácia samosprávnych financií sa podstatne zhoršila po daňovej reforme v roku 1927. Znížila sa výška prípustných prirážok k štátnym daniam. Krajinské prirážky sa znížili na 160 %, okresné na 110 % a obecné na 200 %. Aj tu sa jednoznačne prejavovala tendencia preferovať české krajiny na úkor Slovenska a Podkarpatskej Rusi [19]. Vhodným prostriedkom na uplatnenie diskriminačných postupov bolo hlavne využívanie závislosti najskôr župného a po reorganizácii správy i krajinského hospodárenia od štátnej pokladnici. V tomto smere možno za významný akt upevnenia postavenia mocenského aparátu považovať zlikvidovanie majetkovej základne starých žúp a jej prechod do vlastníctva a správy štátu. V dôsledku toho nové župy prakticky nedisponovali žiadnym takým majetkom, ktorý by mohol aktivizovať ich rozpočet. Z prehľadu o podieloch ústredia a krajín na štátnych daniach, dávkach a poplatkoch (tabuľka 1) vidieť ukracovanie Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

Osobitne to vynikne, ak tieto podiely porovnáme s podielmi počtu obyvate-

lov jednotlivých krajín na celkovom počte obyvateľstva. Napríklad v roku 1930 predstavoval podiel obyvateľstva Čiech 48,3 %, Moravy 24,2 %, Slovenska 22,6 % a Podkarpatskej Rusi 4,9 % [15, s. 15].

Tabuľka 1

Podiel ústrednej správy a samosprávnych zväzkov územnej samosprávy na štátnych daniach, dávkach a poplatkoch (v %)

Rok	ČSR	Ústredná správa	Čechy	Morava-Sliezsko	Slovensko	Podkarpatská Rus
1929	100	75,8	14,8	5,4	3,4	0,3
1930	100	59,7	22,5	12,6	4,5	0,5
1931	100	58,7	22,6	12,7	5,3	0,6
1932	100	52,6	24,8	14,5	6,8	1,1
1933	100	56,4	23,7	13,0	5,9	0,9
1934*	100	—	58,8	31,4	8,8	1,0
1935	100	—	58,7	31,4	8,9	1,0
1936	100	—	58,4	31,8	8,8	0,9
1937	100	71,0	14,6	9,7	4,1	0,7
1938	100	73,1	13,5	9,0	3,8	0,6

* V rokoch 1934–1936 neboli podiely zaúčtované ústrednej správe, ale boli priamo rozvrhnuté jednotlivým krajínám.

Prameň: [20]; údaje vypočítané autormi.

Situácia v oblasti samosprávnych financií sa nezmenila k lepšiemu ani po zavedení krajinského zriadenia. Preto člen krajinského zastupiteľstva za KSČ R. Králik podal v intenciách politiky strany na zasadnutí krajinského zastupiteľstva 10. februára 1933 návrh, ako ozdraviť krajinské hospodárstvo: 1. Ministerstvo financií v štátnom rozpočte by malo osobitne vykazovať príjmy a výdavky pre Slovensko. 2. Ministerstvo financií by malo zriadiť reparačný fond pre Slovensko zo ziskov českých bánk, ktoré mali na Slovensku filiálky vo výške 10 %, od českých podnikateľov, ktorí vyvíjali činnosť na Slovensku, a to so spätnou platnosťou od vzniku republiky, z obnosov, ktoré dostali priemerné podniky na Slovensku od českých podnikov ako odstupné pri zastavení prevádzky a pod. [8, s. 186]. Tento návrh sa nikdy nerealizoval.

Nerovnoprávne ekonomické postavenie Slovenska v rámci Československej republiky permanentne vyvolávalo autonomistické tendencie. V dôsledku mníchovskej tragédie a následného vnúropolitického otrasu sa na základe žilinskej dohody ujala na Slovensku mocí Tisova autonómna vláda. Do jej kompetencie prešli dane, dávky, poplatky, clá, správa štátnych podnikov, Poštová sporiteľňa, šeková služba atď. V kompetencii ústredných orgánov sa mala naďalej rešpektovať ich vládna a výkonná pôsobnosť na Slovensku na úseku meny a spoločného rozpočtu, vráta-

ne štátneho dlhu a štátnych monopolov. Spoločná výdavková oblasť zostavovaného štátneho rozpočtu na rok 1939 mala byť krytá podielom českých krajín a Slovenska na daňovom výnose.

Rozpory vo finančnej oblasti boli predmetom politického manévrovania ústrednej a autonómnej vlády v mesiacoch október 1938—marec 1939. Slovenská autonómna vláda zápasila s nedostatkom finančných prostriedkov. V snahe rýchlo preukázať vysoké hospodárske ciele, a prostredníctvom nich si zadovážiť politický kapitál, v rozpočte Slovenskej krajiny na rok 1939 založila schodok vo výške 1155,4mil. korún. Vo februári 1939 vypísala pôžičku „hospodárskej obrody Slovenska“ na krytie rozpočtového deficitu a stimulácie hospodárskeho rozvoja a vyhlásila daňovú amnestiu. Aj prehlbujúce sa rozpory v oblasti finančných vzťahov medzi ústrednou a autonómnou vládou ponúkali nacistom výhodnú príležitosť rozvrátiť štát zvnútra.

Možno uzavrieť, že nedoriešené problémy v oblasti rozpočtového hospodárenia, prejavujúce sa tak v sociálnej, ako aj v národnostnej otázke prispeli v značnej miere k rozpadu Československej republiky na jar roku 1939. Posledný raz sa finančné problémy riešili na česko-slovenských rokovaníach 1.—2. marca 1939. Potom už vývoj udalostí dostal rýchly spád. 14. marca 1939 vyhlásil Krajinský snem Slovenskú krajinu za samostatný štát. V tom istom mesiaci bola uzavretá „zmluva o ochrane“ s Nemeckou ríšou a Dôverný zápis o hospodárskej a finančnej spolupráci. Charakter i orientácia štátu boli jednoznačne určené.

Rozpočtové hospodárenie Slovenského štátu sa riadilo zásadami prevzatými z obdobia predmníchovskej republiky. Na každý rok sa vydal tzv. finančný zákon, ktorý obsahoval štátnorozpočtové číselné údaje a základné splnomocnenia pre ministra financií (tab. 2).

Tabuľka 2

Prehľad rozpočtového hospodárenia na Slovensku v rokoch 1939—1945 (v mil. Ks)

Rok	Príjmy	Výdavky	Saldo	Štátny dlh
1939	342,5	342,0	+ 0,5	164,4
1940	1468,0	1515,0	— 47,0	132,8
1943	2584,7	2943,0	—358,3	238,1
1944	3126,1	3724,7	—598,6	272,9
1945	3307,5	4255,9	—948,4	320,9

Prameň: Slovenský zákonník, ročník 1939—1945.

Ako vidieť z tabuľky 2, výdavky štátneho rozpočtu slovenského štátu vzrástli za 7 rokov 12,4-násobne, príjmy 9,7-násobne, čo vyústilo do plánovaného schodku na rok 1945 takmer 1 mld Kčs (to znamená 29 % príjmov rozpočtu).

V dôsledku negatívneho vývoja štátnych financií sa neustále zvyšovalo množstvo nekrytých peňazí v obehu. Ministrovi financií sa pravidelne ukladalo neuhradené výdavky štátnej pokladnice kryť úverovými operáciami.

Podstatná časť výdavkov štátneho rozpočtu smerovala k priamej alebo sprostredkovanej podpore nacistickej mašinérie. Z rozpočtu sa napríklad kryli náklady na pobyt hitlerovskej armády na Slovensku, mzdy tým slovenským občanom, ktorí pracovali v Nemecku a pod. Narastal štátny dlh, znehodnocovala sa mena, čo v konečnom dôsledku viedlo k zhoršovaniu životných podmienok pracujúcich.

V organizácii finančnej správy sa prebudovali tie štruktúrne prvky, ktoré súviseli so zmenenou politickou situáciou. Predovšetkým došlo k osamostatneniu slovenských finančných inštitúcií a ich agendy. Ministerstvo financií bolo jedným z ôsmich ministerstiev slovenskej vlády. V roku 1943 zamestnávalo 545 pracovníkov. V celom rezorte pracovalo 5943 pracovníkov [14].

V auguste 1944 však vznikli finančné orgány a rozpočtové hospodárenie v záujme budúcnosti Slovenska. Financie aktívne pomáhali pri tom, keď jeden z národov Československa prvý raz so zbraňou v ruke na domácom území vystúpil za obnovu ČSR. Na povstaleckom Slovensku prešla zákonodarná a vládna moc na Slovenskú národnú radu. Na zasadnutí SNR 1. septembra 1944 boli zriadené poverenctva. Spolu s ostatnými desiatimi poverenctvami začalo svoju činnosť i Poverenctvo SNR pre financie. Pozostávalo približne zo 40 pracovníkov. V rámci bežnej agendy spolupracovalo s ostatnými ústrednými orgánmi vytvorenými na povstaleckom území, predovšetkým so Slovenskou národnou bankou, filiálkou v Banskej Bystrici, ktorá bola poverená funkciami cedulovej banky. Významná bola činnosť Poverenctva SNR pre financie pri finančnom zabezpečení armády a partizánov. 13. septembra 1944 bola Národná banka splnomocnená kryť výdavky súvisiace s vedením vojny úverom, a to až do výšky 600 mil. Ks [9]. Poverenctvo poskytovalo pomoc aj výrobným podnikom, pôsobiacim na povstaleckom území, predovšetkým však tým, ktorých výroba bola orientovaná na vojenské účely.

Rozpočtové hospodárenie v rokoch 1945—1968

Košickým vládnym programom sa uznala svojbytnosť slovenského národa a prijal sa záver, že pri budúcom ústavnom riešení problémov medzi Čechmi a Slovákmi budú konštituované slovenské národné orgány zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci tak, ako vznikli v SNP. Zásluhou komunistov sa pristúpilo k riešeniu štátoprávneho usporiadania s úplnou vážnosťou. Žiaľ, v neskoršom období začína toto úsilie slabnúť, silnejú centralizačné snahy. V Ústave z 9. mája 1948, ktorej predchádzali tri tzv. pražské dohody, aplikoval sa asymetrický model štátoprávneho usporiadania, ktorý síce vychádzal z rovnoprávnosti národov, ale inštitucionálne ju nezakotvil.

V rozpočtovom hospodárení sa nové štátoprávne usporiadanie po roku 1945 prejavilo v zostavovaní slovenskej časti štátneho rozpočtu, ktorá

do roku 1951 zahŕňala celé hospodárstvo Slovenska a v rokoch 1952—1956 jeho časť. V rokoch 1956—1960 sa zostavoval rozpočet Slovenska. Tento rozpočet zahŕňal len odvetvia v pôsobnosti Zboru povereníkov a národné výbory. Do roku 1956 SNR len prerokovala, od roku 1957 na základe ústavného zákona č. 33 z 31. júla 1956 o slovenských národných orgánoch aj schvaľovala rozpočet Slovenska, predkladaný Zborom povereníkov vo forme zákona. Po prerokovaní rozpočtu v SNR sa povereník pre financovanie mal podieľať spolu s ministrom financií na jeho definitívnych úpravách. Dohodnuté právomoci pri postupe prác na rozpočtovom procese sa však v plnej miere nerešpektovali. Postupne sa rozpočty povereníctiev zahrnuli do rozpočtov ministerstiev s odôvodnením, že ministri nesú plnú zodpovednosť za hospodárenie rezortu na celom území štátu.

Po skončení vojny Povereníctvo financií spoluúčinkovalo pri tvorbe celoštátnych finančných a menových noriem a v podstate bolo naďalej vrcholným a svojbytným orgánom finančnej sústavy na Slovensku. Organizácia finančnej sústavy i náplň jej činnosti na úseku štátneho rozpočtového hospodárstva sa spočiatku niesla ešte v duchu buržoázneho chápania postavenia i úloh štátneho rozpočtu.

V dôsledku socialistickej revolúcie v roku 1948 sa od základov menila orientácia financií. Zmenili sa ich úlohy a postavenie v rámci sústavy nástrojov riadenia a zmenila sa i štruktúra finančnej sústavy Slovenska. Došlo k širokému napojeniu štátnych podnikov na štátny rozpočet, postupne sa začala uplatňovať zásada plánovitosti štátneho rozpočtu (niekedy presadzovaná formálne), v oblasti znovurozdeľovania finančných zdrojov sa začali presadzovať princípy socialistickej demokracie. Prvoradým a rozhodujúcim nástrojom riadenia sa však stal hmotný plán. Úloha financií a peňazí vôbec sa chápala viac-menej pasívne, evidenčne bez výraznejšieho vplyvu na ekonomiku. Aj toto je jedna z príčin problémov v našej ekonomike v súčasnosti. Plán rozhodoval o všetkých proporciách národného hospodárstva, často bez ohľadu na efektívnosť. Financie i ostatné hodnotové nástroje prestali plniť svoje rozhodujúce funkcie. Pri tom z prirodzenej podstaty financií vyplýva ich aktívny a kritériálny zástoj pri plánovitom rozvoji spoločnosti.

Vzhľadom na to, že v štátnom rozpočte sa sústredili v podstate všetky peňažné funkcie socialistického štátu vo vzťahu k obyvateľstvu (napr. sociálne zabezpečenie), bolo nevyhnutné centralizovať značnú časť finančných prostriedkov. Podiel úhrnu príjmov štátneho rozpočtu a rozpočtov národných výborov na vytvorenom národnom dôchodku v období 1953—1968 dosahoval najvyššie hodnoty v rokoch 1953 (82,14 %), 1956 (73,02 %) a 1966 (79,96 %). Najnižšie podiely boli v rokoch 1958 (63,34 %), 1960 (63,90 %), 1967 (62,56 %) a 1968 (59,70 %) [2, s. 88 a 138].

V pofebruárovom období sa začína systematicky presadzovať politika industrializácie a zvyšovania hospodárskej úrovne Slovenska. K vytvára-

niu vhodných podmienok na priblíženie hospodárskej úrovne Slovenska k úrovni českých krajov dal mocný impulz IX. zjazd KSČ stanovením základných cieľov generálnej línie výstavby socializmu. Do roku 1967 sa rozvoj zaostávajúcich oblastí realizoval hlavne prostredníctvom priamych nástrojov riadenia. Od roku 1967 sa začali uplatňovať aj viaceré oblastné finančno-ekonomické nástroje, ako súčasť nepriameho spôsobu riadenia (napr. 15 % dotácia zo štátneho rozpočtu na investície, tretinová zľava z odvodov zo zostatkovej ceny základných prostriedkov za obdobie 5 rokov, úľavy na stabilizačnom odvode atď.). Napriek nepopierateľnému pokroku v oblasti rozvoja ekonomiky Slovenska mnohé problémy zostali nevyriešené, a preto sa v ďalších rokoch volili na ich riešenie iné postupy, opierajúce sa aj o štátoprávne zmeny.

Podiel Slovenska na celoštátnych rozpočtových číslach nepresiahol v rokoch 1957—1960 18,5 %. Prehľad o plánovaných výškach príjmov a výdavkov rozpočtu Slovenska a o podiele jeho výdavkov na výdavkoch štátneho rozpočtu v rokoch 1957—1960 podáva tabuľka 3.

Tabuľka 3

Plánované príjmy a výdavky rozpočtu Slovenska (v mld Kčs) a plánované podiely jeho výdavkov na výdavkoch štátneho rozpočtu (v %) v rokoch 1958—1960

Rok	Príjmy	Výdavky	Percentuálny podiel výdavkov rozpočtu Slovenska na výdavkoch štátneho rozpočtu
1957	14,6	16,8	17,2
1958	15,8	17,5	18,5
1959	15,7	17,5	18,2
1960	15,5	19,1	18,5

Prameň: Zbierka zákonov 1957—1960.

V rokoch 1960—1968, po zrušení Zboru povereníkov, sa už nezostavoval rozpočet Slovenska, namiesto neho sa vytvorila kapitola SNR, ktorá sa členila podľa jednotlivých povereníctiev. Podiel kapitoly SNR na štátnom rozpočte sa pohyboval okolo 0,5 %. V rozpočtových kapitolách ministerstiev sa už nevykazovali údaje za Slovensko.

Vývoj do roku 1968 jednoznačne potvrdzuje, že kompetencia i organizácia vrcholných finančných orgánov závisí od postavenia vrcholných riadiacich orgánov štátu a národa. Po roku 1949, a hlavne po roku 1960 v dôsledku centralizácie právomocí na ústredné ministerstvá a v dôsledku decentralizácie právomocí na národné výbory sa pôsobnosť Povereníctva SNR pre financie zmenšila, čo sa prejavilo i v zmene organizačnej štruktúry. Organizačné zmeny boli odôvodňované potrebou „odstrániť z organizácie, ako aj z prevádzky úradu všetky prežitky kapitalizmu a utvoriť z povereníctva orgán, ktorý je vedený a organizovaný podľa socialistických zásad“ [11, s. 328]. V skutočnosti však išlo o po-

silňovanie centralizačných tendencií, ktoré oddaľovali rozhodovanie od výkonných zložiek riadenia a ekonomických subjektov smerom k centru, čím sa pri ňom ani nemohlo rátať s konkrétnymi potrebami a možnosťami hospodárstva a ani s podnikateľskou a inovačnou aktivitou pracovných kolektívov.

Rozpočtové hospodárenie od roku 1969 po súčasnosť

Prijatie ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii znamenalo začatie novej éry vo vývoji československej štátnosti a v konečnom dôsledku i vo vývoji rozpočtového hospodárenia. Konštituovanie ČSSR ako federatívneho štátu viedlo k rozdeleniu jedného štátneho rozpočtu na tri relatívne samostatné štátne rozpočty: štátny rozpočet federácie, štátny rozpočet ČSR a štátny rozpočet SSR. Znamenalo zároveň aj vznik republikových ministerstiev financií.

Najdôležitejšou úlohou novokonštituovaných ministerstiev financií bolo usporiadať rozpočtové vzťahy v štáte tak, aby zodpovedali novému štátoprávnemu usporiadaniu a čo najreálnejšie zohľadnili kvalitatívne a kvantitatívne odlišné východiskové ekonomické podmienky a potreby v oboch republikách. Táto úloha bola o to náročnejšia, že sa realizovala v období známych problémov politického a ekonomického charakteru. Práce prebiehali v mesiacoch október 1968 až marec 1969 a ich výsledkom bol prvý štátny rozpočet československej federácie, štátny rozpočet ČSR a štátny rozpočet SSR na rok 1969. Vlastné príjmy prvého štátneho rozpočtu federácie dosiahli 30,5 mld Kčs, štátneho rozpočtu ČSR 61,6 mld Kčs a štátneho rozpočtu SSR 31,8 mld Kčs. Celkové výdavky štátneho rozpočtu SSR dosiahli 41,4 mld Kčs, to znamená 26,6 % podiel na súhrne štátnych rozpočtov ČSSR. Konečným výsledkom hospodárenia štátnych rozpočtov bol celoštátny prebytok vo výške 3,4 mld Kčs. Z toho pripadlo na federálny rozpočet 2,9 mld Kčs, na rozpočet ČSR 366 mil. Kčs a rozpočet SSR 194 mil. Kčs. Rovnako i rozpočty národných výborov skončili prebytkom 4 mld Kčs [21]. Prebytkosť štátneho rozpočtu bola jedným zo základných zámerov rozpočtovej politiky na roky 1969–1970 i roky 5. päťročnice. V každom roku sa zakladal i dosiahol rozpočtový prebytok predovšetkým v záujme stabilizácie, rovnováhy a postupnej úhrady priamych i prevzatých dlhov bankovej sústave, ktoré boli dedičstvom minulých rokov. Zároveň sa presadzovali tendencie zrealizovania vzájomných vzťahov medzi rozpočtovou a úverovou sústavou a skordinovania pôsobenia voči podnikovej sfére.

Na prvý pohľad priaznivý výsledok rozpočtového hospodárenia v roku 1969 i v ďalších rokoch bol výsledkom pôsobenia viacerých i protichodných faktorov. V záujme zabezpečenia rozpočtovej rovnováhy sa vykonali úsporné opatrenia s cieľom obmedziť rýchly rast rozpočtových výdavkov (napr. viazanie 10 % neinvestičných výdavkov v rozpočtových kapitolách a pod.). V dôsledku neplnenia plánu investičnej výstavby sa

nečerpali investičné dotácie vo výške 800 mil. Kčs. Rovnako sa nereali-
zovali investičné výdavky v rozpočtových a príspevkových organizáciách
v objeme 5 mld. Na druhej strane podniky nesplnili svoje odvodové po-
vinnosti v rozsahu 3,6 mld Kčs [21]. Napriek mnohým doznievajúcim ne-
gatívnym tendenciám v ekonomike možno roky 1969 a 1970 považovať
za roky konsolidácie a stabilizácie rozpočtového hospodárenia s preva-
žujúcimi pozitívnymi tendenciami.

Od roku 1971 sa výrazne posilnilo postavenie federálneho štátneho
rozpočtu. Na federálny rozpočet sa presunulo financovanie hlavne stro-
járskeho odvetví, v dôsledku čoho sa zmenil aj rozsah príjmov a vý-
davkov rozpočtov republík. V roku 1971 sa znížil podiel vlastných príjmov
rozpočtu SSR na 10,2 % celoštátneho rozsahu (19,3 mld Kčs) a objem
dotácie z federálneho rozpočtu sa zvýšil z 30,4 % v roku 1970 na 60,2 %
v roku 1971 (t.j. zo 14,6 mld Kčs na 29,2 mld Kčs) [21]. Podobný posun
nastal aj v štátnom rozpočte ČSR. V tomto čase sa tiež ustálilo členenie
štátnorozpočtových príjmov medzi jednotlivé rozpočty a forma globálnej
a účelovej dotácie zo štátneho rozpočtu federácie do štátnych rozpočtov
republík a zo štátnych rozpočtov republík do rozpočtov národných vý-
borov. V roku 1976 sa zaviedol inštitút „súhrn štátnych rozpočtov“, kto-
rý má priamu nadväznosť na štátny plán rozvoja národného hospodárstva
ČSSR. Silný štátny rozpočet federácie mal byť integrujúcim prvkom,
nástrojom na zabezpečenie dôsledného presadzovania zámerov plánu
a zárukou utvárania v zásade rovnakých životných podmienok v celej
republike.

Roky 5. päťročnice aj zásluhou finančných a rozpočtových opatrení boli
jednými z najúspešnejších v povojnovom ekonomickom rozvoji republiky i Slo-
venska. V plnom rozsahu sa to prejavilo i v rozpočtovom hospodárení SSR.
V týchto rokoch vzrástli vlastné príjmy štátneho rozpočtu SSR o 31,3 % pri
raste národného dôchodku Slovenska o 30,3 % [21]. V štátnom rozpočte sa
utváral priestor pre rozvoj ústredne riadenej ekonomiky i hospodárstva ná-
rodných výborov.

V 6. päťročnici bolo hlavným cieľom finančnej a rozpočtovej politiky aktívne
pôsobiť na zvýšenie efektívneho rozvoja ekonomiky, rast rentability a na
tomto základe na následné zvýšenie podielu vlastných príjmov štátneho roz-
počtu SSR na celkových výdavkoch. Tento zámer sa v plnej miere nepodarilo
realizovať, predovšetkým v dôsledku vplyvu komplexnej prestavby veľkoob-
chodných cien k 1. januáru 1977, ktorá priniesla výrazné zníženie miery zisku
v republikovej ekonomike. Ak v roku 1976 sa dotácie z federácie podieľali
na republikových výdavkoch v SSR 58,3 %, tak o rok na to až 64,3 %. Rovnaké
dopady na štátny rozpočet SSR mala i ďalšia väčšia úprava veľkoobchodných
cien vykonaná k 1. januáru 1981 (vzrast dotácií z 58,4 na 64,9 %) [21].

Plán rozvoja národného hospodárstva i rozpočtový výhľad na 7. päťročnicu
bol schválený až v lete 1982. Vrst svetových cien ropy spôsobil vážne problé-
my v oblasti určovania vecných úloh plánu do roku 1985. Ministerstvo financií
SSR v nadväznosti na túto situáciu pripravilo Programový dokument, podľa kto-
rého cieľom finančnej a rozpočtovej politiky bolo „ofenzívne uplatňovanie

nástrojov“ a zvyšovanie ich vplyvu na rast intenzifikácie, efektívnosti a odstraňovanie nízkej rentability a stratovosti. Napriek určitým výsledkom nepodarilo sa výraznejšie zvyšovať výkonnosť a efektívnosť a problémy v tvorbe zdrojov sa prejavili i v ekonomike národných výborov, kde postupne klesal rozsah disponibilných zdrojov národných výborov sústreďovaných do fondov rezerv a rozvoja.

Na 8. päťročnicu boli určené náročné úlohy v tvorbe finančných zdrojov, keď v rokoch 1986—1990 sa má v SSR zvýšiť tvorba zisku na dvojnásobok, v zásade odstrániť stratovosť, má sa zabezpečiť zvýšenie aktívneho salda vzťahov hospodárskej sféry k štátnemu rozpočtu SSR z 1,4 na 15 mld Kčs a podiel dotácií z rozpočtu federácie sa má znížiť na 53 % celkového objemu výdavkov. V skutočnosti už v roku 1987 sa tento podiel znížil na 50,3 % [21]. Rozvoj ekonomiky v druhej polovici 80. rokov prináša viaceré problémy, ktoré majú svoje korene v nízkej efektívnosti ekonomiky. Zníženie tempa rastu národného dôchodku ako dôsledok nedostatočného rastu spoločenskej produktivity práce, pomalého zavádzania výsledkov vedy do hospodárskej praxe, neuspokojivého znižovania materiálových nákladov, ako aj množstvo ďalších brzdiacich činiteľov bolo signálom k prestavbe celého hospodárskeho mechanizmu. V zmysle 7. a 9. zasadania ÚV KSČ i ďalších vládnych a politických opatrení sa urýchlili práce na budovaní kvalitatívne nových ekonomických vzťahov, ktoré sa dotýkajú každej sféry hospodárskeho a v širšom zmysle i spoločenského života.

Zásadná prestavba riadenia ekonomiky si vyžaduje úplne novú finančnú politiku, radikálnu zmenu celého finančného mechanizmu. V oblasti rozpočtového hospodárenia ide o presadenie aktívneho vplyvu finančných nástrojov na reprodukčný proces v záujme rastu jeho efektívnosti a prehĺbovania rovnovážnosti. Aj poznanie doterajšieho vývoja rozpočtového hospodárenia na Slovensku by malo byť jedným z východísk pre pripravované zvýšenie úlohy štátneho rozpočtu medzi nástrojmi riadenia, predovšetkým však racionálnejšie a efektívnejšie využívanie odvodovej a daňovej, dotačnej a subvenčnej a ostatných súčastí rozpočtovej politiky na dosiahnutie cieľov v urýchlení sociálno-ekonomického rozvoja.

Literatúra

- [1] Československá socialistická republika. Bratislava, Obzor 1978.
- [2] Historická statistická ročenka. Praha/Bratislava, SNTL/ALFA 1985.
- [3] CHORVÁTH, J.: Štruktúra štátneho rozpočtu, jej vývoj a význam pri stavbe socialistického rozpočtu. [Zborník, séria Politická ekonómia, roč. I.] Bratislava, FFUK 1963.
- [4] CHORVÁTH, J.: Základy rozpočtového práva. Bratislava, Veda 1984.
- [5] JAURA, Z.: Dokument nezapadol prachom. Hospod. Nov., 1987, č. 20.
- [6] KARVAŠ, I.: Sjednocení výrobních podmínek v zemích českých a na Slovensku. Praha, Orbis 1932.
- [7] KOZÁK, J.: Československá finanční politika. Praha/Brno, Orbis 1932.
- [8] LIPSCHEK, L.: K vývinu politickej správy na Slovensku. Bratislava, Vydav. SAV 1966.

- [9] PETRENKA, J.: Štátny rozpočet v odkaze SNP. In: *Financie od SNP po dnešok*. Bratislava, VŠE 1974.
- [10] *Programové vyhlásenia vlády ČSSR, SSR a ČSR*. Bratislava, Epocha 1969.
- [11] RÁKOŠ, E. — RUDOHORSKÝ, Š.: *Slovenské národné orgány 1943–1968*. Bratislava, Slovenská archívna správa 1973.
- [12] *Ročenky československej republiky 1919–1986*.
- [13] *Soznam finančného zamestnanectva v obvode Generálneho finančného riaditeľstva pre Slovensko v Bratislave*. Bratislava, kníhtlačiareň Ján Pocisk a spol. 1935.
- [14] *Soznam zamestnancov ministerstva financií, ministerstvu financií podriadených úradov, Finančnej prokuratúry, Slovenskej tabakovej réžie a Štátnej mincovne v Kremnici, Ružomberok, Lev 1943*.
- [15] *Statistická ročenka Republiky československé*. Praha 1938.
- [16] STRHAN, M.: *Kríza priemyslu na Slovensku v rokoch 1921–1923*. Bratislava, Vydav. SAV 1960.
- [17] STRHAN, M.: *Odbúravanie banského a železiarskeho priemyslu na Slovensku v rokoch 1921–1923*. *Histor. Čas.*, 2, 1954, č. 3.
- [18] VELTRUSKÝ, L.: *Peněžní oběh, úvěr a finance v kapitalistických státech*. Praha, SPN 1958.
- [19] *Vývoj hospodaření svazků územní samosprávy a počátky hospodaření NV*. Praha, FMF, č. XIV/3–5 923/1986.
- [20] WEITRICH, M.: *Staré a nové Československo. Národohospodářský přehled bohatství a práce*. Praha, Odborné knihkupectví Ferd. Svoboda 1938–1939.
- [21] *Záznamy a podkladové materiály FMF a MFCaM SSR*.

Konzultácie

Veľkoobchod s výrobnými prostriedkami a jeho ďalší rozvoj v ČSSR

JANEČEK, Milan

1. *K niektorým otázkam veľkoobchodu s výrobnými prostriedkami vo vzťahu k dynamike výrobnej spotreby*

Veľkoobchod s výrobnými prostriedkami je zložitým výmenným procesom medzi výrobcami a spotrebiteľmi výrobných prostriedkov. Na jednej strane výrobcovia výrobných prostriedkov predávajú svoje výrobky, ale zároveň nakupujú potrebné výrobné prostriedky, aby plynule obnovovali vlastnú výrobu. Skutočnosť je taká, že obchod s výrobnými prostriedkami zahŕňa v sebe obidve stránky obchodnej činnosti, predaj i nákup výrobných prostriedkov, prostredníctvom ktorých sa uskutočňuje zložitý proces zásobovania výrobných spotrebiteľov, tzv. materiálno-technické zásobovanie.

Veľkoobchod s výrobnými prostriedkami sa považuje za základnú formu [1, s. 135] obehu výrobných prostriedkov v národnom hospodárstve, ktorá prechádza postupným vývojom.¹

V súčasnosti sa v socialistických štátoch postupne formuje veľkoobchod s výrobnými prostriedkami, zdôrazňuje sa čoraz viac nevyhnutnosť racionalizácie obehu výrobných prostriedkov a pružného zabezpečovania obehových funkcií v tejto oblasti obchodu.

Na naliehavosť zabezpečovania tohto cieľa poukázal aj XXVII. zjazd KSSZ a uložil, aby sa zložitý materiálno-technický zásobovanie pretvorilo na pružný veľkoobchod.

S otázkou prestavby hospodárskeho mechanizmu sa dostáva problematika veľkoobchodu s výrobnými prostriedkami ešte výraznejšie do popredia, pretože jeho riadne fungovanie je nevyhnutnou podmienkou efek-

¹ V tomto smere pozoruhodným bolo VI. medzinárodné sympóziu o MTZ v Tbilisi už v roku 1969, ktorého sa zúčastnili vedeckí pracovníci zo všetkých socialistických štátov; riešilo otázky, ako postupovať pri budovaní obchodu s výrobnými prostriedkami [2].

tívneho zabezpečovania dynamiky výrobnjej spotreby. Dynamika výrobnjej spotreby je motivovaná intenzifikačnými faktormi predovšetkým vo výrobe, modernizáciou výrobných zariadení, lepším využívaním jestvujúcich výrobných kapacít, lepším zhodnocovaním surovín, materiálov, zriaďovaním nových výrobných odborov i prebiehajúcou špecializáciou, kooperáciou a integráciou vo výrobe.

Z hľadiska zásobovania to znamená zvýšený predaj a nákup materiálov, surovín, polotovarov vysokoefektívnej techniky — od investičných celkov až po komerčne, bežne vyrábané druhy strojov, prístrojov, náhradných dielov. Tradičné materiály sa postupne nahrádzajú syntetickými, rozširuje sa škála ich zastupiteľnosti, zlepšujú sa úžitkové vlastnosti materiálov, polotovarov, pribúdajú ich nové druhy. Pohyb v zásobovaní výrobných spotrebiteľov je vyvolaný pôsobením vedecko-technického rozvoja a súťaživosťou svetového technického pokroku, motivujúceho geometrický rast nových druhov výrobných prostriedkov a ich efektívnejšie využitie.

Dynamika v dopyte a ponuke na trhu spotrebných tovarov má bezprostredný vplyv aj na výrobnú spotrebu najmä v oblasti, kde výrobcovia vyrábajú spotrebné tovary. Zdôrazňovaná nevyhnutnosť oživovania a inovácie výrobkov v oblasti spotrebných tovarov sa premieta do častejších zmien v dopyte po výrobných prostriedkoch.

V súvislosti s touto otázkou nemožno pohyb výrobnjej spotreby načrtávať iba prostredníctvom výroby spotrebných tovarov v užšom zmysle slova. Širokú oblasť spotreby predstavujú aj nevýrobné organizácie. Napríklad zdravotníctvo predstavuje rozsiahlu oblasť spotreby neustále sa zdokonaľujúcej zdravotníckej techniky s nemalým dosahom na výrobnú spotrebu.

Z množstva príkladov uvedieme ešte, že na výrobnú spotrebu vplýva i rozsiahla bytová výstavba a výstavba pre celú terciárnu sféru. Problém oživovania a tvorby nielen zdravého, ale i pekného životného prostredia nabáda aj architektov a technikov k smelším a náročnejším riešeniam, pričom uplatňujú najrôznejšie druhy stavebných materiálov — od kovov, plastických látok, skla, až po rôzne druhy prefabrikátov.

Takýto pokrok vo výrobnjej spotrebe je vyvolávaný aj postupným zapájaním ekonomiky do svetového hospodárstva, do medzinárodnej delby práce.

Zásobovanie výrobnjej spotreby v tom najširšom zmysle slova vyžaduje dobre rozvinutý, organizačne dobudovaný obchod s výrobnými prostriedkami, ktorý je organickou súčasťou jednotného tovarového obehu v rámci jednotného reprodukčného procesu národného hospodárstva.

V etape prestavby hospodárskeho mechanizmu sústreďujeme pozornosť aj na optimalizáciu obehových procesov, na skúmanie a vytváranie podmienok, ktoré postupne budú vplývať na riadne fungovanie celej sféry obehu výrobných prostriedkov. Ide predovšetkým o vytváranie ekonomických podmienok štátneho plánu, medzi ktoré patrí predovšetkým

určenie rozsahu výroby v jednotlivých odvetviach, ktorý určuje rozsah a základnú štruktúru výrobných spotreby. Aj keď zdokonaľujúca sa metodika plánovania v centrálnej sfére riadenia využíva modernú výpočtovú techniku, môže orientačne naznačiť výrobnú spotrebu iba vo všeobecnejších skupinách a až v podnikovej sfére, na rovine odberateľ a dodávateľ.

Medzi ďalšie ekonomické podmienky fungovania obehových procesov patrí cenová politika, finančné a úverové podmienky súvisiace s obehom a zásobami výrobných prostriedkov, metodika hmotnej zainteresovanosti pracovníkov v obehovej činnosti, výška a štruktúra odbytových prirážok, štátne rezervy výrobných prostriedkov, ako aj nevyhnutný rozsah právnych predpisov, ktoré upravujú vzťahy medzi účastníkmi v oblasti obchodu s výrobnými prostriedkami. Využitím tovarovo-peňažných vzťahov sa spresní skutočná potreba čo vyrábať v smere konkrétnej štruktúry výrobných prostriedkov (v akom čase, kvalite, cene, v akých formách dodávok), ako odraz meniacej sa situácie na vnútornom a zahraničnom trhu.

2. *Inštitucionálna stránka obchodu s výrobnými prostriedkami zo systémového hľadiska*

Obchod s výrobnými prostriedkami zo systémového hľadiska predstavuje komplex zložitej štruktúry organizačných článkov obchodu — a ich vzájomných vertikálnych a horizontálnych väzieb — chápaný v najširšom zmysle slova, teda orgánov a organizácií uskutočňujúcich predaj a nákup výrobných prostriedkov.

Systémovo chápaná organizačná štruktúra obchodu s výrobnými prostriedkami (pozri obr. 1) pozostáva z týchto základných organizačných článkov:

- odbytové útvary vo výrobných organizáciách,
- veľkoobchodné podniky typu odbytových organizácií,
- obchodné združenia, účastinné obchodné spoločnosti,
- účelové zásobovacie organizácie,
- nákupné útvary výrobných organizácií.

Jednotlivé organizačné články, ktoré sú neddeliteľnou súčasťou systémovo chápaného obchodu s výrobnými prostriedkami a ktoré predstavujú organickú jednotu tohto obchodu, možno charakterizovať takto:

— Odbytové útvary výrobcov sú výsledkom objektívnej vnútropodnikovej delby práce a zabezpečujú obehové funkcie v súvislosti s odbytom svojich výrobkov. Spravidla každý výrobca vyrába pre domáce i zahraničné trhy a z hľadiska ekonomického určenia vyrobenej produkcie ju vyrába pre výrobnú alebo konečnú spotrebu, ibaže u jednotlivých výrobcov môže byť tento pomer rozdielny. Odbytové útvary sú východiskovými článkami obehu tovarov. Buď

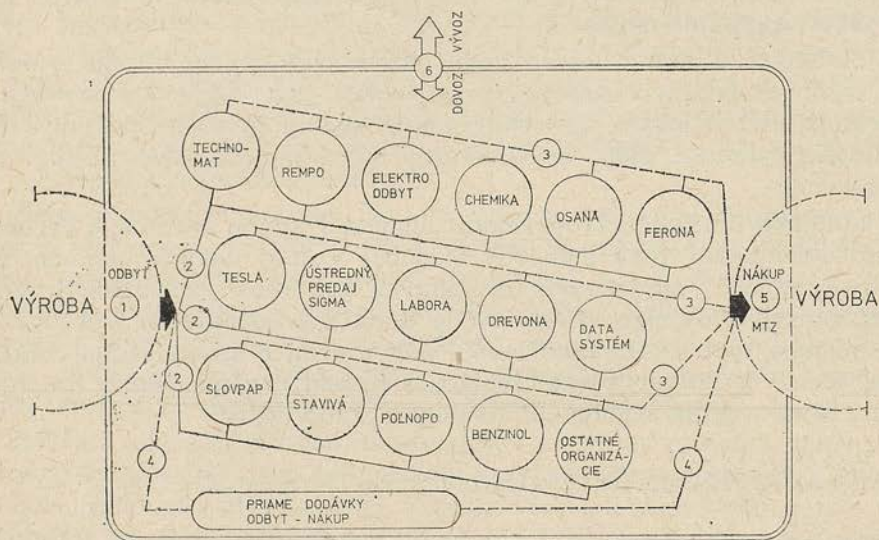
ony samy realizujú svoju produkciu ako priame dodávky výrobných prostriedkov, alebo využívajú na to iné sprostredkujúce články.

— Veľkoobchodné podniky typu odbytových organizácií bezprostredne podliehajú pod príslušný rezort. Takými sú napríklad: Rempo, podliehajúce pod Ministerstvo spotrebného priemyslu, Technomat, pod Federálne ministerstvo strojárstva. Inú skupinu predstavujú odbytové organizácie, ktoré pôsobia v rámci VHJ, napr. Chemika v rámci VHJ Slovchémia, združenie podnikov chemického priemyslu.

— Obchodné združenia, ktoré zriaďujú výrobcovia tej istej výrobnej komodity a prostredníctvom ktorých predávajú svoje výrobky, napr. Slovpap, odbytové združenie, ktoré si zriadili výrobcovia združení v truste Celpap. Formy obchodných združení môžu mať rôzny stupeň hospodárskoprávnej samostatnosti.

— Obchodné účastinné spoločnosti, ako určité možné formy podnikania, ktoré majú svoje opodstatnenie aj v našich hospodárskych podmienkach, prípadne i za účasti hospodárskych organizácií štátov RVHP, ale aj iných štátov, pokiaľ je to ekonomicky účelné.

— Účelové zásobovacie organizácie, ktoré si zriaďujú výrobcovia (výrobní spotrebitelia) na získavanie potrebných výrobných prostriedkov napríklad

Obr. 1. Schematické znázornenie systémovo chápaného obchodu s výrobnými prostriedkami

- Legenda:**
- 1 — odbytový útvar; predáva výrobky vlastnej výrobnej organizácie na ekonomické určenie výrobnej spotreby, konečnej spotreby a na vývoz;
 - 2 — dodávky odbytového útvaru odbytovým a ostatným organizáciám;
 - 3 — odbytové a ostatné organizácie zásobujúce výrobných spotrebiteľov;
 - 4 — priame dodávky výrobných prostriedkov medzi odbytovými a nákupnými útvarmi;
 - 5 — útvary nákupu (tzv. útvary MTZ) na strane výrobných spotrebiteľov;
 - 6 — vývoz a dovoz výrobných prostriedkov.

dovozom zo zahraničia, alebo výrobcovia v rámci miestneho hospodárstva, výrobných družstiev pri zaobstarávaní niektorých druhov výrobných prostriedkov.

— Nákupné útvary výrobcov, tzv. útvary materiálo-technického zásobovania vykonávajú opačnú činnosť ako odbytové útvary. Zabezpečujú nákup a plánovitý prísun výrobných prostriedkov na zabezpečenie plynulosti výroby vlastnej výrobnjej organizácie. Nákupný útvar je vnútropodnikovým strediskom vybavený právomocou k výkonu tejto funkcie.

— Napokon pre zásobovanie výrobných spotrebiteľov má určité ekonomické opodstatnenie aj obchodná sústava Ministerstva obchodu a spotrebného družstevníctva, ako doplnkové zásobovanie, o čom rozhodujú ich nadriadené orgány.

Súčasná organizačná štruktúra zásobovacieho systému výrobnjej spotreby nie je dobudovaná, podlieha a bude podliehať zmenám. Vplývajú na ňu viaceré činitele, ktoré vyplývajú napr. z prebiehajúcej integrácie, koncentrácie, špecializácie a kooperácie vo výrobe v horizontálnom alebo vertikálnom smere, no najmä hodnotové kategórie, keď si výrobcovia vytvárajú pre predaj svojich výrobkov také organizačné články a formy predaja, ktoré sú pre nich, ale najmä pre odberateľov výrobných prostriedkov, najefektívnejšie.

Efektívnosť v tomto smere bude rozhodovať o tom, či má výrobca uskutočňovať predaj výrobných prostriedkov sám, vlastným obchodným aparátom až výrobným spotrebiteľom, prípadne vytvoriť špecializovanú obchodnú jednotku, alebo využiť služby iných samostatných obchodných organizácií.

Z hľadiska ďalšieho vývoja organizačného systému obchodu s výrobnými prostriedkami treba pripustiť možnosť vzniku nových veľkoobchodných organizácií, spoločných obchodných podnikov zásobujúcich výrobných spotrebiteľov, ako aj vytvorenie ďalších predpokladov pre rozvinutie vyššieho typu spolupráce medzi odbytovými a zásobovacími základňami RVHP a hľadať miesta možných foriem organizačných prepojení medzi zásobovacími systémami členských štátov RVHP.

3. *Ďalší rozvoj veľkoobchodu s výrobnými prostriedkami*

Ďalší rozvoj obchodu s výrobnými prostriedkami treba odvodzovať, v súvislosti s prestavbou hospodárskeho mechanizmu, v postupnom rozvíjaní socialistickej podnikavosti.

Súdruh L. Štrougal charakterizoval na celoštátnom aktíve o zabezpečení uznesenia 4. zasadnutia ÚV KSČ socialistickej podnikavosť takto: „Pod týmto pojmom chápeme tvorivú hospodársku činnosť na základe socialistickeho vlastníctva, ktorá pri rešpektovaní spoločenských potrieb vychádza z vnútorných podnetov danej hospodárskej organizácie, nie je podniku vnútená pokynom či nariadením zhora“ [3].

To znamená, že všetky organizačné články zásobovacieho systému musia byť spojené s úlohami intenzifikácie v národnom hospodárstve. Realizácia tohto zámeru je možná len vtedy, ak sa konkretizuje v podnikovej sfére na úrovni dodávateľov a odberateľov výrobných prostriedkov. Primárne postavenie bude musieť získať spotrebiteľ výrobných prostriedkov, aby on sám v nadväznosti na vlastnú aktívnu odbytovú činnosť koncipoval a realizoval vlastný výrobný program dimenzovaný a štruktúrovaný na základe požiadaviek jeho odberateľov.

V tomto duchu, v rámci podnikateľských aktivít, všetky organizačné články zásobovacieho systému výrobných spotrebiteľov komponujú do svojich obchodnopolitických zámerov požiadavky odberateľov, ktoré možno zhrnúť do týchto najzákladnejších požiadaviek výrobných spotrebiteľov:

— aby zásobovací proces zo strany dodávateľov prebiehal bez vážnejších porúch a zvládol kvantitatívnu, štruktúrno-sortimentnú, cenovú a časovú stránku dodávok;

— aby sa čoraz viac rozvíjali pokrokové formy zásobovania a neustále sa zefektívňoval zásobovací proces na strane výrobného spotrebiteľa.

K výrobnospotrebitelským požiadavkám pristupuje skutočnosť, že výrobní spotrebiteľia v podnikateľských zámeroch koncipujú vlastnú stratégiu a taktiku odbytovo-výrobnej činnosti s vytyčovaním nielen krátkodobých, ale i dlhodobých cieľov, čo musí vplývať aj na podnikateľské zámery dodávateľských organizačných článkov v komplexnosti zásobovacieho systému, inak povedané, v celom systémovo chápanom obchode s výrobnými prostriedkami.

Nemožno obísť skutočnosť, že významnými článkami v systémovo chápanom obchode s výrobnými prostriedkami je rozsiahla sieť veľkoobchodných podnikov typu odbytových organizácií, ale aj ďalších typov obchodných organizácií a ďalších novších foriem obchodných organizácií, ktoré tu môžu vzniknúť. Dá sa očakávať, že práve táto sieť veľkoobchodných podnikov bude priekopníkom novších foriem komerčnej podnikavosti i noších foriem spolupráce s výrobnými spotrebiteľmi.

Zníženie počtu záväzných ukazovateľov a limitov pre zostavenie plánu podnikov vedie odbytové organizácie a výrobných spotrebiteľov k väčšej samostatnosti a zodpovednosti v rozhodovacích procesoch a iste bude vplývať i na oblasť nových foriem spolupráce a na ňebu práce s výrobnými spotrebiteľmi, a to lepším využívaním hodnotových kategórií, ekonomických nástrojov v najširšom zmysle slova, využívaním obchodných kalkulácií a kalkulačnej principiálnosti vôbec [4].

Adekvátne tejto novovytvárajúcej sa ekonomickej klíme musí zodpovedať vyšší stupeň tvorivej a pružnej komerčnej aktivity najmä v týchto oblastiach činnosti:

V prvom rade si pozornosť zasluhuje výskum trhu a spotrebiteľského dopytu využitím výpočtovej techniky. Z teoretického hľadiska je me-

todika týchto výskumov pomerne dobre prepracovaná, ale v komerčnej praxi modely týchto výskumov nenašli adekvátne uplatnenie. Súčasná miera presnosti výskumu je v mnohom iluzórna, výstupy výskumu sa nerealizujú v plnom rozsahu u výrobcov výrobných prostriedkov, výskum sa v mnohých prípadoch javí formálny, s príslušnými následkami pre výrobných odberateľov.

Prestavba hospodárskeho mechanizmu vyžaduje exaktný výskum, ktorý musí permanentne mapovať zmeny v dopyte v rámci celkovej spotreby a v štruktúre dopytu po výrobných prostriedkoch, a to aj z hľadiska perspektív výrobnej spotreby, a tieto poznatky v spolupráci s výrobcami zakomponovať do plánov výrobných programov výrobných organizácií vyrábajúcich výrobné prostriedky.

Ďalší rozvoj obchodu s výrobnými prostriedkami vytvára priestor pre aktivitu obchodno-podnikateľských zámerov, pre ďalšiu racionalizáciu a aktivizáciu predaja. Vo všeobecnosti ide o to, aby dodávatelia zvládli dané úlohy, aby plynule zásobovali výrobných spotrebiteľov, aby preklenuli arytmiu medzi výrobou a spotrebou výrobných prostriedkov, aby vytvárali optimálne veľké zásoby. Dodávatelia výrobných prostriedkov v oveľa väčšej miere využívajú v riadení tvorby dodávateľských zásob také exaktné metódy, akými sú najmä optimalizácia a modelovanie zásob, za použitia výpočtovej techniky.

V rámci ďalšieho rozvíjania obchodu s výrobnými prostriedkami sa budú musieť oživovať všetky formy ponuky, rozvíjať tradičná obchodná pružnosť, presnosť, racionalizovať obchodná korešpondencia, dodržiavať dohodnuté termíny, vybavovať reklamácie a v prípadoch, ak je to komerčne účelové a ekonomické, využívať osobný styk s výrobnými spotrebiteľmi prostredníctvom obchodných zástupcov.

Rýchlejším tempom a v čoraz väčšom rozsahu by sa malo uskutočňovať kompletizačné, tzv. profesné zásobovanie v záujme úplnejšieho uspokojovania potrieb výrobných spotrebiteľov, podľa dohodnutého dodávateľského harmonogramu. Okrem tejto formy zásobovania do úvahy prichádzajú ďalšie formy racionalizácie dodávok tak, aby dodávatelia v stále väčšej miere preberali na seba od výrobných spotrebiteľov starostlivosť o zásobovací proces, aby zbavovali výrobných spotrebiteľov od zložitých a časovo náročných nákupných operácií a odbúravalí u výrobných spotrebiteľov skladové hospodárstvo a starosti s udržiavaním zásob výrobných prostriedkov. Takýto proces aktívneho zásobovania vytvára sľubné predpoklady pre vyšší stupeň racionalizácie zásobovania výrobných spotrebiteľov a ten treba teoreticky, a najmä prakticky dotvárať.

Nebude od vecí aspoň krátka zmienka o tom, že v hospodársky vyspelých nesocialistických krajinách je obchod v zásobení výrobných spotrebiteľov natoľko pružný, že výrobný spotrebiteľ nemá vlastné, alebo má len malé skladové hospodárstvo, jeho spotrebiteľské zásoby mu kryjú spotrebu vo výrobe častokrát iba na niekoľko hodín. Za týchto podmienok pre-

berá dodávateľ na seba všetko riziko za škody, ktoré by vznikli z porúch pri dodávkach u výrobného spotrebiteľa.

Rozvoj obchodu s výrobnými prostriedkami je nemysliteľný bez ďalšieho rozvíjania obchodných služieb v ich mnohorakých formách, ktoré sú výrazom kvalitatívnej úrovne zásobovacej činnosti, prispôsobovanej užším záujmom výrobných spotrebiteľov. Ďalšia koncepcia obchodných služieb je viazaná na všetky základné výrobné činitele, teda v spojení predovšetkým s predajom pracovných prostriedkov, pracovných predmetov v takých formách služieb, akými sú vysokošpecializované poradeniské služby spojené s dodávkami technologických zariadení, poskytovanie dokumentačných materiálov, aplikačné služby, inšpekčné služby, servisné služby a mnoho ďalších.

Určítym druhom obchodných služieb je prenájom výrobných prostriedkov, najmä drahších zariadení, prístrojov. Táto forma prenájmu, tzv. leasing, sa v značnej miere uplatnila v priemyselne vyspelých krajinách. U nás sme v tomto smere urobili niekoľko krokov, ale prenájom sa v širšej miere nevyužíva, hoci máme predpoklady na jeho širšie uplatňovanie. Forma prenájmu v oblasti výrobnéj spotreby by si zaslúžila hlbšiu ekonomickú analýzu a na základe nej zmeranie prínosových efektov, ktoré by predstavovali východisko pre odvážnejší postup zo strany našich podnikov — podnikateľov.

Dodávateľia výrobných prostriedkov v rámci celého komplexu obchodu s výrobnými prostriedkami majú možnosť skúmať komerčnú pružnosť pri zásobovaní výrobných spotrebiteľov v hospodársky vyspelých krajinách a využiť v našich podmienkach postupne všetko pozitívne, čo by pomohlo skvalitňovať zásobovací proces.

Pre ďalšie zlepšenie zásobovacieho procesu v oblasti výrobnéj spotreby prichádza do úvahy skúmať a využiť vplyvy, ktoré by znamenali ďalšiu racionalizáciu foriem pohybu výrobných prostriedkov. Takými sú ďalšie formy racionalizácie skladového hospodárstva u dodávateľov pri využívaní najnovšej skladovej technológie za pomoci elektronizovanej techniky. V maximálnej miere by sa mali využívať poznatky z vedeckej organizácie práce. Využitie týchto možností by v značnej miere bolo prínosom pre zrýchlenie obratu zásob výrobných prostriedkov, znižovanie celkového objemu zásob pri súčasnom zvyšovaní kvalitatívnej úrovne zásobovania výrobných spotrebiteľov.

V záujme plnšieho pochopenia nevyhnutnosti ďalšieho zdokonaľovania obchodu s výrobnými prostriedkami v procese prestavby hospodárskeho mechanizmu nemožno obísť otázku primárnosti postavenia výrobného spotrebiteľa pri uspokojovaní jeho potrieb. Obchod s výrobnými prostriedkami rešpektuje určité objektívne požiadavky výrobného spotrebiteľa. Výrobní spotrebiteľia preto hľadajú možnosti pri nákupe a čoraz viac sa budú usilovať o také spôsoby a formy znižovania nákladov spojených s obstarávaním výrobných prostriedkov, ktoré by pomáhali z hospodárňovať vlastnú výrobu a dosahovať lepšie hospodárske výsledky.

Úlohou obchodu s výrobnými prostriedkami je, aby v spolupráci s odberateľmi rozvíjal novšie formy spolupráce, motivované ekonomickými kritériami a kalkuláčnými úvahami.

Osobitné postavenie v systémovo chápanom obchode s výrobnými prostriedkami majú obchodné organizácie, ktoré vystupujú ako medzičlánky a majú hospodárskoprávnu samostatnosť. Títo obchodní partneri účtujú za dodávky výrobným spotrebiteľom odbytovú prirážku. Odberatelia výrobných prostriedkov majú možnosť svoje rozhodnutia alternovať. Buď operatívne nakupovať častejšie a menšie množstvá od odbytových organizácií zaplatením odbytovej prirážky k veľkoobchodnej cene, alebo nakupovať odrazu väčšie množstvá priamo u výrobcu bez odbytovej prirážky, čo je však viazané na väčší úver a úroky. Výrobný spotrebiteľ na základe týchto kalkuláčnych úvah bude voliť najefektívnejšie formy a spôsoby dodávok, teda to, čo je pre neho ekonomicky najvýhodnejšie. Z týchto pohľadov rovnako posúdi výhodnosť tzv. traťových dodávok prostredníctvom odbytových organizácií za odbytový traťový príplatok. Uplatňovanie naznačených kalkuláčnych úvah v partnerských vzťahoch, ich realizácia nemá byť brzdená rôznymi administratívnymi zábranami, práve tak ani voľba dodávateľa výrobných prostriedkov, pokiaľ takéto možnosti existujú.

Prestavba hospodárskeho mechanizmu vnáša všetky formy odbytových organizácií do náročnejších podnikateľských úvah a foriem spolupráce s odberateľmi. Tomuto duchu zodpovedá ekonomický princíp fungovania v odbytových organizáciách. Jeho charakteristiku možno zovšeobecniť takto:

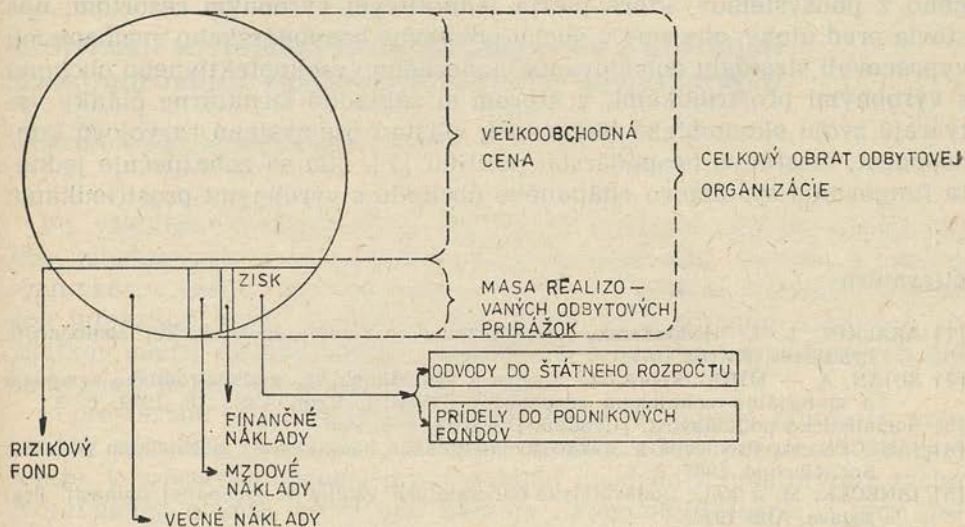
Hmotná zainteresovanosť pracovníkov odbytových organizácií je viazaná na plnenie úloh prostredníctvom zisku, ktorý je jedným z významných ukazovateľov pre hodnotenie činnosti odbytových organizácií. Zdrojom tvorby zisku je masa realizovaných odbytových prirážok. Táto súvislosť aktivizuje odbytové organizácie k tomu, aby dosahovali čo najvyšší obrat, pričom uplatňujú známu zásadu, že s rastom obratu rastie aj súhrn realizovaných odbytových prirážok, s čím ďalej súvisí aj známa objektívnosť v pohybe nákladov. Pri raste obratu sa stále náklady nemenia a časť nákladov rastie pomalšie ako obrat [5].

Súvislosti hmotnej zainteresovanosti odbytových organizácií na zisku prostredníctvom obratu znázorňujeme schematicky na obrázku 2.

Tieto súvislosti majú širšiu platnosť vo väzbe na prestavbu hospodárskeho mechanizmu. Dynamika obratu a zisku spolu so zhospodárňovaním činnosti odbytových organizácií sú zdrojom tvorby vlastných finančných prostriedkov vo forme účelových podnikových fondov, ktoré sú významným faktorom podnikania. V podmienkach prestavby hospodárskeho mechanizmu odbytové organizácie rešpektujú úlohy plánu ako celospoločenský cieľ, ktorý však koncipujú do stratégie a taktiky vlastnej odbytovej organizácie s vytyčovaním vlastných dlhodobých a krátkodobých cieľov, ako prejav a meradlo tvorivého ekonomického myslenia.

Z toho, čo sme už naznačili, vyplýva, že ide o vyšší stupeň kvalitatívnej stránky zásobovania výrobných spotrebiteľov, o vyšší stupeň rozvíjania spolupráce s výrobcami-dodávateľmi výrobných prostriedkov, a to v mnohom závisí aj od schopností pracovníkov v tejto oblasti obchodu.

Ďalší rozvoj a zdokonalenie fungovania systémovo chápaného obchodu s výrobnými prostriedkami je nerozlučne spätý s postupným vytváraním

Obr. 2. Súvislosti hmotnej zainteresovanosti obytových organizácií na zisku prostredníctvom obratu

predpokladov, ktoré umožňujú pružne sa prispôsobovať meniacim situáciám na vnútornom trhu z hľadiska výrobných prostriedkov. Z tohto hľadiska ide o postupné vytvorenie a zladenosť týchto navzájom súvisiacich predpokladov:

— Predovšetkým sa treba usilovať, aby zásobovací systém zvládol zásobovanie výrobnej spotreby čo najefektívnejšie, všestranným využívaním domácich zdrojov výrobných prostriedkov a ich účelne plánovaným dovozom.

— Na pokrytie výkyvov, ktoré sú vyvolávané zmenami v dopyte po výrobných prostriedkoch, treba vytvoriť na úrovni zásobujúcich článkov optimálne, objemovo a sortimentne mobilné, ekonomicky účelne dislokované dodávateľské zásoby. Na zvládnutie tejto úlohy je potrebné využívať najexaktnejšie metódy riadenia a tvorby zásob za pomoci dobre fungujúceho informačného systému na báze výpočtovej techniky, v duchu novokoncipovaných metód podnikového hospodárenia.

— Práve tak bude účelné posúdiť jestvujúce možnosti a cielavedome ďalej vytvárať možnosti pre operatívne dodávky výrobných prostriedkov navzájom medzi organizačnými článkami zásobovacích systémov v krajinách RVHP.

— Pomocou postupne účelovo vytvorených devízových rezerv riešiť výkyvy

na trhu výrobných prostriedkov, ekonomicky zdôvodneným operatívnym dovozom.

— V rámci postupného vytvárania týchto predpokladov bude potrebné zväziť možnosť ešte účelnejšej, ekonomicky zdôvodnenej tvorby strategických zásob a ich využívania pri niektorých dôležitých surovinách a materiáloch, ktorými štát môže konkrétnejšie ovplyvniť v určitých prípadoch situáciu na trhu [6].

Systémové chápanie obchodu s výrobnými prostriedkami štruktúrovaného z podsystémov, ktoré patria jednotlivým výrobným rezortom, nás stavia pred úlohy, aby sme v duchu prestavby hospodárskeho mechanizmu vypracovali stratégiu dobudovania moderného vysokoefektívneho obchodu s výrobnými prostriedkami, v ktorom si základné štruktúrne články vytvárajú svoju ekonomickú budúcnosť, vlastnú premyslenú rozvojovú koncepciu, čiastkovú hospodársku politiku [7], čím sa zabezpečuje jednota fungovania systémovo chápaného obchodu s výrobnými prostriedkami.

Literatúra

- [1] ABALKIN, L. I.: Hospodársky mechanizmus rozvinutej socialistickej spoločnosti. Bratislava, Pravda 1977.
- [2] ŠUJAN, A. — MIHÁLIKOVÁ, A.: Správa o výsledkoch VI. medzinárodného sympózia o materiálno-technickom zásobovaní v Tbilisi. Ekon. Čas., 18, 1979, č. 2.
- [3] Socialistická podnikavosť. [Úvodník.] Pravda, 5. 3. 1987.
- [4] JANEČEK, M.: Príspevok k otázke socialistickeho podnikania v obchodnom podniku. Soc. Obchod, 1987, č. 4.
- [5] JANEČEK, M. a kol.: Dodávateľsko-odberateľské vzťahy v obchodnej činnosti. Bratislava, Alfa 1977.
- [6] HRONSKÝ, F. — RENDOŠ, L. a kol.: Obchodná činnosť výrobných organizácií na domacom a zahraničnom trhu. Bratislava, Alfa 1971.
- [7] PŘÍVARA, J.: Prestavba hospodárskeho mechanizmu, Bratislava, Pravda 1987.

K diskusii sovietskej ekonomickej vedy o otázkach zdokonaľovania riadenia národného hospodárstva

SAMSON, Štefan — JAKUBÍKOVÁ, Emília

Vo všetkých socialistických štátoch v podstate dozreli podmienky pre zdokonaľovanie plánovitého riadenia ekonomík. Pravda, v niektorých skôr, v niektorých neskoršie, v jedných s väčšou, v druhých s menšou intenzitou tlaku. Vzájomná informovanosť a výmena získaných poznatkov medzi socialistickými krajinami o prestavbe hospodárskych mechanizmov je preto namieste.

S prestavbou hospodárskych mechanizmov je spojené množstvo otvorených otázok a problémov, na ktoré sa sústreďuje pozornosť súčasnej teórie. V príspevku chceme preto priblížiť diskusiu k niektorým z týchto teoretických otázok, ktorá pod názvom *Ekonomická teória a prax prestavby* prebiehala v roku 1987 v sovietskom časopise *Kommunist* [1; 2; 3]. Zúčastnili sa na nej viacerí poprední pracovníci sovietskej ekonomickej vedy: člen korešpondent AV ZSSR L. I. Abalkin, riaditeľ Ekonomického ústavu AV ZSSR, akademik A. I. Ančiškin, riaditeľ Ústavu ekonomiky a prognóz vedecko-technického rozvoja AV ZSSR, člen korešpondent AV ZSSR A. G. Granberg, riaditeľ Ústavu ekonomiky a organizácie priemyselnej výroby Sibírskeho oddelenia AV ZSSR, člen korešpondent AV ZSSR P. G. Bunič, vedúci katedry Moskovského ústavu riadenia S. Ordžonikidzeho a akademik A. M. Rumiancev.¹

K otázke, do akej miery je ekonomická teória pripravená odpovedať na otázky jednoznačne nastolené na XXVII. zjazde KSSZ, L. I. Abalkin predovšetkým uviedol, že XXVII. zjazd KSSZ dal základ hlbokej revolučnej prestavbe v spoločnosti a v myslení ľudí. Vyjadril to, čo je objektívne nevyhnutné v samom živote. Mnohé z týchto aktuálnych problémov nemohli zostať mimo pozornosti ekonomickej vedy. Týka sa to aj prechodu národného hospodárstva na cestu intenzívneho rozvoja, prestavby hospodárskeho mechanizmu, ako aj riešenia mnohých sociálnych otázok. Na-

¹ Názory popredných sovietskych ekonómov uvádzame v zostručnenej forme výberu toho najpodstatnejšieho.

priek tomu, že tieto oblasti boli už do určitej miery vedecky rozpracované, výčitky o odtrhnutí ekonomickej vedy od života, od požiadaviek praxe, ktoré odzneli na XXVII. zjazde KSSZ, sú plne opodstatnené. Nahromadilo sa príliš veľa scholastických a špekulatívnych konštrukcií, príliš silná bola orientácia na pomalé a čiastočné zlepšenia tam, kde sa žiadali kvalitatívne radikálne premeny. Dnes je nevyhnutný rozvoj ekonomických vied, predovšetkým ich jadra — politickej ekonómie socializmu, na kvalitatívne vyššej úrovni. Je potrebné si ale uvedomiť, že veda sa nemôže rozvíjať na základe naplánovaného prírastku poznatkov. A už žiadny rozvoj nemôže byť tam, kde nový jav sa vyjadruje iba ako zrejmé potvrdenie skôr vyslovených poučiek. Zvaľovať celú vinu na teóriu je však nedôsledné a môže byť škodlivé, lebo to odvádza od analýzy podstatných príčin negatívnych javov a vytvára živnú pôdu pre teoretický nihilizmus [1, s. 31—32].

A. I. Ančiškin bol toho názoru, že ekonomická teória, takisto ako aj ostatné spoločenské vedy, nie je pripravená odpovedať na otázky nastolené XXVII. zjazdom KSSZ. Mnohé základné problémy rozvíjajúceho sa socializmu sa riešili empiricky, so všetkými negatívnymi dôsledkami spojenými s teoretickou nepripravenosťou na takéto riešenia. Spomedzi viacerých príčin takejto situácie ako hlavnú označil absenciu presne definovanej spoločenskej a politickej potreby hlbokého a objektívneho odhaľovania reálnych zákonitostí ekonomického rozvoja. To priviedlo ekonomickú vedu na cestu konjunkturalizmu, opisovania a často až primitívnej apologetiky.

K príčinám tohto vývoja A. I. Ančiškin radil predovšetkým metódy riadenia ekonomiky. Podľa jeho mienky by bolo preto užitočné analyzovať vzájomnú súvislosť a podmienenosť metód riadenia hospodárstva a vývoja ekonomickej vedy v jednotlivých etapách vývoja socializmu. Z analýz by malo vyplynúť prečo a v akých podmienkach sa rozvíjala ekonomická veda. Stav ekonomickej vedy bol vždy spojený s ideológiou, s existenciou alebo neexistenciou dogiem, ktoré často určovali nielen smery výskumu, ale aj ich závery a výsledky. Ideologická orientácia marxistickej, takisto ako buržoáznej ekonomickej teórie je objektívne podmienená. To je prirodzené, lebo táto veda vždy vyjadruje triedne záujmy. Problém je však v tom, do akej miery sú ideologické pokyny objektívne a v akej miere zodpovedajú potrebám historického rozvoja danej etapy. Nezriedka boli tieto ideologické smernice v protirečení s reálnymi podmienkami a požiadavkami predbiehali dobu, boli utopické, ako napríklad zveličovanie vyspelosti, zrelosti bezprostredného charakteru spoločenskej práce, z čoho plynula orientácia na vyrovnávanie a rovnosť. Iné zase zostávali verné princípom, ktoré vznikli v konkrétnych, napr. vojnových podmienkach a boli preto nevhodné pre mierovú výstavbu. Na vedecké axiomy sa povýšilo mnoho poučiek, ktoré si vyžadovali argumentáciu, dôkazy, a nie apriórne uznanie. K príčinám, ktoré brzdili rozvoj ekonomickej vedy, patrí aj dodnes pretrvávajúci rezortizmus vo

výskume. Zaostala aj materiálno-technická a informáčna základňa ekonomickej vedy. Stále pretrváva názor, že ekonómovi na výskum stačí pero, papier a nevela výpočtovej techniky. V skutočnosti súčasný ekonomický výskum, zvlášť aplikovaného charakteru, vyžaduje vysokú vybavenosť rozličnou informačno-výpočtovou technikou a vytvorenie údajových báz a informačno vyhľadávacích systémov. To sú nástroje, ktoré v súčasnosti ekonóm nevyhnutne potrebuje. Bez analýz faktických materiálov, spracovania hromadných štatistických údajov ne je možné rátať s tým, že sa odhalia reálne zákonitosti rozvoja ekonomiky.

Príčiny zaostávania ekonomickej vedy A. I. Ančiškin videl aj v nedostatočnej úrovni prípravy vedeckých pracovníkov. Zvláštnym problémom je napríklad odtrhnutosť ekonomickej teórie od skutočných problémov socialistickej ekonomiky vo výučbe na vysokých školách [1, s. 35—38].

P. G. Bunič uviedol, že januárové plénum ÚV KSSZ v roku 1987 veľmi správne konštatovalo, že medzi príčiny, ktoré vyvolali súčasnú zložitú a protirečivú situáciu, patrí zachovanie teoretických predstáv o socializme, v mnohých prípadoch na úrovni 30.—40. rokov. Ekonomická veda sa príliš zaoberala vychvaľovaním „nezvratných“ právd a ich propagandistickým vysvetľovaním. „Bezpečné“ boli scholasticky písané práce, hra na definície, z ktorých nevplývali seriózne praktické rady a odporúčania pre hospodársku politiku a prax. Odvetvové ekonomiky bez nových politickoekonomických základov zaznamenali len malé evolučné zmeny. Za takéhoto stavu ekonomických vied, prax na ne nemala významnejší dopyt a riadenie hospodárstva sa uberalo podľa vytvorených stereotypov. To neznamená, že nevznikli pokusy o konštruktívnu analýzu a nastoľovanie nových myšlienok. Nemali však podporu, a navyše, zástancovia najradikálnejších názorov nezriedka upadali do „nemilosti“.

V závislosti od toho, ako sa ekonomická situácia vyostrovala, aktivizoval sa aj výskum pozitívneho charakteru, reprezentovaný ekonómami, ktorí sa zúčastnili na príprave a realizácii prvých etáp ekonomickej reformy zo 60. rokov [2, s. 14—15]. A. M. Rumiancev bol toho názoru, že práve ekonomická analýza poslúžila na to, aby XXVII. zjazd KSSZ vytýčil dôležité a naliehavé úlohy ďalšieho rozvoja. Nepričinila sa o to však celá ekonomická veda, zaostávala napr. oblasť vedeckovýskumnej činnosti pre potreby rozvoja národného hospodárstva. Rozvoj ekonomickej vedy bol ovplyvnený predovšetkým výsledkami individuálnych výskumov a prác. Nedostával spoločenské objednávky a nemal ani dostávajúcu oficiálnu podporu od riadiacich štátnych inštitúcií [3, s. 25—26].

Názory sovietskych ekonómov na túto problematiku, pripravenosť ekonomickej teórie pre rozvoj socialistickeho hospodárstva, v mnohom potvrdzujú aj naše skúsenosti. Po krízových rokoch koncom 60. rokov došlo k čiastočnej stagnácii a k prešlapovaniu bez podstatnejších pozitívnych krokov dopredu. Takmer celých pätnásť rokov sme vysvetľovali a zdôvodňovali chyby, ktorých sme sa dopustili v ekonomickej reforme z druhej polovice 60. rokov bez toho, aby sme podstatnejšie pokročili

v zdokonaľovaní riadenia hospodárstva a v jeho zefektívnení. Až koncom 70. rokov, keď znovu poklesla dynamika hospodárskeho rastu, sa aj u nás prax začala viac zaujímať o ekonomickú teóriu.

Sovietski ekonómovia považujú za najmenej rozpracované a najaktuálnejšie smery rozvoja ekonomickej teórie pre realizáciu hospodárskych úloh XXVII. zjazdu KSSZ problémy spojené s prestavbou, s kvalitatívnou premenou socializmu.

Napríklad L. I. Abalkin bol toho názoru, že pozitívny posun dopredu je potrebný vo všetkých smeroch ekonomickej teórie určených zjazdom. Úspech v tej či onej oblasti nemôže byť úplný bez celkového riešenia nahromadených problémov. Zo všetkých doteraz nedostatočne poznaných a riešených problémov na prvé miesto položil analýzu zložitej štruktúry vlastníckych vzťahov, im zodpovedajúcich ekonomických záujmov a mnohorakých foriem ich ekonomickej realizácie. Zdôvodňoval to tým, že riešenie väčšiny súčasných problémov sa v konečnom dôsledku opiera o rozpracovanie sociálno-ekonomického mechanizmu fungovania spoločenského vlastníctva a že rozpracovanosť tejto problematiky je nedostatočná. Podľa jeho názoru vlastnícke vzťahy sa zobrazovali v ekonomickej literatúre nanajvýš primitívne, akoby v jednej rovine. Chýbali hlbšie predstavy o ich štruktúre, o ich prvotných a druhotných formách. Nevysvetlilo sa podstatnejšie, prečo socialistické vlastníctvo sa často od cudzuje od svojich subjektov a prijíma sa akoby nikomu nepatriace. Nedostatočne sa vysvetlilo aj to, prečo ekonomika založená na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov sa javí v mnohých prípadoch ako málo efektívna, málo pohyblivá a málo prispôsobivá zmeneným podmienkam. Úspešnejšie napredovať pri urýchľovaní sociálno-ekonomického rozvoja vyžaduje hlbšie poznať vlastnícke vzťahy, formy a spôsoby ich realizácie v celej ich šírke, zložitosti a protirečivosti. Len na základe ich dôslednejšieho poznania sa dajú reálne určiť konkrétne formy a cesty k tomu, aby všetci pracujúci, každý pracovný kolektív sa považoval za hospodára a konal ako skutočný hospodár, ako subjekt vlastníctva a hospodárenia. Len takto možno zabezpečiť prechod k ekonomike s vyššou organizáciou a efektívnosťou, ktorá by zosúlaďovala strohý racionalizmus s humánnym zameraním spoločenskej výroby [1, s. 31—32].

A. I. Ančiškin prekonanie „bielych miest“ v ekonomickom výskume videl predovšetkým v upresnení hraníc toho, čo dnes voláme ekonomicou vedou a v nej aj politickou ekonómiou. Nevyhnutnosť formovania ekonomickej teórie spolu so svojím predmetom — ekonomikou, chápanou ako spôsob výroby, je určovaná podľa neho nielen potrebami samej vedy, ale aj praktickými potrebami. Napríklad plánovanie a riadenie ekonomiky má svoj objekt predovšetkým vo výrobných silách. Chýbajúca teória rozvoja výrobných síl bráni okrem iného zdokonaľovaniu plánovitosti vedeco-technického pokroku a sťažuje praktické riešenie problémov organizácie výrobných síl, v marxistickom zmysle chápanej ako objektívne podmienené formy koncentrácie a kombinácie spoločenskej práce, jej delby

a špecializácie. Vedecké chápanie reálnej úrovne zospoločenšenia výroby, objektívne podmienených foriem jej organizácie umožní odhaliť materiálny základ pohybu socialistického vlastníctva, jeho vnútornej štruktúry a inštitucionálnych foriem. Viaceré dnešné protirečenia v národnom hospodárstve, alebo ináč povedané, viaceré faktory dnešného brzdiaceho mechanizmu sú spojené s administratívno-byrokratickým ponímaním naznačených problémov, s odtrhnutím inštitucionálnych foriem od vlastníckych vzťahov a ich odtrhnutím od objektívnej organizácie výroby. Ako príklad môže slúžiť množstvo umelých prekážok pri vytváraní tak vertikálnych, ako aj horizontálnych integračných procesov, alebo na druhej strane, vytváranie inštitucionálnych foriem predbiehajúcich reálnu úroveň zospoločenšenia výroby tam, kde je efektívne zachovať skupinové, resp. družstevné a individuálne formy pracovnej činnosti [1, s. 38].

A. G. Gramberg poukázal na potrebu zvedečtiť ekonomickú teóriu zdokonaľovaním merania, kvantitatívnym vyjadrením jednotlivých ekonomických kategórií. Aj touto cestou je potrebné zdokonaľiť a zabezpečiť rozvoj celej ekonomickej teórie, a to nielen odvetových ekonomík, ale aj politickej ekonómie. Podľa jeho názoru, aj tie najabstraktnejšie a na prvý pohľad čisto „kvalitatívne“ ekonomické kategórie, ako napríklad výrobné vzťahy, ekonomické zákony a pod., je možné ekonomicky merať, lebo aj pri zdokonaľovaní výrobných vzťahov sa predpokladajú ekonomické kritériá, miera tohto zdokonaľenia. Rovnako pri ekonomických zákoch je nevyhnutné poznať mieru realizácie ich „požiadaviek“, čo je nevyhnutná podmienka prechodu od abstraktného ku konkrétnemu. Bez dostatočne presných meradiel — ukazovateľov nie je možné preverovať teoretické hypotézy, zovšeobecňovať empirické údaje, dávať reálne prognózy a praktické odporúčania. Podstatné osobitosti ekonomickej vedy sú v tom, že ňou vypracované ukazovatele, na rozdiel od používaných fyzických veličín, sú spojené s určitými sociálno-ekonomickými podmienkami, to znamená, že majú historicky sa meniaci charakter a musia sa systematicky modernizovať. Ekonomické ukazovatele vyjadrujú ekonomické záujmy rôzneho druhu a sú nástrojmi hospodárskeho mechanizmu.

V súčasnosti pôsobiaci systém ekonomických ukazovateľov v hospodárskom mechanizme sa sformoval pred niekoľkými desaťročiami, v období, keď prevažovali extenzívne faktory rastu, bola relatívne pomalšia obnova vyrábanej produkcie a kvantita mala prednosť pred kvalitou. Dnes sú tieto ekonomické ukazovatele brzdou rozvoja [2, s. 10—13].

P. G. Bunič videl dosiahnutie pokroku v ekonomickej teórii v zbavení sa doterajšieho dogmatizmu. Ako príklady uvádzal dnešné preceňovanie naturálno-vecných ukazovateľov na úkor hodnotových, prisudzovanie samostatnosti podnikom len pri krátkodobých a operatívno-taktických, a nie strategických rozhodnutiach, zabezpečovanie podnikov všetkými základnými a obežnými fondmi štátom atď. [2, s. 15—17].

A. M. Rumiancev považoval v rozpracovaní economickej teórie v súčasnosti za prvoradé tie problémy, ktoré sú spojené so zvýšením centralizovaného riadenia národného hospodárstva, a zároveň rozpracovanie princípov reálneho zabezpečenia najširšej demokracie ekonomického života krajiny. V spojitosti tejto dvojvtednej úlohy uviedol problémy, ktoré treba riešiť: napríklad vedecky určiť pojem „rozumné“ potreby členov spoločnosti ako základu plánovania národného hospodárstva, vypracovať prognózy toho, čo bude nevyhnutné pre budúcnosť socialistickej spoločnosti, rozpracovať koncepciu smeru rozvoja spoločenských výrobných síl, výrobných vzťahov a samého šloveka, ako skutočného spoluhospodára, spoluvýrobcu, ako aj osobitosti tovarovej výroby a pôsobenia zákona hodnoty [3, s. 26]. Názory a odpovede sovietskych vedcov na tieto otázky nie sú cudzie ani našim ekonómom. Sú predmetom diskusie už dlhší čas. História vývoja economickej vedy a v nej aj politickej ekonómie z hľadiska potrieb hospodárskej politiky a praxe socializmu jednoznačne poukazuje na nevyhnutnosť jej koncipovania z hľadiska reálnych potrieb rozvoja socialistickej ekonomiky, a nielen na jej ideologickú funkciu. Jej triednosť pritom nie je príčinou jej zaostávania. Dá sa povedať skôr opak, že jej nedostatočné poznanie pre potreby rozvoja socializmu akoby ignorovalo aj jej triednosť, resp. chápalo ju vo veľkej miere len formálne. Alebo, čo je to isté, slovami ju uznávame, ale pri jej uplatňovaní zaostávajú ekonomické teórie za podmienkami súčasnosti brzdi aj vývoj socializmu a spoločenský pokrok.

Na otázku, v čom je podstata revolučných zmien v sústave výrobných vzťahov a v akom zmysle možno hovoriť o tom, že tieto zmeny sa neuzúžia len na radikálnu prestavbu hospodárskeho mechanizmu, ale zahŕňajú aj konkrétnu štruktúru nášho ekonomického života, uvedieme názory L. I. Abalkina, P. G. Buniča a A. M. Rumianceva.

Podľa L. I. Abalkina revolučné premeny v socializtických výrobných vzťahoch sa týkajú nielen jednotlivých stránok, ale celého systému od vonkajších foriem až po štruktúry podstaty. Doterajšia prax už potvrdila, že zdokonaľovanie socializtických výrobných vzťahov sa uskutočňuje predovšetkým prostredníctvom zmeny foriem, metód a mechanizmu hospodárenia. Iba týmto spôsobom sa zabezpečuje dynamický súlad konkrétnych foriem výrobných vzťahov s neustále sa rozvíjajúcimi výrobnými silami. Týmto spôsobom sa vytvárajú aj stimuly pre využívanie poznatkov vedy a techniky a vytvoria sa aj podmienky pre realizáciu predností socializmu. Zdokonaľovanie vzťahov hospodárenia je podmienené tým, že bezprostredne vplývajú na ekonomické záujmy a na hospodársku činnosť ľudí a určujú motiváciu ich správania. Ľudia nemôžu hospodárne a efektívne konať, ak hospodársky mechanizmus nepodporuje takéto konanie. Zmena väčšiny výrobných vzťahov sa uskutočňuje spravidla nie bezprostredne, ale prostredníctvom zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu a metód socializtického hospodárenia. Iba takouto cestou

sa dosahuje aj plnšie a efektívnejšie využívanie ekonomických zákonov socializmu [1, s. 32—33].

P. G. Bunič podstatu revolučnej prestavby systému výrobných vzťahov sledoval z hľadiska zdokonalenia nástrojov, z ktorých mnohé vyžadujú prijať nové inštitucionalizované normy a zákony, ako napr. zákon o podniku, zákon o centrálnom pláne. Prostredníctvom nich, ale aj podstatnými reformami v materiálno-technickom zásobovaní, v mzdovej sústave, vo finančnom-úverovom mechanizme, v tvorbe cien, môže socialistický štát zdemokratizovať hospodársky život a využiť prednosti socializmu [2, s. 17].

A. M. Rumiancev zdôraznil nevyhnutnosť prispôsobovania výrobných vzťahov intenzívnemu spôsobu hospodárenia. Cieľ ekonomickej prestavby pod vedením strany spojil s vytvorením objektívnych podmienok pre tvorivú prácu každého v súlade so záujmami spoločnosti. To vyžaduje upevnenie a plnšiu realizáciu výrobných vzťahov, čo by sa malo prejavíť v optimalizácii vzájomného vzťahu štátneho a družstevného sektora a individuálnej pracovnej činnosti členov socialistickej spoločnosti, ako aj zmiešaných foriem výroby [3, s. 26—30].

V diskusii sa venovala veľká pozornosť problémom zdokonaľovania vlastníckych vzťahov, zákona plánovitého rozvoja, základného ekonomického zákona, vzťahov rozdeľovania podľa práce, tovarovo-peňažných vzťahov a zákona hodnoty pri uskutočňovaní revolučných zmien v ekonomike.

V rozličných súvislostiach sa o týchto otázkach hovorilo už v predchádzajúcich častiach diskusie. Preto len veľmi stručne na doplnenie: zdokonaľovať výrobné vzťahy treba komplexne, ako jednotný, celostný systém, lebo v súčasnosti všetky — medzi sebou zle previazané — súčasti výrobných vzťahov sú vo vzťahu k rozvoju výrobných síl zaostané a zastarané. Prestavba a obnova celého systému socialistickej výrobných vzťahov preto musí byť radikálna. (L. I. Abalkin [1, s. 33].) A. I. Ančiškin zdôraznil potrebu ponovom skúmať vzájomné pôsobenie zákona plánovitého rozvoja a zákonov tovarovej výroby. Znamená to predovšetkým nestávať ich proti sebe, ale chápať ich v protirečivej jednote. Z toho potom vyplýva, že aj tovarovo-peňažné vzťahy treba chápať ako formy a spôsob využívania plánovitého riadenia [1, s. 39].

K otázke, v čom je podstata znesenia o tvorivom využívaní leninskej myšlienky o poľnohospodárskej dani v súčasnej prestavbe a aké prvky leninskej koncepcie NEP-u z 20. rokov sú aktuálne dnes, sa L. I. Abalkin a P. G. Bunič [1, s. 33; 2, s. 17—18] vyslovili v tom zmysle, že význam a cennosť učenia o NEP-e a poľnohospodárskej dani pre dnešok je predovšetkým v metodológii, v spôsoboch analýzy a vo výbere racionálnych hospodárskych riešení. Štát aj dnes je zainteresovaný dostávať určitú čiastku príjmu, dôchodku. Ide o to, aby ho získaval takým spôsobom, ktorý stimuluje rast efektívnosti výroby a v konečnom dôsledku zväčšuje tvorbu národného dôchodku. V tomto zmysle sú NEP a poľnohospo-

dárska daň poučné aj pre súčasné zdokonaľovanie riadenia hospodárstva.

Ďalšou témou diskusie bolo politickoeconomické vymedzenie úplného chozrasčotu a podstata spojenia prechodu všetkých článkov riadenia na úplný chozrasčot s princípmi centralizovaného riadenia. L. I. Abalkin a P. G. Bunič vysvetľovali úplný chozrasčot tak, že jeho podstatné znaky nie sú ničím ohraničené, to znamená, že chozrasčotný kolektív žije len z vlastných príjmov a uskutočňuje sa samofinancovanie nielen jednoduchej, ale aj rozšírenej reprodukcie. Okrem toho samostatnosť podnikov, na rozdiel od podmienok neúplného chozrasčotu, kde vystupuje ako „hospodársko-operatívna“, pri úplnom chozrasčotu zahŕňa aj sféru strategických rozhodnutí. Vzťah úplného chozrasčotu a centrálného plánovitého riadenia v novom chápaní je daný ich jednotou. Chozrasčot tvorí neoddeliteľnú súčasť plánovitého systému riadenia a nepredstavuje nejaký vonkajší prvok k riadeniu [1, s. 34—35; 2, s. 18—19].

K otázke obsahu pojmu sociálnej spravodlivosti a s ňou spojených problémov sa vyjadrili L. I. Abalkin a A. G. Granberg. Prvý z nich uviedol, že zmysel uskutočňovanej prestavby je spojený s obratom ekonomiky k sociálnym procesom. Doterajšie sociálne dôsledky revolučných zmien v ekonomike hodnotil vcelku pozitívne. Za hlavné pre ďalší vývoj v sociálnej oblasti považuje dosiahnutie kvalitatívne novej úrovne v spôsobe života, predovšetkým v závislosti od výsledkov práce. Zdôraznil, že v začiatkoch procesu urýchlenia a prestavby možno očakávať určité posilnenie diferenciacie v príjmoch v závislosti od skutočne vynaloženej práce a dosiahnutých výsledkov [1, s. 35]. A. G. Granberg upozornil, že zaužívané schéma vzťahov sociálneho a ekonomického rozvoja nedostatočne prihliadala na spätnú väzbu sociálneho rozvoja na ekonomický rozvoj a vlastne zjednodušovala úlohu ľudského faktora. Ľudský faktor akoby bol pozbavený aktivity a rozpadol sa na dve oddelené časti: na zdroj práce vo výrobe a na spotrebiteľa v sociálnej oblasti. Prestavba si vynucuje prepojenie oboch týchto častí. Preto v economickej vede skúmanie zákonitostí vzťahov výroba — rozdeľovanie — spotreba sa dostáva na popredné miesto [2, s. 13—14].

Uviedli sme názory popredných sovietskych ekonómov na základné otázky súvisiace s prestavbou riadenia socialistickej ekonomiky. Obsah diskusie jednoznačne ukazuje, že v Sovietskom zväze sa vytvárajú politické a ideologické podmienky pre objektivnejší rozvoj ekonomických vied a v rámci nich aj politickej ekonomie socializmu. Potvrdil to aj priebeh a výsledky 19. vŕszväzovej konferencie KSSZ. Na nej dostali ekonómia dôležitú úlohu, ktorú by sme mohli formulovať nasledovne: Spolu s kritikou nedostatkov, s ukazovaním závažnosti súčasnej hospodárskej situácie, vyzbrojiť prax vedecky zdôvodnenou metodikou riešenia nových ekonomických a sociálnych úloh.

Prestavba hospodárskeho mechanizmu a demokratizácia života v so-

cializme, ktorá sa začína realizovať prakticky vo všetkých socialistických krajinách, ukazuje, že doterajšie chápanie rozvoja socializmu, ako bezkonfliktové, priamočiare, bez ťažkostí a omylov, je nereálne. Súčasný socializmus vykreslený v ideálnej, čistej podobe štátneho, družstevného a osobného vlastníctva nezodpovedá dnešnej skutočnosti. Aj v socializme sa stretávajú záujmy rôznych sociálnych skupín a členov spoločnosti. Harmonizácia ich záujmov nie je bez protikladov a ani ďalším zdokonaľovaním spoločnosti protiklady nevytlúčime.

Súčasnosť dáva nielen nové možnosti, ale objektívne si vynucuje radikálne zmeny k demokratizácii v riadení spoločnosti a ekonomiky. XVII. zjazd KSC a nasledujúce zasadanie ÚV KSC prijali viaceré významné dokumenty (Komplexný dokument prestavby hospodárskeho mechanizmu, návrhy zákonov o štátnom podniku, poľnohospodárskom družstevníctve, výrobnom, spotrebnom a bytovom družstevníctve, uznesenie vlády O opatreniach k zvýšeniu kvality československej výroby a Zásady komplexného experimentu zvýšenia samostatnosti a zodpovednosti hospodárskych organizácií za efektívny rozvoj), ktoré znamenajú také úpravy a vytvárajú také podmienky, za ktorých je reálne uskutočnenie intenzifikačných zmien v hospodárskej praxi. Súčasný rozvoj sovietskej ekonomickej vedy, jej priblíženie sa potrebám hospodárskeho života, poskytuje cenné impulzy aj pre československých ekonómov, rozpracúvajúcich teóriu prestavby v našich podmienkach a možnostiach.

Literatúra

- [1] Kommunist, 1987, č. 5.
- [2] Kommunist, 1987, č. 6.
- [3] Kommunist, 1987, č. 7.
- [4] Materiály XXVII. zjazdu KSSZ. Bratislava, Pravda 1987.
- [5] Materiály XVII. zjazdu KSC. Bratislava, Pravda 1987.
- [6] Materiály 44. zasadania RVHP. Bratislava, Pravda 1988.
- [7] Materiály 19. všezväzovej konferencie KSSZ. Bratislava, Pravda 1988.

Recenzie

Nové pohľady na plánovanie

MARKUŠ, Jozef: **Záujem o plánovanie a záujmy v plánovaní (Miesto plánovania vo fungovaní socialistického národného hospodárstva)**. Bratislava, Pravda 1987. 344 s.

Jozefa Markuša našej širšej ekonomickej verejnosti nie je treba osobitne predstavovať. Robia to výstižnejšie jeho dosiaľ publikované práce. Charakteristické pre ne je Markušovo úsilie o nové myšlienkové prístupy, nové videnie reality i hľadanie dosiaľ nevychodených ciest jej objasnenia a výkladu.

Posledná Markušova práca *Záujem o plánovanie a záujmy v plánovaní*¹ má rovnaké základné črty. Podujal sa v nej riešiť spoločensky potrebnú, no vôbec nie ľahkú úlohu rozpracovať vo vzájomných súvislostiach teoretické otázky plánovania ako jadra systému riadenia socialistickej ekonomiky a možnosti jeho ďalšieho zdokonalenia. Sám to vymedzuje ako pokus o príspevok k teórii plánovacieho procesu a plánovania vnútorne prepojeného s procesom fungovania národného hospodárstva.

K súbornému spracovaniu týchto otázok v syntetickej podobe pristúpil J. Markuš po predchádzajúcej dlhobej teoretickej príprave pri výskume

hospodárskeho mechanizmu na Ekonomickom ústave SAV. Výsledky a poznatky tejto práce publikoval v mnohých statiach v odborných časopisoch, v zborníkoch a vo viacerých monografiách.²

Náročný, súborný cieľ recenzovanej monografie predurčil v rozhodujúcej miere aj logiku jej obsahového rozčlenenia. Vo vstupnej, úvodnej kapitole J. Markuš rozvádza svoje základné teoretické východiská a prístupy. V druhej kapitole sa zaoberá pohľadom na historický vývoj teórie a praxe národohospodárskeho plánovania, v tretej analýzou a hodnotením súčasných problémov vo fungovaní plánovacieho systému a vo štvrtej (obsahovo najdôležitejšej) svojimi predstavami o možných a žiadúcich smeroch a spôsoboch ďalšieho zásadnejšieho zdokonalenia plánovania v hospodárskom mechanizme. V tomto základnom rozdelení práce, minulosť — prítomnosť — budúcnosť, je možné dodržať vzájomne nadväzujúci logický postup výkladu a argumentácie. V ďalších častiach práce

¹ Monografia bola odmenená Cenou Nakladateľstva Pravda za rok 1988.

² Teória optimálneho plánovania a fungovania socialistickej ekonomiky. Bratislava, Veda 1978; Uplatňovanie dlhodobosti v plánovaní a riadení socialistickej ekonomiky. Ekonom. čas., 28, 1980, č. 5; Zdokonaľovanie plánovania ako základného článku formovania hospodárskeho mechanizmu. In: Formovanie ekonomiky rozvinutej socialistickej spoločnosti. Bratislava, Pravda 1982.

sa autor venoval výkladu výsledkov uskutočnených počítačových simulačných experimentov a celú knihu končí pokusom o celkovú syntetizáciu poznatkov o mieste plánovania vo fungovaní ekonomiky.

Za tvorivý prínos autora v práci považujem už jeho pokus o spracovanie histórie vývoja národohospodárskeho plánovania, jeho teórie i praxe. Je paradoxom, že táto významná oblasť socialistického riadenia dosiaľ nebola súbornejšie z hľadiska jej vývoja spracovaná. J. Markuš tu kvalifikovane vyplňa biele miesta teórie v našej literatúre. Prítom tento historický pohľad nepovažuje iba za samoúčelný „povinný exkurz“, ale aj pri pohľade na teóriu minulosti sa vracia k týmto otázkam vtedy, „keď z nich niečo prečnieva do súčasnosti a budúcnosti, že ide o niečo živé, čo dnes znepokojuje“ (s. 17). Na zvolenú štrukturalizáciu a etapizáciu vývoja teórie plánovania možno mať, samozrejme, rôzne názory. Značným prínosom práce v tejto jej časti je však autorov pohľad na vývoj praxe národohospodárskeho plánovania, najmä v Československu. Precízne spracovanie minulého vývoja tu využíva na charakteristiku otvorených miest hospodárskeho mechanizmu a formulovanie úloh na riešenie. V súlade s tým sa J. Markuš usiluje v závere kapitoly o syntetizáciu predchádzajúcej analýzy a celkové zhodnotenie kládov i slabín a nedostatkov plánovacieho systému.

Poznatky analýzy a zhodnotenie vývoja spoločenského plánovania včleňuje autor do rozsahove užšej, ale obsahom dôležitej 3. kapitoly, v ktorej sa snaží vymedziť hlavné spoločensko-ekonomické problémy súčasnosti a potrebu kvalitatívnych zmien, ako aj miesto mechanizmu plánovania v celkových kvalitatívnych premenách súčasného obdobia rozvoja socializmu. Tieto poznatky formuluje vo dvoch zá-

kladných východiskách ďalšieho skúmania. Predovšetkým vo vyslovenej téze, že „socialistické hospodárstvo môže fungovať jedine ako (centrálne) plánované hospodárstvo, avšak nejstuje jediná, raz navždy daná (ahistorická, nemeniaca sa) spoločenská forma usporiadania tohto plánovaného hospodárstva“ (s. 129). Aj keď existuje určitá historická vôľa, objektívna logika vývoja výrobných síl si vyžaduje aktívne prispôsobovanie výrobných vzťahov a v ich rámci aj samého systému plánovania. Takýto vývoj, ako uvádza autor, si však vyžaduje rozvoj plánovania na stále vyššej kvalitatívnej úrovni, zmeny vo vzťahovej podstate plánovania, v systéme usporiadania horizontálnych a vertikálnych vzťahov účastníkov spoločenského plánovacieho procesu, teda po vyčerpaní možností kvantitatívnych zmien realizáciu zmien kvalitatívnych. Primárne impulzy k zásadným zmenám, k obratu v spoločenskom reprodukčnom procese pritom nevyvierajú z oblasti vonkajších vzťahov, ale z objektívnych podmienok vnútorného vývoja.

Kľúčové miesto v monografii J. Markuša má teoretické rozpracovanie budúceho miesta a postavenia plánovania v celom systéme riadenia a fungovania socialistickej ekonomiky a náčrt žiadúceho usporiadania mechanizmu plánovania, ktorému je venovaná 4. kapitola. Zrejme preto sa autor k týmto otázkam znovu vracia aj pri formulovaní súhrnných záverov o mieste plánovania vo fungovaní socialistickej ekonomiky v 5. kapitole. Riešenie týchto otázok práce predstavuje tvorivý, originálny prínos k budovaniu novej ucelenej koncepcie usporiadania mechanizmu socialistického plánovania, zodpovedajúcej tak socialistickým spoločensko-ekonomickým princípom, ako aj reálnym podmienkam a požiadavkám súčasnej vývoje etapy.

Celkovú koncepciu usporiadania mechanizmu plánovania autor pochopiteľne nemohol rozpracovať v plnej šírke, a preto sa sústredil na niektoré rozhodujúce a ťažiskové problémy podmieňujúce fungovanie plánovania bežnej hospodárskej činnosti. Tu vytyčuje 4 základné premisy, a to prioritu hodnotenia chozrasčotných jednotiek podľa kvalitatívnych ukazovateľov, posilnenie ich postavenia ako transformátorov výsledkov vedy a techniky, elimináciu negatívnych výsledkov pre podniky pri prijímaní alebo realizácii vyšších úloh plánu, premietnutie vyšších úloh už do plánov a nie iba ako výsledok ich realizácie. V tomto smere uvedené tézy vychádzajú z autorovho základného metodologického východiska, že problémy mechanizmu plánovania nemožno vyriešiť inak než prostredníctvom zladovania ekonomických záujmov spoločnosti, kolektívov a jednotlivcov. Z vnútornej logiky nevyhnutnej súhry jednotlivých záujmových účastníkov plánovacieho procesu vo všetkých jeho fázach vyplýva potom jeho vymedzenie ako „viacúrovňového spoločenského plánovacieho procesu s dialógovým iteratívnym režimom“ (s. 175) spájajúcim centrum a lokálne jednotky. I keď s týmito myšlienkami sme sa mohli stretnúť aj v minulosti, autor ich nielen dokumentuje v analýze doterajšieho vývoja plánovania, ale ďalej rozvádza a konkretizuje v náčrte zdokonalenia rôznych ciest, spôsobov a krokov pre racionálnu inováciu plánovacieho mechanizmu.

Riešenie problémov krátkodobého plánovania naznačeným spôsobom je nerozlučne spojené s dlhodobým plánovaním a prognózovaním a v týchto súvislostiach aj s celým procesom investovania a investičného plánovania, ktorému sa venuje osobitná časť. Autor tu prináša mnoho nových a podnetných myšlienok, aj keď vo svojej konkrétnej podobe sú iba jedným z

viacerých možných variantov výsledného riešenia, ktoré si bude vyžadovať podrobnejšie rozvinutie. To isté možno povedať o — v hrubých kontúrach načrtnutých — otázkach plánovania vonkajších ekonomických vzťahov, ktoré autor nechápe ako osobitnú oblasť plánovania, ale ako imanentnú, systémovo konzistentnú súčasť celého mechanizmu.

Pri skúmaní spôsobov ďalšieho zdokonalenia spoločenského plánovacieho procesu venuje J. Markuš značnú pozornosť postaveniu a pôsobeniu vertikálnych a horizontálnych vzťahov jednotlivých subjektov hospodárskeho mechanizmu v ich vzájomných súvislostiach. Oproti jednostranným prístupom, v ktorých dominujú jedny alebo druhé z týchto vzťahov, prikláňa sa ako k optimálnemu k tretiemu variantu, uznávajúcemu objektivitu, účelnosť a potrebu vertikálnych i horizontálnych vzťahov v plánovaní. Túto myšlienkovú základňu potom rozvíja v rôznych častiach svojej práce.

Z metodologického i vecného hľadiska sú nesporne prínosom výsledky počítačových simulačných experimentov s modelmi plánovacieho procesu a správania jeho účastníkov v podmienkach modelov konštruovaných v logike rozpracovanej koncepcie proefektívneho mechanizmu plánovania, uvádzané taktiež v tejto kapitole. Závery experimentov overujú — pravda, znovu v teoretickej polohe — „nosnosť“ a racionálnosť načrtnutej koncepcie a slúžia, resp. môžu slúžiť ako jeden z podkladov overovania projektu. Reálne správanie účastníkov plánovacieho procesu však nepochybne, ako to napokon sám autor priznáva, overí v plnej miere realizácia projektu. V tom sú tiež obmedzené hranice týchto experimentov.

V záverečnej, syntetizujúcej piatej kapitole autor uzatvára a dokresľuje svoje úvahy o spoločenskom plánovaní. Ako základné charakteristické, ob-

jektívne vývojové tendencie pohybu spojené s plánovaním vymedzuje jednak vývoj k celospoločenskému plánovaniu reprodukčného procesu, a súčasne aj vývoj samého celospoločenského plánovania. Taktó možno chápať aj autorovu tézu, že „socializmus nie je len plánovaný ekonomický systém, ale je to aj plánujúce spoločenstvo“ (s. 270). Zvyšovanie kvality celospoločenského plánovania ako odraz dozrievania spoločensko-ekonomického systému je potom nepochybne determinované vzájomne vyváženými väzbami horizontálnych a vertikálnych vzťahov v plánovaní.

Monografia J. Markuška svojou aktuálnosťou, originalitou i podnetnosťou myšlienok predstavuje tvorivý prínos k ďalšiemu rozvoju ekonomickej teórie pri riešení otvorených otázok riadenia socialistickej ekonomiky, ktoré zaujímajú spoločenskú prax.

V týchto súvislostiach je treba však vyzdvihnúť aj Markušovo úsilie nadviazať a udržiavať autorský kontakt so širokým okruhom čitateľov. Popri

požadovanej teoretickej úrovni práce a dodržaní zákonitostí a zvyklostí vedeckého výkladu a argumentácie, vedecký štýl obohacuje živou, kultivovanou, zrozumiteľnou a nápaditou rečou, ktorá je už charakteristická pre jeho svojský autorský rukopis.

Záverom by som chcel pripomenúť, že hodnotu a invenčnosť tvorivej vedeckej práce (čo platí aj o teoretických publikáciách) verifikuje vari najobjektívnejšie jej životnosť, časové hranice platnosti vyslovených myšlienok, ktoré ukazujú horizont myslenia autora a jeho predstih pred dobou vzniku diela. V súčasnom období rýchlych a hlbokých zmien prebiehajúcich v myslení našej spoločnosti i v jej prestavbe to kladie podstatne vyššie nároky na takéto práce. Domnievam sa, že kniha J. Markuška aj v týchto nových, náročnejších podmienkach má a dlhšie ešte bude mať veľa čo povedať svojim čitateľom. Aj preto ju plne odporúčam do ich pozornosti.

Egon Hlavatý

HALUŠKA, Ivan (red.): **Prestavba — nová etapa sociálno-ekonomického rozvoja**. Bratislava, Pravda 1987. 295 s.

Snaha ozrejmiť širokej čitateľskej verejnosti základné súvislosti procesu prestavby hospodárskeho mechanizmu, ktorého „zmysel a logika musia byť zrozumiteľné každému pracujúcemu, aby pochopil hlavné črty, ale predovšetkým svoje miesto...“ (s. 158), predstavuje nosný a výsostne aktuálny ideový zámer recenzovanej publikácie.

Jej zostavovateľ I. Haluška vychádza z významového rámca celkovej prestavby spoločenských vzťahov, pričom do popredia plasticky vystupuje vzájomná podmienenosť medzi kvalitou spoločenského mechanizmu a pô-

sobením ľudského činiteľa. Od potreby zabezpečiť široký priestor pre rozvoj aktivity, pre využitie existujúceho tvorivého potenciálu odvíja autor aj logiku nového hospodárskeho mechanizmu a vymedzuje štyri kľúčové oblasti kvalitatívneho zlomu:

— prechod od zainteresovanosti na splnení úloh, určovaných vyšším orgánom na základe úrovne dosiahnutej v minulom období, k podielovej zainteresovanosti na maximalizácii skutočne dosiahnutého hospodárskeho výsledku;

— posilnenie relatívnej samostatnos-

ti, zvýšenie právomocí a zodpovednosti pracovných kolektívov;

— objektívne meranie nákladov a výsledkov;

— dôsledné presadenie zásluhovosti v odmeňovaní s dôrazom na kvalitu a efektívnosť konečných výsledkov.

Všeobecné úvahy o zmenách, potrebných na dosiahnutie zásadného obratu, konkretizuje potom autor vo výklade nového chápania plánovacieho procesu, hodnotových nástrojov, chozrasčotného postavenia hospodárskych organizácií a stimulovania pracovných kolektívov i jednotlivcov.

Na tento myšlienkový skelet voľne nadväzujú príspevky ostatných autorov, ktorými sa ústredný motív obohacuje o úzko súvisiace otázky intenzifikácie, inovačného procesu, životnej úrovne, hospodárskeho práva a socialistickej ekonomickej integrácie. Čitateľovi sa tak ponúka viacerozmernej obraz problematiky tvorby nového hospodárskeho mechanizmu.

Vnútorňú jednotu publikácie dokumentuje napr. zamyslenie sa F. Valentu nad zdanlivo odťažitým problémom hodnotového vyjadrenia produktivity práce, ktorá vo svojom všeobecnom určení — ako schopnosť konkrétnej práce vytvárať určité množstvo konkrétnych úžitkových hodnôt za jednotku času — nie je v spoločenskom meradle postihnuteľná. Autor tu upozorňuje na zásadný rozdiel medzi všeobecnou (úžitkovohodnotovou) a špecifickou (hodnotovou) formou produktivity práce, daný protichodným vývojom úžitkovej hodnoty a hodnoty pri jej raste. Vzhľadom k tomu je transformácia z jednej formy na druhú možná len za špecifických podmienok nemennej, resp. aditívne sa zväčšujúcej štruktúry vyrábanej produkcie, charakteristickej pre extenzívny typ rozvoja ekonomiky. Pri premenlivej štruktúre sa však s rastúcim podielom nových výrobkov ich vyjadre-

nie v stálych, resp. porovnateľných cenách vzdalaľuje vývoju úžitkových hodnôt a približuje sa ich hodnote. Základom merania úrovne a zmien spoločenskej produktivity práce v intenzívnom rozvoji nemôže byť preto celková hodnota produkcie, ale len novovytvorená hodnota, ktorá si (na rozdiel od prenesenej hodnoty) zachováva rovnaký smer i dynamiku vývoja ako masa úžitkových hodnôt.

Korelácia uvedených veličín však nie je výrazom ich priamej závislosti. Ak totiž rastie množstvo novovytvorenej hodnoty na jednotku pracovného času, „nie je to preto, že vzrástlo množstvo vyrobených úžitkových hodnôt...“, ale preto, že zároveň s rastom produktivity práce (v úžitkovohodnotovom zmysle) sa zvýšila aj priemerná násobnosť vynakladanej abstraktnej živej práce...“ (s. 32). Špecifická (hodnotová) forma produktivity práce pritom nie je len aproximáciou jej všeobecného určenia, ale má aj samostatný význam ako cieľová funkcia ekonomickeho rozvoja, spätne vymedzujúca spôsoby zvyšovania produktivity práce v úžitkovohodnotovom zmysle. V intenzívnom type rozvoja je to (absolútna i relatívna) maximalizácia novovytvorenej hodnoty a jej rozhodujúcim zdrojom je rast zložitosti a tvorivého obsahu ľudskej práce. Tým sa objasňuje podstata novej kvality ekonomickeho rastu, ktorá nadobúda vonkajšiu podobu štruktúrneho presunu v rámci celkovej hodnoty vyrobenej produkcie (úhrnného spoločenského produktu) v prospech novovytvorenej hodnoty (národného dôchodku). Zároveň sa tým potvrdzuje téza z úvodu publikácie o kľúčovej úlohe tvorivej aktivity ľudí v súčasnom prelomovom období.

Problém protipohybu úžitkovej hodnoty a hodnoty pri raste produktivity práce sa objavuje aj v príspevku M. Tomsa; tentoraz zaradený do chozras-

čotných súvislostí, kde vystupuje v podobe nedostatočnej stimulácie znižovania výrobných nákladov. Jeho zásadné riešenie spočíva v prechode od hodnotových kritérií, primárne založených na výrobných nákladoch (ukazovateľ čistej výroby a jeho modifikácie nevynímajúc), ku kritériu čistého zisku, ktorý sa vyvíja priamo úmerne rastu produktivity práce.

Pri analýze pôsobenia čistého zisku v úlohe lokálneho kritéria efektívnosti nastoľuje autor problém ekonomickej nerovnováhy ako dôležitej charakteristiky východiskových podmienok prestavby hospodárskeho mechanizmu a konštatuje, že „v nerovnovážnych situáciách treba prísne rozlišovať pravidlá, ktorých uplatňovanie postupne približuje ekonomiku k rovnováhe, od «koncových» charakteristík tohto procesu, keď je už rovnováha nastolená“ (s. 79).

Uvedenú tézu o striktnom oddeľovaní „pravidiel pre nastolenie rovnováhy“ od „pravidiel pre udržanie rovnováhy“ zmiernuje ďalší spoluautor publikácie J. Dvořák, keď predpokladá pri zavádzaní cieľového riešenia existenciu výnimiek a dočasných opatrení, ktoré však nesmú cieľovému riešeniu protirečiť a znemožňovať jeho realizáciu. Ako uvádza, od samého začiatku je potrebné uplatniť napr. jednotné kritériálne odvody, aby sa vytvoril neskreslený obraz efektívnosti hospodárstva jednotlivých podnikov. Rozdielne „štartovacie“ podmienky, ktoré nie sú výsledkom predošlých rozhodnutí podnikových kolektívov, si v prechodnom období vynútiť rôzne formy výnimiek. Tým sa do určitej miery modifikuje pôsobenie jednotlivých kritériálnych odvodov, ale neruší sa ich podstata.

Naproti tomu diskusiu vyvoláva autorova predstava o prekonaní globálnej a štruktúrnej nerovnováhy vzájomne sa dopĺňujúcim pôsobením systé-

mových zmien a vecných opatrení hospodárskej politiky, ktoré stoja „mimo vlastného hospodárskeho mechanizmu“. Prítom úloha systémových zmien je tu druhotná, keďže ich „možno realizovať len v miere, ktorá zodpovedá vytvoreným predpokladom z hľadiska globálnej ekonomickej rovnováhy a jej hlavných štruktúrnych priereзов...“ (s. 151).

Vynára sa tak otázka opodstatnenosti prestavby hospodárskeho mechanizmu, ak dokážeme prekonať nerovnováhu vecnými opatreniami hospodárskej politiky. Napokon, sám autor tvrdí, že „hospodárska politika môže plniť v podstate iba také úlohy a ciele, pre ktoré má vybudovaný adekvátny hospodársky mechanizmus“ (s. 120). Diskutabilné tiež je, či možno vecné opatrenia hospodárskej politiky vychleňovať z rámca hospodárskeho mechanizmu.

Na objektivizáciu cien, ktorá vo veľkej miere podmieňuje nastolenie ekonomickej rovnováhy, existuje v literatúre široké spektrum názorov; ich spoločným menovateľom je snaha priblížiť cenu jej hodnotovému základu. Koncepcia I. Halušku vychádza z poznatku, že prehlbovaním medzinárodnej delby práce sa internacionalizuje aj kategória spoločensky nutných nákladov práce (SNNP) a transponuje objektivizáciu vnútorných cien do polohy posilňovania ich väzieb na relácie cien svetových trhov, t. j. cien, ktoré „oscilujú okolo internacionálnych SNNP“. Transformačným medzičlánkom zmienenej väzby majú byť zdokonalené kontraktné ceny RVHP (čiže ceny tvorené na báze ročného priemerovania), čo umožní „zreálniť vnútroštátne cenové relácie vo vzťahu k reláciám SNNP v krajinách RVHP a prostredníctvom nich k reláciám v podmienkach svetovej delby práce“ (s. 203).

Možno však namietť, že uvažova-

ným zdokonalením kontraktných cien sa v zásade nezmení ich charakter „cien izolácie od svetového vývoja“, pretože ceny na svetových trhoch sú výsledkom alokačných rozhodnutí spred niekoľkých rokov. Navyše, kontraktné ceny nie sú výsledkom hodnototvorného procesu krajín RVHP, a teda nemôžu vyjadrovať ani SNNP tohto zoskupenia. Základným nedorozumením uvedenej koncepcie je však predpoklad, že vnútorné ceny budú tým objektívnejšie, čím viac sa ich relácie budú približovať reláciám cien na svetových trhoch. Samozrejme, snaha o efektívnejšie zapojenie sa do medzinárodnej delby práce a získanie vyšších komparatívnych výhod vedie v každej funkčne otvorenej ekonomike k štrukturálnym zmenám, ktoré približujú národnú hodnotu príslušných komodít ich medzinárodnej hodnote. No

tento proces nemožno simulovať mechanickou úpravou vnútorných cenových relácií (pretože svetové ceny tu pôsobia prostredníctvom zmien výrobných a realizačných podmienok) a nemožno ho ani stotožňovať s objektívizáciou cien (keďže štrukturálna adaptácia predpokladá existenciu objektívnych ocenení).

Ak sme v recenzii položili dôraz na otvorené otázky tvorby profektívneho hospodárskeho mechanizmu, chceli sme tak zvýrazniť sympatickú snahu autorov tvorivo preklenúť úzke miesta teórie prestavby a odpovedať tak na naliehavú spoločenskú objednávku. Publikáciu možno preto odporúčať aj náročnejšiemu čitateľovi, ktorý pod „prvoplánovou“ vrstvou výkladu nájde viacero podnetných implikácií.

Lubomír Dolgoš

HEININGER, Horst — MAIER, Lutz: **Internationaler Kapitalismus (Tendenzen und Konflikte staatsmonopolistischer Internationalisierung)**. Berlin, Dietz Verlag 1987. 424 s.

Internacionalizácia hospodárskeho života je v súčasnosti nesporne procesom, ktorý čoraz výraznejšie ovplyvňuje celkovú štruktúru kapitalistického systému, rozvoj jeho výrobných vzťahov, vnútorné podmienky vývoja jednotlivých národných ekonomík, rozsah a charakter krízových procesov vo svetovom kapitalistickom hospodárstve. Hoci problematika internacionalizácie bola vždy v zornom poli marxistickej politickej ekonómie, od 70. rokov možno badať zvýšený záujem, prejavujúci sa — ak odliadneme od kvalitatívnej stránky výskumu — rastúcim počtom monografií, statí v odborných časopisoch, konferencií a pod., venovaných otázkam internacio-

nalizácie hospodárskeho života v kapitalizme a jej jednotlivým aspektom. Súvisí to podľa nášho názoru so skutočnosťou, že tento proces dosiahol v podmienkach vedecko-technickej revolúcie nový, vyšší stupeň svojho rozvoja.

Poprední ekonómovia NDR Horst Heininge a Lutz Maier svojimi prácami už mnoho rokov významnou mierou prispievajú k rozvoju marxistického politickoekonomického výskumu v uvedenom problémovom okruhu. Ich monografia *Medzinárodný kapitalizmus s podnadpisom Tendencie a konflikty štátnomonopolistickej internacionalizácie* predstavuje výsledok dlhoročnej vedeckej práce. Vychádza-

¹ HEININGER, H. — MAIER, L.: *Tendenzen und Widersprüche der Internationalisierung des staatsmonopolistischen Kapitalismus — politökonomische Probleme (Thesen)*. IPW-Berichte, 1985, č. 3, 4.

jú v nej z prístupu k chápaniu procesu internacionalizácie, ktorý poznáme z ich predchádzajúcich prác (z časopisecky publikovaných spomeňme aspoň jeho zaujímavý náčrt v známych tézach IPW¹), ďalej ho prehlbujú a rozpracúvajú do relatívne ucelenej podoby. Tento prístup je pre autorov metodologickým východiskom, ktorý im umožňuje vysloviť originálne myšlienky o otázkach dosiaľ v marxistickej ekonomickej teórii málo preskúmaných, resp. o takých, ktoré sú diskutované a k ich riešeniu pristupujú jednotliví autori rôzne. Ide napríklad o chápanie charakteru, obsahu a mechanizmu medzinárodného štátnomonopolistického regulovania, analýzu medzinárodného finančného kapitálu, pôsobenia zákona nerovnomerného vývoja v súčasných podmienkach, formovania medzinárodnej štátnomonopolistickej hospodárskej politiky.

Základný pojem, ktorý podľa názoru H. Heiningera a L. Maiera teoreticky adakvátne vyjadruje dosiahnutý stupeň a kvalitu internacionalizácie v súčasnom kapitalizme, je *internacionalizácia štátnomonopolistického kapitalizmu* (ŠMK). Autorom ide teda predovšetkým o analýzu procesu internacionalizácie na tom stupni jej vývoja, keď sa už sformovali národné systémy ŠMK vo vyspelých kapitalistických krajinách, pričom, ako zdôrazňujú, daný pojem vyjadruje nielen vzájomné vzťahy medzi týmito národnými systémami, vzájomné pôsobenie národnoštátnych monopolných skupín, ale aj „vlastnú štátnomonopolistickú úroveň prepletenia“. Chápu teda internacionalizáciu ŠMK ako formu kapitalistickej internacionalizácie, ktorá sa vyznačuje vlastnou kvalitou (s. 158, 368). Jej základom je nový, kvalitatívne vyšší stupeň internacionalizácie výroby, s ním spojený rozvoj sféry obehu a nové formy medzinárodného prepletenia kapitálu. Použitím uvedeného pojmu chcú autori zvýrazniť o-

krem dosiahnutej kvality štátnomonopolistickej internacionalizácie jeho procesuálny charakter, mnohvrstvenosť a rôznorodosť foriem. Jeho použitie nevyučuje, naopak, obsahuje i transnacionálny aspekt.

Diskutovanou otázkou v marxistickej ekonomickej literatúre je vzťah národného a medzinárodného v ekonomickom vývoji súčasného kapitalizmu. Autori recenzovanej práce podľa nášho názoru správne vyzdvihujú dve skutočnosti. Na jednej strane internacionalizáciu ŠMK neznamená odstránenie samostatnosti národných systémov ŠMK (ich foriem a historicky vzniknutých štruktúr), ani ich úlohy ako „základných prvkov svetového kapitalistického hospodárstva“ (s. 367). Na strane druhej však nemožno tento proces chápať ako „pokračovanie“ národných štátnomonopolistických výrobných vzťahov na medzinárodnej úrovni alebo jednoducho ako sumu týchto foriem. Internacionalizácia ŠMK sa v porovnaní s vývojom v rámci jednotlivých kapitalistických krajín predszuje v špecifických formách prelínania expanzie medzinárodných monopolov so zahranično-ekonomickou aktivitou jednotlivých buržoázných štátov, ako aj s činnosťou medzinárodných organizácií a inštitúcií kapitalistických krajín. Ekonomický vývoj je tu v oveľa väčšej miere ovplyvňovaný politickými faktormi.

Špecifickosť rozvoja medzinárodných štátnomonopolistických vzťahov je daná i charakterom a formami aktivít štátu. Medzinárodná expanzia monopolného kapitálu nie je a ani nemôže byť sprevádzaná vytvorením akéhosi „svetového štátu“, ale zahranično-ekonomickou aktivitou jednotlivých štátov a vznikom rôznych foriem medzištátnych dohôd, založených na „určitých dlhodobých orientovaných spoločných ekonomických záujmoch monopolov a štátov“ (s. 144). Tretím, špecifickým subjektom medzinárod-

ných výrobných vzťahov sú medzinárodné organizácie a inštitúcie kapitalistických krajín. Ich význam od 70. rokov výrazne vzrástol.

Autori monografie pri skúmaní procesu internacionalizácie využívajú logickú i historickú analýzu; v centre ich pozornosti sú predovšetkým kvalitatívne aspekty uvedenej problematiky. Dôsledne vychádzajú z marxistického učenia o dialektike vývoja výrobných síl a výrobných vzťahov, pričom za metodologický základ skúmania nového stupňa internacionalizácie výrobných vzťahov považujú zásadné zmeny v rozvoji medzinárodnej delby práce vo svetovom kapitalistickom hospodárstve. Tieto zmeny vedú k internacionalizácii bezprostredného procesu výroby ako centrálného štádia kolobehu kapitálu, čím sa vytvára „nový základ vývoja medzinárodných kapitalistických výrobných vzťahov“ (s. 141), a zároveň — spolu s na nich založenými formami medzinárodnej expanzie monopolov — základ nových ostrých protirečení a konfliktov.

Rozpracovanie uvedených základných myšlienok je obsahom prvej časti práce s názvom *Protirečivý charakter a hlavné smery kapitalistickej internacionalizácie hospodárstva*. V tejto časti za prínos považujeme i analýzu súčasného medzinárodného finančného kapitálu (nových javov v medzinárodnej expanzii priemyselných a bankových monopolov, kvalitatívne nových črt medzinárodného finančného kapitálu a štruktúrnych prvkov finančnej oligarchie), ale predovšetkým originálne rozpracovanie problematiky pôsobenia zákona nerovnomerného hospodárskeho a politického vývoja v podmienkach súčasného stupňa internacionalizácie hospodárskeho života. Z teoretického hľadiska, ako aj z hľadiska zahranično-ekonomickej stratégie socialistických krajín a po-

trieb ideologického boja má veľký význam hlboká, fundovaná analýza protirečení, spojených s medzinárodným štátnomonopolistickým vývojom.

Tézu o tom, že internacionalizácia ŠMK predstavuje nový stupeň v historickom vývoji štátnomonopolistického kapitalizmu (s. 159, 368), možno však prijať v súčasnosti ako vedeckú hypotézu, ktorej pravdivosť potvrdí až ďalší vývoj.

V druhej časti monografie autori sústredili svoju pozornosť na rozpracovanie problematiky *medzinárodného štátnomonopolistického regulovania*.

Internacionálne aspekty štátnomonopolistického regulovania zostávali doteraz akoby v ústraní diskusie marxistických ekonómov, ktorá sa rozvinula v súvislosti s krízou štátnomonopolistického regulovania (presnejšie, jeho doterajších foriem a nástrojov, orientovaných predovšetkým na národné ekonomiky kapitalistických krajín) v 70. rokoch. I z tohto hľadiska je uvedená problematika mimoriadne aktuálna.

H. Heiniger a L. Maier prekonávajú podľa nášho názoru jednostranné prístupy k vymedzeniu obsahu samého pojmu štátnomonopolistické regulovanie. Nestotožňujú ho s hospodárskou politikou buržoázných štátov, ani s pôsobením objektívnych ekonomických zákonov kapitalizmu. Podstatu problematiky vidia „v pôsobení zákona proporcionality a relatívne samostatnom pôsobení štátu a monopolov vnútri celkového mechanizmu štátnomonopolistického regulovania“ (s. 176). Mechanizmus *internacionálneho štátnomonopolistického regulovania* na základe toho vymedzujú ako „protirečivú jednotu a vzájomné pôsobenie činnosti ekonomických subjektov a tlaku ekonomických zákonov a kategórií v medzinárodných ekonomických vzťahoch kapitalizmu“ (s. 277). Tento mechanizmus sa vyvíja pod vplyvom

zmien v kapitalistických výrobných vzťahoch — predovšetkým procesov monopolizácie a poštátnenia — a z nich vyplývajúcich modifikácií ekonomických kategórií a zákonov. I v súčasnosti je podľa názoru autorov štátnomonopolistické regulovanie (a to aj na medzinárodnej úrovni) v konečnom dôsledku hodnotovým regulovaním (s. 283); presadzuje sa prostredníctvom krízových procesov, ktoré sú samy súčasťou regulačného mechanizmu a vyvolávajú — zvlášť štruktúrne krízy — nové aktivity subjektov regulovania. Súvislosť medzi krízovými procesmi vo svetovom kapitalistickom hospodárstve v 70. a 80. rokoch a vznikom nových foriem medzinárodného štátnomonopolistického regulovania autori podrobne analyzujú v troch štúdiách (s. 197—272) na príklade energetickej krízy, konfliktov v medzinárodnom obchode a tzv. krízy zo zadlženia.

Metodologický význam má rozlíšenie troch úrovní mechanizmu medzinárodného štátnomonopolistického regulovania: regulovanie na úrovni medzinárodných koncertov, na úrovni zahranično-ekonomických aktivít jednotlivých štátov a ana medzištátnej úrovni (na regionálnom základe alebo prostredníctvom „širších“ medzinárodných organizácií a inštitúcií kapitalistických krajín). Protirečenia medzi rôznymi úrovňami vystupujú ako faktor vnútornej protirečivosti tohto mechanizmu. K nim pristupujú také faktory, ako protirečenie medzi plánovitosťou a monopolistickým konkurenčným bojom, medzi činnosťou subjektov regulovania a pôsobením objektívnych ekonomických zákonov, nerovnomernosť hospodárskeho a politického vývoja a s ňou súvisiaci boj medzi imperialistickými krajinami, centrami a pod.

V tejto časti práce za prínos považujeme i nastolenie a prístup k riešeniu otázky formovania *medzinárodnej štátnomonopolistickej hospodárskej*

politiky, bez existencie ktorej, resp. bez jej prvkov by bolo „sotva oprávnené hovoriť o internacionalizácii štátnomonopolistického kapitalizmu“ (s. 303). Uvedený pojem možno podľa názoru autorov použiť v tom prípade, ak ide o „stanovenie cieľov, opatrenia, nástroje a mechanizmy, ktoré nie sú nasmerované na vývoj jednotlivých národných hospodárstiev, ale na hospodársky vývoj viacerých krajín, na ich vzájomné pôsobenie a spolupôsobenie, respektíve na svetové hospodárske procesy a súvislosti v ich celku“ (s. 307). Medzinárodná hospodárska politika sa realizuje ako medzištátne (dvojstranne a mnohostranne) dohodnutý hospodárskopolitický postup, alebo pôsobením štátov a vlád v medzinárodných ekonomických organizáciách. V tejto súvislosti sa zdôrazňuje skutočnosť, že medzinárodná štátnomonopolistická politika môže spočívať len na určitom spolupôsobení hospodárskych politik jednotlivých kapitalistických štátov. Je teda na jednej strane výsledkom kompromisu, a na strane druhej sa v nej premieta vzájomný pomer síl, snaha získať výhody, rozšíriť vplyv, resp. presadiť hegemónistické pozície. Autori analyzujú faktory, od ktorých závisí konkrétna podoba medzinárodnej štátnomonopolistickej hospodárskej politiky, jej hlavné funkcie a inštitucionálny mechanizmus jej presadzovania.

Tretia, záverečná časť recenzovanej monografie s názvom *Obmedzenia štátnomonopolistickej internacionalizácie a boj za mier a sociálny pokrok* predstavuje logické zavŕšenie skúmania internacionalizácie ŠMK. Autori v nej oddôvodňujú historickú prechodnosť medzinárodných foriem ŠMK, poukazujú na bezperspektívnosť koncepcií „svetového trhového hospodárstva“ a „teórie transnacionálnej politiky“. Zvlášť v súčasnosti je veľmi aktuálna kapitola, v ktorej sa rozoberá nevyh-

nutnosť demokratickej prestavby medzinárodných ekonomických vzťahov a hlavné prvky koncepcie tejto prestavby.

Monografia H. Heinigera a L. Maiera predstavuje podľa nášho názoru cenný originálny prínos k marxistickému politickoekonomickému výskumu aktuálnych problémov súčasného kapitalizmu. Reprezentuje relatívne ucelený teoreticko-metodologický prístup ku skúmaniu procesu internacionali-

zácie vo svetovom kapitalistickom hospodárstve. Okrem hlavného — teoretického — prínosu (a na obmedzenom priestore bolo možné poukázať len na niektoré v tejto práci obsiahnuté myšlienky, tézy a prístupy) treba vyzdvihnúť i jej vysokú informačnú hodnotu. Obsahuje 53 tabuliek, množstvo údajov v texte a zaujímavý prehľad medzinárodných organizácií a inštitúcií kapitalistických krajín.

Juraj Mašláni

Správy

Medzinárodná konferencia o modelovaní a prognózovaní socialistických ekonomík

V dňoch 7.—11. 12. 1987 sa konala v Porabke-Kozubniku (PLR) 10. medzinárodná konferencia *Modely a prognozy '87*, ktorá nadviazala na tradíciu založenú v roku 1971 z iniciatívy riaditeľa VÚSEI-AR Bratislava (v tom čase VVS-OSN) prof. A. Klasa. Tieto konferencie vytvárajú významné vedecké fórum pre pravidelnú výmenu poznatkov v danej oblasti medzi odborníkmi zo socialistických krajín.

Konferenciu usporiadal Inštitút ekonometrie a štatistiky (IES) pri Univerzite v Lodži v spojení s vlastnou pravidelnou konferenciou *Makromodely '87*. Konferencie sa zúčastnilo cca 80 odborníkov, z toho vyše 30 z usporiadateľskej krajiny. Z ďalších socialistických krajín bol relatívne najviac zastúpený ZSSR a ČSSR (po 10 účastníkov), ďalej NDR, MLR a BLR. Čína a Juhoslávia vyslali po jednom účastníkovi. Okrem toho sa na konferencii zúčastnilo aj 15 odborníkov z niektorých kapitalistických a rozvojových krajín. Konferenciu otvoril a viedol riaditeľ IES v Lodži prof. W. Welfe.

Počas konferencie bolo prednesených a prediskutovaných vyše 50 referátov. Referáty prednesené na konferencii boli zamerané predovšetkým na tieto tematické okruhy:

— makromodely centrálne plánovaných ekonomík (CPE) a ich aplikácie;

— modely a analýzy cien, miezd, príjmov a spotreby obyvateľstva;

— unifikované modely európskych krajín RVHP.

K tematickému bloku o makromodeloch CPE patrila predovšetkým úvodný prehľadový referát W. Welfeho (IES, Lodž) o ekonometrických modeloch CPE v stave nerovnováhy. Väčšina doterajších makromodelov CPE priamo, resp. nepriamo predpokladá existenciu nerovnováhy. Tieto modely sú plne, resp. čiastočne determinované z hľadiska ponuky a hlavnú úlohu v nich hrajú produkčné funkcie rozšírené o rôzne limitujúce faktory (suroviny, energia atď.).

V ďalšej časti referátu sa W. Welfe zaoberal problémami rozlišovania medzi pôvodným dopytom (ktorý zodpovedá stavu rovnováhy) a efektívnym dopytom v podmienkach nerovnováhy, ktorý môže byť ovplyvnený nútenou substitúciou, odloženým dopytom a anticipáciami zmien v nerovnováhe. Osobitným problémom je špecifikácia vhodných indikátorov nerovnováhy v podmienkach centrálnej regulácie cien.

Vyžiadaný referát G. Szokolczaia (AV, MLR) sa zaoberal aktuálnymi problémami ekonometrického modelovania v MLR. V podmienkach nového hospodárskeho mechanizmu začína vzrastať záujem o aplikácie ekonome-

trických modelov nielen v centrálnych orgánoch, ale aj v hospodárskych organizáciách. Rastie záujem hlavne o krátkodobé prognózy na bežný a nasledujúci rok v členení podľa štvrtrokov, s dôrazom na analýzu rovnováhy, peňažných tokov a sezónnosti, v dezagregácii podľa odvetví, tovarových skupín a pod.

Ďalší vyžiadany referát I. Šujana a M. Šujanovej (VÚSEI-AR, Bratislava) sa zaoberal simulačnými aplikáciami ekonometrických modelov CPE na príklade ČSSR. S použitím ekonometrického makromodelu československej ekonomiky CEM-4 a modelu zahraničného obchodu s krajinami RVHP boli spracované variantné simulácie vývoja základných ukazovateľov ekonomiky ČSSR do roku 2000. V referáte boli vysvetlené hlavne východiskové predpoklady a konštrukcia scenárov pre jednotlivé varianty a naznačené niektoré implikácie z modelových simulácií pre možné zmeny v postavení československej ekonomiky v RVHP a vo svete.

Z ďalších referátov v tomto tematickom okruhu bol pozoruhodný najmä príspevok L. Quna (Štátne ekonomické informačné centrum, Peking) o prvom štvrtročnom makroekonometrickom modeli ČLR.

V rámci bloku referátov o modelovaní cien, miezd, príjmov a spotreby obyvateľstva bol zaujímavý príspevok M. Mejstříka a M. Tomsa (EÚ ČSAV, Praha), venovaný analýze vzťahu medzi cenami nákladového typu a cenami plánovej vybilancovanosti v podmienkach nerovnováhy.

W. Debski (IES, Lodž) prezentoval ekonometrický model bilancie peňažných príjmov a výdavkov obyvateľstva. Priemerné mzdy vo výrobných odvetviach sú modelované v závislosti od produktivity práce, indexu životných nákladov a indexu kvalifikácie. Autor sa pokúsil vysvetliť aj inflačnú špirálu: rast miezd v socializmom sektore

re a nerovnovážny rast pomeru medzi objemom miezd a objemom poľnohospodárskej produkcie stimuluje rast cien, ktorého ďalším dôsledkom je rast miezd.

Špecifický pohľad na úlohu vynútených úspor vo formovaní dopytu priniesol referát prof. A. Welfeho. Vynútené úspory chápe autor ako peniaze, ktoré zostanú spotrebiteľom po všetkých možných (vynútených) presunoch v realizovanom dopyte. Celkový (efektívny) dopyt je modifikovaný anticipovaným, odloženým a vynúteným (presunutým) dopytom. Z empirických výsledkov je zaujímavý tzv. koeficient neutrálizácie vynútených úspor (podľa odhadu autora až 70 % vynútených úspor v PLR prechádza medzi „normálne“ úspory).

Príspevkom k diskusií o pojme nedostatku na spotrebiteľskom trhu a jeho meraní bol referát A. Simona (Univerzita K. Marxa, Budapešť). Autor porovnal a podrobil kritike existujúcej definície pojmu „makroekonomika nedostatku“ a spôsoby merania nedostatku. Navrhol vlastný prístup, podľa ktorého mierou nedostatku je pravdepodobnosť, že spotrebiteľ neuspeje pri hľadaní tovaru na trhu. Na rovnakom princípe modifikoval pojem agregovaného neuspokojeného dopytu, vynútenej substitúcie, vynútených úspor a pojem kapacity v podmienkach nedostatku vstupov do výrobného procesu.

V tematickom bloku referátov o unifikovaných modeloch európskych krajín RVHP bol zaujímavý vyžiadany referát R. Dobrinského (Inštitút spoločenského riadenia, Sofia). V prvej časti referátu podal výklad agregátnych ekonometrických modelov 7 európskych krajín RVHP s unifikovanou špecifikáciou, vytvorených a aplikovaných v rámci projektu IIASA Ekonomický rast a štruktúrne zmeny. Tieto modely sú súčasťou svetového systému vzájomne prepojených modelov.

Jadrom unifikovaných modelov je Cobbova-Douglasova produkčná funkcia, rozšírená o vplyvy dovozu surovín a technického pokroku.

V druhej časti referátu autor prezentoval hlavné výsledky aplikácie modelov na analýzy a prognózy rozvoja ekonomík ZSSR, PER, NDR, ČSSR, RSR, MLR a BLR.

J. B. Gajda (IES, Lodž) prezentoval výsledky prognostickej aplikácie unifikovaných minimodelov 7 európskych krajín RVHP (vytvorených v IES, Lodž) na obdobie 1986–1990 podľa troch scenárov a podľa zámerov päťročných plánov.

A. Nešporová (Prognostický ústav ČSAV, Praha) prezentovala použitie aparátu produkčných funkcií na porovnávaciu analýzu pôsobenia faktorov rastu produktivity práce v priemysle 5 európskych krajín RVHP v rokoch 1970–1984. Použila trojfaktorové produkčné funkcie typu translog v aplikácii na priemysel spolu a na jednotlivé odvetvia.

Okrem uvedených tematických okruhov boli niektoré ďalšie referáty zamerané na štruktúrne (medziodvetvové) modely a ich kombinácie s ekonometrickými modelmi, ako aj na špeciálne ekonometrické metódy a ich aplikácie. Súčasťou konferencie bolo aj 2. pracovné stretnutie účastníkov projektu CIM-INFORUM (komputerizo-

vané integrované medziodvetvové a ekonometrické modely), organizovaného Medzinárodným ústavom pre systémovú analýzu (IIASA).

Počas konferencie sa konalo pod vedením prof. W. Welfeho zasadanie Stáleho medzinárodného výboru pre konferencie o modelovaní socialistických ekonomík. Boli prijaté odporúčania na zvýšenie podielu referátov prezentujúcich konkrétne výsledky analýz a prognóz ekonomík socialistických krajín. Výbor potvrdil konanie nasledujúcej 11. konferencie Modely a prognózy v roku 1988 v MLR.

V rámci rokovania o ďalších otázkach predniesol G. Szokolczai (AV MLR, Budapešť) návrh na založenie medzinárodného časopisu Ekonometrické modelovanie, ktorý by mohol vychádzať v angličtine v Budapešti, pričom redakčná rada by sa skladala z predstaviteľov ZSSR, PER, NDR, ČSSR, BLR a MLR. Výbor prerokoval a schválil tento návrh, ako aj tematické zameranie prvých čísel časopisu.

Konferencia Modely a prognózy '87 priniesla viaceré nové poznatky, ktoré je možné využiť predovšetkým pre ďalší rozvoj výskumu v oblasti makroekonomických modelov, analýz a prognóz a ich prínosy sa prejavujú sprostredkované aj v štatistickej a plánoch praxi.

*Ivan Šujan
František Hajnovič*

OBSAH 36. ROČNÍKA EKONOMICKÉHO ČASOPISU

K otázkam cien — E. Hlavatý — — — — — — — — — —	6	490
Rozhovor s predsedom Slovenskej ekonomickej spoločnosti pri SAV — —	8	707
V ústrety roku významných výročí — Z. Komínková — — — — —	1	4

STATE

Baláž, Vincent, Sociálne a psychické aspekty zvyšovania smennosti — —	3	212
Gwiazda, Adam, Perspektívy hospodárskych vzťahov medzi RVHP a Európskymi spoločnosťami — — — — — — — — — —	2	123
Hubková, Katarína, Privatizácia v kapitalistických štátoch, jej problémy a miesto v súčasnom štátnomopolistickom kapitalizme — — — — —	12	1073
Iša, Jan, Ekonomická „filozofia“ súčasného konzervativizmu — — — — —	1	24
Ivaníčka, Koloman, Tvorivosť ako ekonomická kategória a jej riadenie vo svetle synergetiky — — — — — — — — — —	9	795
Komínková, Zora, Hospodárska politika Francúzska v 80. rokoch — — — — —	8	743
Krč, Rudolf, Substitučné procesy a prestavba výrobnotechnickej základne v ČSSR — — — — — — — — — —	5	404
Kreuter, Josef, Hospodárska politika Veľké Británie v 80. letech — — — — —	5	418
Kulhánek, Lumír, pozri Polouček, Stanislav — — — — — — — — — —	3	225
Lérová, Irena, Bydlení jako faktor sociálně ekonomického rozvoje — — — — —	1	6
Mašláni, Juraj, Štruktúrne zmeny v systéme medzinárodných výrobných vzťahov súčasného kapitalizmu — — — — — — — — — —	10	901
Mikuláš, Vladimír, Ekonomía vedecko-technického rozvoja a investícií v reprodukciu fondov — — — — — — — — — —	8	728
Polouček, Stanislav — Kulhánek, Lumír, Vzťah buržoazní ekonomické teorie k vymezení peněžní masy — — — — — — — — — —	3	225
Šestáková, Monika, Nové tendencie v systéme riadenia a v organizačných štruktúrach amerických korporácií — — — — — — — — — —	4	300
Unčovský, Ladislav, Zásoby v národnom hospodárstve a ich modelovanie — — — — —	11	988
Vašek, Pavol, Bonitácia československých pôd a jej využitie pri riešení dôsledkov objektívnej hospodárskej diferenciacie poľnohospodárskych podnikov — — — — —	10	891
Vincúr, Pavol, Jednotné kritériá efektívnosti ako východisko overovania konzistentnosti rozvojových riešení — — — — — — — — — —	12	1060

K TEORETICKÝM OTÁZKAM PRESTAVBY HOSPODÁRSKEHO MECHANIZMU

Filkus, Rudolf, Vzťahy cien a financií v riadení ekonomiky — — — — —	6	593
Haluška, Ivan, Východiská formovania cien — — — — — — — — — —	6	513
Klinko, Ladislav, Hospodársky mechanizmus a ceny poľnohospodárskej produkcie — — — — — — — — — —	6	581
Košnár, Jozef — Okáli, Ivan — Šikula, Milan, Politická ekonomía socializmu a proces prestavby hospodárskeho mechanizmu — — — — —	8	716
Michalová, Valéria, Postavenie a úloha služieb pri urýchľovaní sociálno-ekonomického rozvoja — — — — — — — — — —	7	612
Nemec, Marián, Maloobchodné ceny a prepojenie cenových okruhov — — — — —	6	565

Okáli, Ivan, pozri Košnár, Jozef — — — — —	8	716
Oláh, Michal, Stratégia prestavby cenového mechanizmu	6	534
Rendek, Ignác, Ceny a hmotno-hodnotová optimalizácia plánov v prechodnom období — — — — —	6	550
Šarmír, Eduard, Vedecko-technický pokrok v prestavbe hospodárskeho mechanizmu — — — — —	2	108
Šíkula, Milan, pozri Košnár, Jozef — — — — —	8	716
Šíkula, Milan, Súradnice prestavby v ekonomickej vede a potreba teórie prestavby — — — — —	11	972
Vojtko, Jozef, Ceny v prestavbe hospodárskeho mechanizmu — — —	6	492

O EKONOMICKÝCH PROBLÉMOCH VEDECKO-TECHNICKÉHO POKROKU

Krč, Rudolf, Vedeckotechnický pokrok a substitučné procesy v ekonomike	3	240
--	---	-----

K OTÁZKAM SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO PROGNOZOVANIA

Benkovič, Peter, Expertný prístup k prognózovaniu: psychologické aspekty Hlavatá, Irena, Menová prognóza ako súčasť súhrnnej sociálno-ekonomickej prognózy — — — — —	2	133
Markuš, Jozef, Metodologické problémy tvorby súhrnnej (celospoločenskej) prognózy — — — — —	4	319
Markuš, Jozef, Úvahy nad doterajšími výsledkami a impulzmi prác na súhrnnej prognóze dlhodobého rozvoja SSR — — — — —	8	758
Markuš, Jozef, Úvahy nad doterajšími výsledkami a impulzmi prác na súhrnnej prognóze dlhodobého rozvoja SSR — — — — —	9	811
Sojka, Jozef, Problémy samofinancovania reprodukcie základných prostriedkov v SSR — — — — —	8	773
Tkadleček, Emil, Poznávací význam modelovania spôsobu života — — —	7	630
Zeman, Miloš, První výsledky pasívni prognózy spoločenské dynamiky ČSSR do roku 2000 — — — — —	7	642

DISKUSIA

Bakos, Gábor, Ceny, trh, efektívnosť — — — — —	10	926
Đurišová, Viera, Spojenie výroby so zahraničným obchodom — — — — —	2	147
Fidrmuc, Jaroslav, Kvalita a dodávateľsko-odberateľské vzťahy — — — — —	3	251
Gavorník, Štefan, Spoločensky nutné náklady — základ cien — — — — —	9	834
Horčicová, Milena, Východiska smeniteľnosti mien socialistických štátů — — — — —	1	41
Janovská, Lubica — Valichnáč, Štefan, K riešeniu problematiky prepomenia vnútorných a zahraničných cien — — — — —	10	915
Kasan, Jan, Hodnotová báze ceny — hodnotové kritérium ekonomické rovnováhy — — — — —	9	838
Kollár, Jozef, Niektoré otázky rozvíjania adaptačnej funkcie spoločenského plánovacieho procesu — — — — —	11	1006
Kononenko, V. I., Cena ako nástroj plánovitého ekonomického riadenia podnikov — — — — —	12	1095
Krajčovič, Michal, Pokus o nové vymedzenie produktívnej práce — — — — —	4	332
Kudera, Jiří — Manda, Petr, Prostorové aspekty základného ekonomického zákona socializmu — — — — —	1	53
Manda, Petr, pozri Kudera, Jiří — — — — —	1	53
Miková, Oľga, Pôsobenie financií a finančných nástrojov na efektívnosť reprodukcie základných prostriedkov — — — — —	5	444
Mikulič, Kamil, Odvod z miezd — štruktúrna zložka komplexnej prestavby cien — — — — —	12	1091
Neustadt, Alojz, Mezinárodní hodnota a objektivizace tvorby vnútorných cien — — — — —	9	827
Pančák, Michal, Predpoklady účinného spolupôsobenia cien, miezd a financií v podmienkach úplného chozrasčotu — — — — —	3	265
Rusmich, Ladislav, Od teórie cenové prestavby k praxi — — — — —	12	1087
Šafaříková, Vlasta, Některé problémy tvorby cen na mezinárodním socialistickém trhu — — — — —	10	919

Telle, Walter, Cena ako výraz realizácie spoločenských vzťahov v reprodukčnom procese	9	844
Valichnáč, Štefan, pozri Janovská, Ľubica	10	915
Vostatek, Jaroslav, Pridávky na deti a jejich vzťah ke zdanění mezd a k výchovnému	4	347
Vrtiak, Vladimír, Poznámky k chápaniu pojmu zamestnanosť	2	159
Wick, Alfred, Úloha veľkého výrobného organizačného seskupení v intenzifikáčnom procese v odvetvách strojárenského priemyslu	5	434

Z DEJÍN NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA A EKONOMICKÉHO MYSLENIA NA SLOVENSKU

Jaura, Zdeno, Cesta k federácii	10	933
Králik, Štefan, pozri Tkáč, Marián	12	1101
Tkáč, Marián — Králik, Štefan, Poznatky z vývoja rozpočtového hospodárenia na Slovensku	12	1101

KONZULTÁCIE

Becherová, Jana, Využitie ekonometrických postupov pri analýze vybraných medziodvetvových tokov do výrobných spotreby	7	654
Černý, Oliver, Pokus o efektívne rozdelenie výrobných zdrojov v modeli plánovania poľnohospodárskej výroby	3	276
Garaj, Vladislav, Princíp a aplikácie Saatyho metódy pri hodnotení sociálno-ekonomických javov	10	945
Jakešová, Ľudmila, Systémy strategického plánovania a strategického riadenia v amerických korporáciách	11	1017
Jakubíková, Emília, pozri Samson, Štefan	12	1125
Janeček, Milan, Veľkoobchod s výrobnými prostriedkami a jeho ďalší rozvoj v ČSSR	12	1114
Křovák, Jiří, Problémy v sociálne ekonomických systémoch a úloha expertů při jejich řešení	7	669
Orságová, Soňa, Aktuálne problémy rozvoja služieb v ČSSR	5	455
Samson, Štefan — Jakubíková, Emília, K diskusi sovetskej ekonomickej vedy o otázkach zdokonaľovania riadenia národného hospodárstva	12	1125
Vacić, Aleksandar, M., Prečo sa vývoj v Juhoslávii odchýlil od socialistického samosprávného trhového hospodárstva	4	360
Zapletal, Jaroslav, K teoretickým problémom racionalizácie hospodárskeho mechanizmu	9	851

PREHLADY

Gočová, Viera, Metódy skúmania zmien koeficientov priamej materiálovej spotreby	2	175
Mikelka, Eduard, Zmeny vo vývoji ekonomiky Švédska v rokoch 1970—1985	1	76
Mikuš, Ladislav, Analýza zdrojovej náročnosti metalurgicko-strojárskeho komplexu v rokoch 1980—1984	9	861
Švantnerová, Jiřina, Vývoj efektívnosti v SSR	1	65
Zeman, František, Nové trendy v osídlení vo vyspelých štátoch a v ČSSR	11	1030

RECENZIE

Abalkin, L. I. i kol., Choizajstvennyj mekhanizm obščestvennyh formacij — V. Nalepa	1	89
Abalkin, L. I. i kol., Političeskaja ekonomija socializma — teoretičeskaja osnova ekonomičeskoj politiki KPSS — Š. Samson — A. Lajčáková	7	687
Bachár, V. — Braun, M., Peniaze súčasného kapitalizmu — D. Šíbl	10	964
Bednárik, R., pozri Lajčák, M.	2	190
Braun, M., pozri Bachár, V.	10	964
Bunič, P. G., Glavnoje zainteresovať — J. Sokira	4	378
Čubarenko, A. I. i kol., Ekonomičeskoje upravlenije naučno-techničeskim progressom — E. Skalská	1	95

Đurkovič, H., Inovačné procesy v súčasnej socialistickej spoločnosti — R. Krč	11 1044
Haluška, I. (red.): Prestavba — nová etapa sociálno-ekonomického rozvoja — L. Dolgoš	12 1137
Hába, Z., Socializmus: systém ekonomických zákonov — Š. Samson	4 375
Heininger, H. — Maier, L., Internationaler Kapitalismus (Tendenzen und Konflikte staatsmonopolistischer Internationalisierung) — J. Mašláni	12 1143
Heretik, Š., Náčrt dejín politickej ekonómie (do sedemdesiatych rokov 19. storočia) — Z. Komínková	10 961
Chvingija, O. I., Marksistsko-leninskaja teorija stoimosti i problema determinirovannosti protivorečij tovarnogo proizvodstva — J. Štrba	2 192
Ilin, M. S. i kol., Naučno-techničeskoje sotrudničestvo stran SEV — C. Belková	1 92
Klusoň, V., Hodnotová základna spoločenského plánování (axiologický přístup) — I. Okáli	5 471
Krč, R., Technický pokrok a inovačný proces v národnom hospodárstve — E. Staneková	10 959
Lajčák, M. — Bednárík, R., Aktuálne otázky formovania socialistickeho spôsobu života — E. Azudová	2 190
Lipták, F., Systémová organizácia práce — Š. Guláš	8 785
Maier, L., pozri Heininger, H.	12 1143
Markuš, J., Záujem o plánovanie a záujmy v plánovaní (Miesto plánovania vo fungovaní socialistickeho národného hospodárstva) — E. Hlavatý	12 1134
Melišek, F., pozri Mokrý, V.	9 880
Mokrý, V. — Melišek, F., Ekonomický rozvoj, ekonomické štruktúry — J. Tvrdoň	9 880
Moravčík, A., Reprodukcia základných fondov v intenzifikácii ekonomiky — M. Buček	7 884
Qungan, W., pozri Suinian, L.	9 882
Suinian, L. — Qungan, W. (red.), China's Socialist Economy. An Outline History (1949—1984) — Š. Steiger	9 882
Sýkora, A., pozri Šalář, J.	8 787
Šafář, J. — Sýkora, A., Druhotné suroviny v intenzifikácii československej ekonomiky — R. Krč	8 787
Švantnerová, J., Efektívnosť a intenzifikácia — J. Kúkeľ	9 878
30 let Ukazatelů hospodářského vývoje v zahraničí — H. Kociánová	3 288
Voznesenskaja, N. N., Smešannyje predprijatija kak forma meždunarodnogo ekonomičeskogo sotrudničestva — D. Pínka	3 291

Z NOVEJ EKONOMICKEJ LITERATÚRY

Abalkin, L. I. — Čakunov, V. V. (red.), Proizvodstvennyje otnošenija socializma (Sistema, kriterii zrelosti i puti soveršenstvovanija) — R. Slivka	1 100
Asejev, V. — Škaratan, O., Sociální normativity a sociální plánování — M. Lesáková	7 693
Čakunov, V. V., pozri Abalkin, L. I.	1 100
Čerkovec, V. N. — Radajev, V. V. (red.), Obščestvennyj charakter proizvodstva i socialističeskaja sobstvennosť — M. Špálda	1 101
Dvorec, N. L. — Mangušev, K. I., Novaja baza nefťanogo biznesa — G. Melúchová	5 479
Frumkin, B. J., Integracija stran SEV v agropromyšlennoj sfere — V. Gonda	5 477
Frumkin, B. J., pozri Sorokin, V. G.	5 477
Goleminov, Č., Pravovyje aspekty novogo ekonomičeskogo mehanizma v BNR — D. Futej	11 1047
Hrebíčková, M., Rozhodovanie v riadení v hospodárskych organizáciách — M. Lesáková	1 98
Chyba, A., Globální problémy lidstva a světová ekonomika — J. Kalinová	8 790
Jakovlev, A. N. (red.), Kapitalizm na ischode stoletija — D. Šíbl	11 1049
Koriagin, A. G., Intensifikacija socialističeskogo vosproizvodstva — A. Čorný	3 294
Lacis, O. E. (red.), Intensifikacija ekonomiki v zarubežnyh socialističeskich stranach Jevropy — P. Androvič	3 295

Mangušev, K. I., pozri Dvorec, N. L. — — — — —	5	479
Milner, B. Z. — Olejnik, I. S. — Roginko, S. A., Japonský paradox — D. Šibl — — — — —	8	791
Olejnik, I. S., pozri Milner, B. Z. — — — — —	8	791
Ovečková, O. (red.), Úloha práva v riadení národného hospodárstva — J. Kubačka — — — — —	2	196
Radajev, V. V., pozri Čerkovec, V. N. — — — — —	1	101
Roginko, S. A., pozri Milner, B. Z. — — — — —	8	791
Sojka, J. — Walter, J. a kol., Matematické modelovanie ekonomických procesov — Z. Ivaničová — — — — —	7	691
Sorokin, V. G. — Frumkin, B. J., Agropromyšlennaja integracija stran- členov SEV. Sovremennye tendencii — V. Gonda — — — — —	5	477
Škaratan, O., pozri Asejev, V. — — — — —	7	693
Vodáček, L. — Vodáčková, O., Stratégia riadenia inovácií v podniku — J. Hostýnová — — — — —	5	475
Vodáčková, O., pozri Vodáček, L. — — — — —	5	475
Walter, J., pozri Sojka, J. — — — — —	7	691

SPRÁVY

Československá konferencia so zahraničnou účasťou o informačnom zabezpe- čení Komplexného programu vedecko-technického pokroku (M. Raben- seiferová) — — — — —	9	886
Československo-sovietsky seminár Skvalitňovanie výučby marxizmu-leninizmu vo svetle záverov XVII. zjazdu KSČ a XXVII. zjazdu KSSZ (I. Vorel — R. Slivka) — — — — —	4	392
Konferencia o službách pre poľnohospodárstvo (I. Zoborský) — — — — —	1	103
Medzinárodná konferencia o modelovaní a prognózovaní socialistických ekono- mík (I. Šujan — F. Hajnovič) — — — — —	12	1148
Medzinárodná letná škola mladých ekonómov v Alšoviciach (L. Jakešová — J. Mašláni) — — — — —	2	199
Medzinárodná škola mladých ekonómov v Albene (E. Kohútiková) — — — — —	5	482
Medzinárodná vedecká konferencia Problémy prestavby ekonomického mecha- nizmu socialistickej ekonomickej integrácie (J. Kollár) — — — — —	7	696
Nová sekcia Slovenskej ekonomickej spoločnosti (J. Buček) — — — — —	10	967
Prémia Slovenského literárneho fondu za II. polrok 1987 — — — — —	5	486
Prémia Slovenského literárneho fondu za I. polrok 1988 — — — — —	11	1050
Prémia Slovenského literárneho fondu za vedecké prvotiny mladých autorov za rok 1988 — — — — —	11	1050
Správa z IX. medzinárodnej konferencie Problémy súčasného konzervativizmu: vzťah medzi ekonomickou teóriou a hospodárskou politikou (Z. Komín- ková) — — — — —	4	386
VI. celoštátna vedecká konferencia a súťaž mladých ekonómov (L. Jakešová) — — — — —	7	698
Štvrtý medzinárodný seminár k ekonomike služieb (V. Michalová — V. Fronková) — — — — —	11	1051
Valné zhromaždenie Slovenskej ekonomickej spoločnosti pri SAV (I. Milkó) — — — — —	4	382
Vedecká konferencia k 40. výročiu Víťazného februára (Z. Poláčková — M. Dubovský) — — — — —	5	481
Životné jubileum Františka Valentu — — — — —	11	1055
Životné jubileum Michala Hronského — — — — —	11	1055
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	2	203
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	4	396
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	5	487
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	7	702
Bibliografia — F. Brunner — — — — —	11	1056
Obsah 36. ročníka Ekonomického časopisu — — — — —	12	1148

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, Fučíkova 10, 811 02 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 15 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je 20 strojom písaných strán, hodnotiacich recenzií (podľa rozsahu knihy) 4–7 strán, informatívnych recenzií 1–2 strany, správ 3–5 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citácie. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: prof. Ing. VINCŮR, Pavol, CSc., Vysoká škola ekonomická, Palisády 24, 832 20 Bratislava – Ing. HUBKOVÁ, Katarína, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. RUSMICH, Ladislav, CSc., Ústredný ústav národohospodárskeho výskumu, nám. Hrdinů 4/1635, 140 96 Praha 4 – Ing. MIKULIČ, Kamil, CSc., Ministerstvo financií, cien a miezd SSR, Štefanovičova 5, 813 08 Bratislava – KONO-NENKO, V. I., kand. ekon. vied, Institut ekonomiki AN USSR, ul. P. Mirnogo 26, 252 011 Kyjev-11 ZSSR – Ing. TKÁČ, Marián, CSc. – Ing. KRÁLIK, Štefan, Ministerstvo financií, cien a miezd SSR, Štefanovičova 5, 813 08 Bratislava – Doc. Ing. JANEČEK, Milan, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 832 20 Bratislava – prof. Ing. SAMSON, Štefan, CSc. – doc. Ing. JAKUBIKOVÁ, Emília, CSc., Ústav marxizmu-leninizmu VŠT, Zbrojnícka 3, 040 01 Košice.

Z OBSAHU EKONOMICKÉHO ČASOPISU číslo 1/37/1989

Rozhovor s riaditeľom Ekonomického ústavu SAV

SCHMÖGNEROVÁ, Brigita: Organizačná centralizácia a chozrasčotný mechanizmus

LISÝ, Ján: Perspektívy ľudstva a globálne problémy v koncepciách buržoázných ekonómov

RUDLOVČÁK, Vladimír — DYBA, Karel: Kvantitatívne štatistické metódy medzinárodného srovnávaní (Srovnávanie spotreby energie vo vyspelých socialistických a kapitalistických zemích)

KLAČANSKÝ, Ivan: Možnosti účinnejšieho využívania spoločenského pracovného potenciálu

VALENČÍK, Radim — BUREŠ, Jiří: Ke komplexnému pojetí sociálne ekonomické efektívnosti

**Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV
POLITICKÁ EKONOMIE číslo 1/37/1989**

FOTR, Jiří: Zvyšovanie kvality rozhodovania v řízení

ŽUREK, Jan — ŠÍP, Emanuel: Rozpor medzi poptávkou a nabídkou na vnútornom spotrebiteľskom trhu

MAREK, Karel: K novele Hospodárskeho zákonníku

POTŮČEK, Martin: Vzťah medzi prognózovaním a strategickým řízením

HEJNÁK, Miroslav — JONÁŠ, Jiří: Měření efektu na makroekonomické úrovni

MEDVEDEV, V. A. (ved. autorského kolektivu): Politická ekonomie (učebnice pro vysoké školy)

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 36, 1988, č. 12. — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Egon Hlavatý, výkonná redaktorka Zora Komínková, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Registračná značka F 7021. — Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS-ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 813 81 Bratislava. Celoročné predplatné Kčs 96,—, jednotlivé čísla Kčs 8,—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D-8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1988